บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน

พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาปรัชญา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์
พ.ศ. ๒๕๓๔
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

THE CONCEPT OF KARMA IN THE THERAVADA BUDDHISM AND ITS PROBLEM IN CONTEMPORARY THAI BUDDHIST SOCIETY

PHRA UTHAI JIRADHAMMO (EKSAPHANG)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR THE DEGREE OF
MASTER OF ARTS
(PHILOSOPHY)
GRADUATE SCHOOL
MAHACHULALONGKORN BUDDHIST UNIVERSITY
UNDER ROYAL PATRONAGE

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ
(พระมหาต่วน สิริธมฺโม)

.....กรรมการ
(พระราชปริยัติวิมล)

.....กรรมการ
(พระเมธีรัตนดิลก)

.....กรรมการ
(รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์)

.....กรรมการ
(ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ
.....กรรมการ
.....กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน

ผู้วิจัย พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง)

ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระเมธีรัตนดิลก, ป.ธ.๙, พธ.บ., M.A., Ph.D.

พระมหาต่วน สิริธมฺโม, ป.ธ.๕, พธ.บ., M.A., Ph.D.

ร.ท. บรรจบ บรรณรุจิ, ป.ธ.๙, พธ.บ., อ.ม.(จุฬาฯ)

วันสำเร็จการศึกษา ๗ ธันวาคม ๒๕๓๔.

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน โดยการศึกษารวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและวรรณกรรมพุทธศาสนายุคปัจจุบันบางส่วน อาศัยข้อมูลออกแบบสอบถามเฉพาะบุคคลทั้งหมดจำนวน ๑๘๐ รูป/คน เพื่อเป็นตัวแทนชาวพุทธไทย ทั้งนี้เพื่อนำเสนอทฤษฎีอันเป็นการยืนยันว่าทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่แท้จริงว่าอย่างไร ส่วนกรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยปัจจุบันจะสามารถแบ่งกลุ่มใหญ่ได้กี่กลุ่ม ปัญหาความเข้าใจเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบันที่แท้จริงมีกี่ประการ และนำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรมเพื่อความถูกต้องตามหลักฐานเดิม ให้เกิดความเข้าใจในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน

ผลของการวิจัย กรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยปัจจุบัน จากข้อมูลที่เป็นเอกสารทำการออกแบบสอบถาม ปรากฏผลดังนี้

ก. ปัญหาความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม

๑. มีความเข้าใจเรื่องกรรมเฉลี่ยได้ ๖๖.๖๑ %

๒. มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรมเฉลี่ยได้ ๓๓.๓๘ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข. เหตุผลที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธไทย

๑. มีความเชื่อตามคนส่วนมากเฉลี่ยได้ ๘.๔๔ %

๒. มีความเชื่อตามพระสงฆ์สอนเฉลี่ยได้ ๒๑.๖๗ %

๓. มีความเชื่อตามคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ เฉลี่ยได้ ๓๒.๔๖ %

๔. มีความเชื่อตามพระพุทธเจ้าตรัสสอน เฉลี่ยได้ ๓๗.๓๕ %

ค. ข้อที่ควรแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม

๑. ในแง่ความหมาย

๒. ในแง่ทัศนคติ

๓. ในแง่เป้าหมายที่พระพุทธศาสนาสอนเรื่องกรรมเพื่ออะไร

๔. ในแง่การศึกษาพระคัมภีร์

๕. ในแง่การปฏิบัติธรรม

จากการศึกษาทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน ที่ได้จัดทำแล้วส่วนหนึ่งในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า ยังมีเรื่องที่ควรศึกษาในหลักพุทธธรรมอีกมาก เพื่อชี้แจงถึงความเข้าใจคลาดเคลื่อนและข้อควรแก้ไข เช่น ทัศนะเรื่องชีวิต หลังจากตายในพระพุทธศาสนา ความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องสังสารวัฏฏ์ของพระพุทธศาสนา ปัญหาความเข้าใจเรื่องสันโดษในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบันเป็นต้น.

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

THESIS TITLE : The Concept of Karma in The Theravada Buddhism and Its Problem in Contemporary Thai Buddhist Society

RESEARCHER : Phra Uthai Jiradhammo (Eksaphang)

DEGREE : Master of Arts (PHILOSOPHY)

THESIS SUPERVISORY COMMITTEE : Phra Medhirattanadilog, Pali IX B.A.(Bud.), M.A., Ph.D.

: Phrmaha Tuan Siridhammo, Pali V B.A.(Bud.), M.A., Ph.D.

: Lieutenant Bunjob Bannaruji,Pali IX B.A.(Bud.), M.A.(CHULA Univ.)

DATE OF GRADUATION : 5 December, 1991.

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study the concepts of Karma in Theravada Buddhism and also to study the problems connected with those concepts in contemporary Thai Buddhist society. Information was collected from the Tripitaka and Buddhist literature. Data was collected from questionaires which has been filled in by 180 people, both monks and lay people, to give a representative sample from Thai Buddhists. This was done in order to show what the real meaning of Karma in Buddhism is. There is an attempt to classify these opinions into groups. There is also an attempt to find out how many types of problems due to these opinions and veiws about Karma. There is also advice about how to solve problems which arise due to the

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

misunderstandings about Karma which exist at the present time in Thai society.

The results of the research about opinions of Karma taken from the questionaires, and held by contemporary Thai Buddhists, are as follos:-

A. Problems due to misunderstandings about Karma.

i) 66.61% of people understand the concept of Karma.

ii) 33.38% of people have misunderstandings about the concept of Karma.

B. The reasons for the beliefs of Thai Buddhists.

i) 8.49% of people follow other people's beliefs.

ii) 21.67% of people belive what monks have taught them.

iii) 32.46% of people belive what is written in the Tripitaka and the commentaries etc.

iv) 37.35% of people get their beliefs from what was taught by the Buddha.

C. The way to resolve misunderstandings about concepts of Karma.

i) Find out the real meaning.

ii) Increase familiarity with real Buddhist ideas.

iii) Find out the objectives of Buddhist teaching related to Karma.

iv) Study Buddhist texts.

v) Practise the Dhamma.

From his studies of the opinions about Karma held by Theravada Buddhists, and his studies about the problems relating to

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Karma in contemporary Buddhist society, the researcher found there are many things to be studied in the Buddha's teachings in order to solve problems relating to the misunderstanding of the concepts of Karma. These teachings also point the way to resolve these misunderstandings. e.g. Misunderstandings of Buddhist opinions about life after death : Misunderstandings about the circle of life and death in Buddhism : Problems due to misunderstandings about the Buddhist concept of contentment and solitude prevalent in contemporary Thai Buddhist society etc.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะความเมตตากรุณาจากคณาจารย์ที่ปรึกษาคือ พระเดชพระคุณ พระเมธีรัตนดิลก(จรรยา ชินวโร) ผู้ให้ความรู้วิชาพระพุทธศาสนา ท่านอาจารย์ ดร.พระมหาต่วน สิริธมฺโม ผู้ให้คำแนะนำด้านปรัชญา ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ ผู้ให้คำแนะนำวิธีการเขียนและสละเวลาอันมีค่ายิ่ง ในการตรวจทานแก้ไขเนื้อหาสาระและถ้อยคำในวิทยานิพนธ์เล่มนี้โดยละเอียด ท่าน ดร.พระมหาพิสิฐ์ สุธมฺโมและ ดร.บัว พลรัมย์ ที่ได้กรุณาตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านคณาจารย์ทั้งหลาย จึงกราบขอบพระคุณ และขอเจริญพรขอบคุณเป็นอย่างสูงยิ่งมา ณ โอกาสนี้

ก่อนที่ผู้เขียนจะมายืนอยู่จุดนี้ เป็นเพราะได้รับจินตภาพจากท่านผู้มีพระคุณทั้งหลาย อาทิ พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธาจารย์(อาสภมหาเถระ) ผู้เป็นต้นแบบให้มีวิญญาณแห่งการต่อสู้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมธีรราชมหามุนี(โชดก ญาณสิทฺธิ) ผู้ชี้ชวนให้ใช้สติกำหนดรูปนามให้ได้ปัจจุบัน ศจ.(พิเศษ) เสรี่ยร พันธรังษี เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน ผู้จุดไฟแห่งจินตนาการให้กว้างไกล อ.พร รัตนสุวรรณ ผู้ปลุกวิญญาณแห่งการเรียนรู้สิ่งสี่สิบอ.จำนงค์ ทองประเสริฐ ราชบัณฑิต ผู้มอบกุญแจเพื่อไขประตูไปสู่โลกปรัชญา พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ผู้เป็นประทีปส่องนำทางแห่งปัญญา พระเดชพระคุณพระอมรเมธาจารย์(นคร เขมปาลี) องค์อธิการบดี มหาจุฬาฯ ผู้จัดสรรสักษณะนิสัยให้เป็นระเบียบ พระเดชพระคุณพระเมธีธรรมาภรณ์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยผู้สร้างทางแห่งนักวิชาการ ผศ.บุญมี แท่นแก้ว ผู้ชี้ทางให้วิจัยเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ผศ.สาวิตรี แพ่งสภา และ ศจ.นพ.ทองน่าน วิภาตะวณิช ผู้ช่วยอนุเคราะห์ด้านภาษาอังกฤษ คุณโยมทองดี เขียวคง ผู้ถวายการอุปถัมภ์ในการทำวิทยานิพนธ์ ดร.พระมหา สุทธิพงษ์ ธมฺมสุทฺธิ เลขานุการบัณฑิตวิทยาลัย ผู้ช่วยประสานงานในด้านต่าง ๆ อ.วรศักดิ์ และ อ.เฮเลน จันทมิตร เจ้าของโรงเรียนอังกฤษภาษาศาสตร์ ถนนลาดพร้าว ซอย ๑๕ เขตจตุจักร กทม. ผู้ขัดเกลาภาษาอังกฤษให้เกิดอรรถรสจนเสร็จสมบูรณ์ หลวงพ่อพระครูวิบูลพัฒนากร(ตี๋ ปมุตฺโต) เจ้าอาวาสวัดบางเสาธง ผู้เมตตานุเคราะห์สถานที่พักจำพรรษาในอาวาสนั้น ท่านพุทธศาสนิกชนบางเสาธง ผู้ถวายภัตตาหาร เพื่อยังอัตตภาพให้เป็นไป ตระกูลเอกสะพัง โดยมีคุณโยมพ่อเต็ม คุณโยมแม่คำใส ผู้ให้ทุกสิ่ง คุณพี่วิชัย เอกสะพัง ผู้

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลักดันไปสู่เส้นทางปัญญา น้องเอี่ยม เอกสะพัง ผู้สร้างกำลังใจ เพื่อนร่วมสถาบัน ผู้แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ผู้มีส่วนร่วมพิมพ์ต้นฉบับทุกรูป/คน จนเสร็จสมบูรณ์และด้วยน้ำใจที่แสนดีของเจ้าหน้าที่ชาวมหาจุฬาฯ ทุกท่าน โปรดได้รับการกราบขอบพระเดชพระคุณ กราบขอบพระคุณ ขอบคุณ และเจริญพรขอบคุณ จากผู้เขียน

นอกจากนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณพิเศษแด่คณาจารย์ทุกท่าน ในภาควิชาปรัชญา ที่ได้ให้ความรู้ คำแนะนำ สั่งสอน แก่ผู้เขียนตลอดมา พร้อมทั้งขอบคุณกัลยาณมิตรและลูกศิษย์ทั้งหลายที่ได้ช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยดี

ส่วนความดีอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ถ้าจะพึงมีแล้วไซร้ ผู้เขียนก็ขอน้อมถวายองค์ปฐมสภานายก มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ผู้สืบทอดพระราชปณิธานขององค์สมเด็จพระบิยมหาราชเจ้า แห่งราชวงศ์จักรี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาตราบนานเท่านาน

พระอุทัย จิรธมฺโม (เอกสะพัง)
วันที่ ๒๑ เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๔

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หน้า

๑. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๑ ๗๑
๒. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๒ ๗๒
๓. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๓ ๗๓
๔. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๔ ๗๔
๕. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๕ ๗๕
๖. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๖ ๗๖
๗. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๗ ๗๗
๘. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๘ ๗๘
๙. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๙ ๗๙
๑๐. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๑๐ ๘๐
๑๑. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๑๑ ๘๑
๑๒. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๑๒ ๘๒

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำอธิบายคำย่อ

เอกสารอ้างอิงส่วนที่เป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ในวิทยานิพนธ์นี้ใช้ระบบคำย่อดังต่อไปนี้

๑. พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับที่ใช้ คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับหยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ พ.ศ. ๒๕๓๐ จำนวน ๔๕ เล่ม

๒. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับที่ใช้ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. ๒๕๓๐ จำนวน ๔๕ เล่ม

การอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎกใช้ระบบอักษรย่อทั้งหมดคือ แสดงชื่อคัมภีร์ที่มาเป็นอักษรย่อ แล้วแสดงเล่ม ข้อและหน้า เช่น ม.อุ.๑๔/๒๘๔/๓๗๕ หมายความว่า เป็นมัชฌิมนิกายอุปริปัณณาสกคือ พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๔ ข้อที่ ๒๘๔ หน้า ๓๗๕ ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้น

<u>อักษรย่อที่ใช้มีดังนี้</u>

๑ . ขุ.ชา.	ย่อมาจาก	ขุทฺทกนิกาย ชาตก
๒ . ขุ.ธ.	"	ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปท
๓ . ขุ.สุ.	"	ขุทฺทกนิกาย สุตฺตนิปาต
๔ . ขุ.อุ.	"	ขุทฺทกนิกาย อุทาน
๕ . ที.ปา.	"	ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺค
๖ . ที.ม.	"	ทีฆนิกาย มหาวคฺค
๗ . ม.ม.	"	มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสก
๘ . ม.มู.	"	มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก
๙ . ม.อุ.	"	มชฺฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสก
๑๐ . วินย.	"	วินยปิฎก
๑๑ . สี .ส.	"	สยุตฺตนิกาย สคาถวคฺค
๑๒ . อง. จตุ.	"	องฺคุตฺตรนิกาย จตุกฺกนิปาต

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๓ . องฺ.ฉกฺก	"	องฺคุตฺตรนิกาย ฉกฺกนิปาต
๑๔ . องฺ.ตึก.	"	องฺคุตฺตรนิกาย ตึกนิปาต
๑๕ . องฺ. ปญฺจก.	"	องฺคุตฺตรนิกาย ปญฺจกนิปาต
๑๖ . องฺ.สตฺตก	"	องฺคุตฺตรนิกาย สตฺตกนิปาต

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๕)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๖)
กิตติกรรมประกาศ	(๘)
สารบัญตาราง	(๑๒)
คำอธิบายคำย่อ	(๑๓)
บทที่ ๑. บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	๔
ผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
วิธีดำเนินการวิจัย	๘
บทที่ ๒. ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท	
ความหมายของกรรม	๙
กรรมแบ่งตามหวาร	๑๑
เกณฑ์การตัดสินกรรมดี-กรรมชั่ว	๑๒
กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ	๑๓
การแบ่งประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก	๑๕
การแบ่งประเภทของกรรมในอรรถกถา	๑๗
เหตุเกิดของกรรม	๒๒
การให้ผลของกรรม	๒๕

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

องค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรม
ในพระไตรปิฎก ๒๘
องค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรม
ในอรรถกถา ๓๐
การสิ้นกรรม ๓๓

บทที่ ๓. กรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยปัจจุบัน
ความเข้าใจในเรื่องกรรมจากการทดสอบแบบสอบถาม ๔๐
สรุปผลจากการทดสอบแบบสอบถาม ๘๓

บทที่ ๔. ปัญหาความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรมและข้อที่ควรแก้ไข
ปัญหาความเข้าใจ คลาดเคลื่อนเรื่องกรรม ๘๔
เหตุผลที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธไทย ๑๐๔
ข้อที่ควรแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม ๑๑๒

บทที่ ๕. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ
สรุปผลการวิจัย ๑๑๗

บรรณานุกรม ๑๒๕

ภาคผนวก ๑๒๔

ประวัติของผู้วิจัย ๑๔๐

ดุษฎีนิพนธ์ของนักศึกษาในสังกัดบัณฑิตวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปรัชญาอินเดียได้แสดงให้เห็นในทัศนะต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เพื่อแสวงหาความจริงจึงมีหลายลัทธิที่มีทัศนะแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องกรรมได้เป็นปัญหาหนึ่ง ที่มีการอภิปรายได้แย้งกันอย่างกว้างขวางในแวดวงปรัชญาทุกระบบของปรัชญาอินเดีย พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นท่ามกลางทัศนะทั้งหลายที่กำลังขัดแย้งกันในยุคนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพุทธดำรัสสอนชาวโลกทั้งมวล ให้รู้ถึงกฎแห่งความจริงที่ว่า วิถีชีวิตของสรรพสัตว์ตกอยู่ภายใต้กรรมสิทธิ์ ซึ่งทุก ๆ ชีวิตมีอิสระเสรีในการกระทำต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรชีวิตของตนเอง หลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวสะท้อนภาพการกระทำต่าง ๆ ว่ามีผลเกิดขึ้นจริง จึงถูกเรียกว่าเป็นกรรมวาที คือ เป็นหลักคำสอนให้เชื่อเรื่องกรรม (กมฺมสทฺธา) ให้เชื่อผลลัพธ์ของกรรม (กมฺมวิปากสทฺธา) ให้เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีกรรมเป็นของตน (กมฺมสฺสกตาสทฺธา) และให้เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสทฺธา)[๑] ซึ่งคัดค้านพวกอกรรมวาที อกิริยาวาที หมายถึงเหล่ามิจฉาทิฏฐิที่ไม่ยอมรับในเรื่องกฎแห่งกรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาเทวนิยมที่จัดอยู่ในระบบปรัชญาอินเดียสายนาสติกะ ซึ่งถือว่าไม่ยอมรับพระเวทว่าเป็นที่มาแห่งความรู้สูงสุด ทฤษฎีเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาจึงมีบทบาทเป็นสำคัญมากในการสะท้อนภาพ และการให้คำอธิบายความหมายของชีวิตทั้งในด้านความเจริญ และในด้านความเสื่อมภายหลังจากพระพุทธปรินิพพานหลักคำสอนของพุทธปรัชญาได้ถูกแบ่งเป็น ๒ ฝ่ายใหญ่ ๆ คือ ฝ่ายพุทธศาสนาเถรวาท(หีนยาน)และฝ่ายพุทธศาสนา

---

[๑] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์ ๒๕๒๘), หน้า ๑๖๔. ที่ว่ากมฺมสฺสกตาสทฺธา ดู อภิ.วิ. ๓๕/๗๙๓/๔๕๖ และ ตถาโพธิสทฺธา ดู องฺ.สตฺตก. ๒๓/๕/๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหายาน ที่นับถือกันในประเทศไทยก็คือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท เมื่อประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเป็นศาสนาประจำชาติ ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและได้รับพุทธบริษัทเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตโดยยึดหลักธรรมเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันนี้มีการตีความในหลักธรรมมากมาย โดยเฉพาะเรื่องกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาทซึ่ง เห็นได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น ๓ วัฏฏะ(วังวน) คือกิเลส กรรม และวิบาก หลักปฏิจจสมุปบาทได้แสดงถึงกระบวนการกระทำ และการให้ผลของกรรมทั้งหมดตั้งแต่กิเลสที่เป็นต้นเหตุแห่งกรรม จนถึงวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ เมื่อผู้ศึกษาเข้าใจหลักปฏิจจสมุปบาทดีแล้วก็เป็นอันเข้าใจหลักกรรมชัดเจนไปด้วย

สำหรับหลักคำสอนเรื่องกรรมนี้ ประชาชนทั่วไปมีความรู้สึกว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเองและใกล้ชิดมาก เพราะฉะนั้นความคุ้นเคยเกี่ยวกับกรรมนี้ก็อาจจะมีมากกว่าหลักธรรมอื่น ๆ อย่างไรก็ดี เป็นอันรวมความไว้ในที่นี้ว่า กรรมเป็นหลักธรรมอันสำคัญ และเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนสนใจมากและเป็นเรื่องที่มีความข้องใจกันมาก ที่ข้องใจนั้นก็เกิดจากเรื่องที่คลางแคลงและสงสัยในแง่มุมต่าง ๆ ไม่เข้าใจชัดเจน เหตุที่หลักกรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้นไม่ใช่ว่าเพราะเป็นหลักธรรมใหญ่หรือสำคัญอย่างเดียว แต่เป็นเพราะว่าได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักกรรมอยู่มาก "เพราะฉะนั้น ในการทำความเข้าใจหลักกรรมนอกจากจะทำความเข้าใจในตัวหลักแล้วยังมีปัญหาเพิ่มขึ้น คือจะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วย"[๒]

ปัญหาเรื่องกรรมดังกล่าว มีผู้ที่ทำการวิจัยความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากหลักฐานเดิม โดยสำรวจจากข้อมูลที่เป็นเอกสารปรากฏว่ามีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องดังกล่าวจริง และข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามปรากฏผลดังนี้ เรื่องกรรมมีความเข้าใจคลาดเคลื่อน

---

๒ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), <u>กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่</u>, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๑) หน้า ๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เฉลี่ย ๓๓% [๓] ซึ่งนอกจากเป็นการศึกษาเรื่องกรรมแล้วยังศึกษาหลักธรรมทั่วไป ยังไม่ชี้เฉพาะเรื่องกรรมโดยตรง ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ถ้าหากมีการศึกษาให้รู้แจ้งในเรื่องกรรมโดยตรง ซึ่งเปรียบเสมือนกุญแจดอกสำคัญยิ่งที่จะไขไปสู่วิถีทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม และพร้อมขจัดปัญหาความสับสนคลาดเคลื่อนในเรื่องดังกล่าว ด้วยการแก้ไขให้ตรงจุดเพื่อความบริสุทธิ์แห่งหลักธรรมแล้ว นับเป็นการถวายความเคารพอย่างสูงยิ่งของมวลพุทธศาสนิกชนที่มีต่อหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อันเป็นตัวแทนองค์พระศาสดาตลอดไปชั่วนิรันดร์

อนึ่ง ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์ปัญหาได้ดำเนินไปตามลำดับ ผู้วิจัยจึงนำเสนอทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทก่อนแล้ว จึงศึกษาความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนของกลุ่มบุคคลว่าเป็นจริงเพียงใด ต่อจากนั้นจึงเสนอข้อที่ควรแก้ไขในภายหลัง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาเรื่องกรรมในทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษากลุ่มพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน ที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม
๓. เพื่อศึกษาปัญหาความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรมตลอดจนถึงจะมีข้อควรแก้ไขอย่างไร

ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. คำว่า "กรรม" ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้น มีความหมายอย่างไร?
๒. กลุ่มพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน มีความเข้าใจในเรื่องกรรมอย่างไรบ้าง ?
๓. ประเด็นปัญหาที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรมและข้อควรแก้ไข

---

[๓] ประเสริฐ หลอมทอง, "การศึกษาความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนาวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๒๔". (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต.จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ๒๕๒๘ หน้า ๒๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

คำว่า "กรรม" หมายถึง การกระทำประกอบไปด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจ หรือจงใจทำ เป็นคำกลาง ๆ ถ้าเป็นการกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่ากรรมชั่ว

คำว่า "กฎแห่งกรรม" หมายถึง กฎแห่งเหตุแห่งผล ที่จะก่อให้เกิดผลแก่ผู้กระทำ

คำว่า "การให้ผล" หมายถึง การเจริญงอกงามของผลกรรมทั้งทางกุศลและอกุศล เมื่อเกิดการกระทำ

คำว่า "การพ้นกรรม" หมายถึง การอยู่นอกวงจรแห่งกรรมและการให้ผลของกรรม

คำว่า "พุทธศาสนิกชน" หมายถึง กลุ่มบุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา

คำว่า "ความเข้าใจคลาดเคลื่อน" หมายถึง ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับกรรมต่อคำนิยามในพระไตรปิฎก

คำว่า "กิเลส" หมายถึง สิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมองหรือ ความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิด ทำให้จิตใจขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์

คำว่า "วิบาก" หมายถึง ผลแห่งกรรมที่ทำไว้แต่บางก่อน

คำว่า "วัฏฏะ" หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดด้วยอำนาจกิเลสกรรมและวิบาก เช่น กิเลสเกิดขึ้นแล้วให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้รับผลของกรรม เมื่อได้รับผลของกรรมแล้ว กิเลสก็เกิดอีก แล้วก็ทำกรรม แล้วเสวยผลกรรมหมุนเวียนต่อไป

คำว่า "ปฏิจจสมุปบาท" หมายถึง สภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นหรือการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยเรื่องนี้ก็คือ ทำให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและปัญหาความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในเรื่องกรรมของสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน เนื่องจากเป็นปัญหาความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในหลักธรรมของกลุ่มบุคคล จึงคิดว่า เมื่อการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว ผลงานชิ้นนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ผู้วิจัยท่านอื่น ๆ ที่จะทำการวิจัยเกี่ยวกับความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในหลักพุทธปรัชญาฝ่ายเถรวาทสืบต่อไป

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบันซึ่งได้มีผู้ทำให้ความสนใจศึกษาในแง่มุมที่แตกต่างกันไป แต่งานวิจัยเหล่านั้นสามารถเสริมความรู้แก่กันและกันได้ โดยมีงานที่วิจัยแล้วดังนี้ คือ

จีรวรรณ ชินะโชติ, ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ ซึ่งสรุปข้อเกี่ยวข้องได้ว่า ในศาสนาทั้งสองนั้นต่างยอมรับว่า กรรมเป็นกฎเกณฑ์แห่งเหตุผลทางศีลธรรม และเป็นกฎแห่งธรรมชาติ ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว แต่เมื่อกล่าวถึงความดีและความชั่ว ในศาสนาทั้งสองนั้น อาจแตกต่างกัน เช่น พระพุทธศาสนาปฏิเสธการฆ่าสัตว์แต่ศาสนาฮินดูกับยอมรับการฆ่าสัตว์ เพื่อบูชาพระเจ้า นอกจากนี้พระพุทธศาสนาถือว่า กรรมเป็นกฎธรรมชาติโดยอิสระที่ไม่มีใครควบคุมหรือบันดาลให้เป็นไป แต่ศาสนาฮินดู กลับมองว่า พระเจ้าเป็นผู้บันดาลให้สรรพสิ่งเกิดขึ้นแล้วเป็นไปตามอำนาจและควบคุมกฎแห่งกรรม

ปรีชา คุณาวุฒิ, ได้เสนอ วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เรื่อง พุทธปรัชญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งสรุปข้อเกี่ยวข้องได้ว่า ระบบของกรรมตามมติของพระพุทธศาสนาเป็นกฎสากลของชีวิตทั้งหมด ทั้งอดีต ปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสามารถยืนยันว่าจะต้องได้รับผลอันเหมาะสมทัดเทียมกับกรรมที่ได้กระทำเอาไว้ จึงสมบูรณ์กว่าระบบของกรรมเดิมตามมติของพราหมณ์เพราะไม่ต้องอาศัยเทพเจ้าเป็นผู้พิทักษ์กฎแห่งกรรมแต่อย่างใด และเรายังสามารถสร้างสรรค์ชีวิตของเราใหม่ได้ตามกฎแห่งกรรมอีกด้วย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ณรงค์ วงษ์อุดม, ได้เสนอ วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เรื่อง การศึกษาเชิงวิจารณ์ความคิดเรื่องกรรมในปรัชญาอินเดียสายอาสติกะ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ ซึ่งสรุปข้อเกี่ยวข้องได้ว่า ปรัชญาอินเดียสายอาสติกะระบบต่าง ๆ นั้น เห็นพ้องกันว่ากฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งเหตุและผล เป็นทั้งกฎธรรมชาติและกฎทางศีลธรรม ในแง่ที่เป็นกฎทางศีลธรรม กฎนี้มีหลักกว้าง ๆ ว่า ผลย่อมสอดคล้องกับเหตุ ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลจะเป็นอะไรและอย่างไรขึ้นอยู่กับกรรมหรือการกระทำของตนเอง เมื่อมนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำ มนุษย์ก็ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ส่วนผลของกรรมนั้น ย่อมเป็นไปตามกรรมดีและกรรมชั่วที่ได้กระทำไว้.

ประเสริฐ หลอมทอง, ได้เสนอ วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เรื่อง การตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนาวิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๒๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ ซึ่งสรุปข้อเกี่ยวข้องได้ว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องกรรม ก็เพื่อที่จะให้เรารู้จักการปลดปล่อยตนเองออกจากพันธะของวรรณะในศาสนาที่เกี่ยวเนื่องกับพระเวทและปลดปล่อยตนเองออกจากมิจฉาทิฏฐิทำให้ตนเองมีอิสรภาพทั้งภายในและภายนอก ให้ใช้หลักกรรมคือการกระทำเป็นเครื่องมือในการวัดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ให้รู้จักพึ่งตนเอง พึ่งธรรมไม่เชื่ออะไรโดยปราศจากเหตุผลและที่สำคัญที่สุดก็คือ เมื่อกรรมเป็นกฎทางศีลธรรม เป็นกฎของเหตุผล หลักกรรมก็จะสอนให้คนเรารู้จักปรับปรุงตนเอง ปรับปรุงเหตุและปัจจัยที่จะทำให้เจริญแล้วรู้จักหลีกเลี่ยงปัจจัยที่จะทำให้เกิดความเสื่อม เมื่อเรารู้อย่างนี้แล้ว คนเราก็ย่อมจะปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมกับเหตุและปัจจัย เพื่อที่จะทำให้เหตุและปัจจัยนั้นเป็นประโยชน์ต่อตนในที่สุด

รุ่งทิพย์ กิจทา, ได้เสนอ วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะเรื่องกรรมในพุทธปรัชญากับปรัชญาเชน เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งสรุปข้อเกี่ยวข้องได้ว่า ในศาสนาทั้งสองนั้นต่างยอมรับว่า มนุษย์เป็นอะไรอย่างไร จะประสบความทุกข์ในชีวิตอย่างไรขึ้นอยู่กับกรรมที่เขาทำไว้ในอดีตและที่กำลังกระทำอยู่ในปัจจุบัน ส่วนในอนาคตบุคคลจะมีสภาพชีวิตเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับการการกระทำของเขาในอดีตและในปัจจุบันรวมกันถึงแม้ว่าในศาสนาทั้งสองจะ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เชื่อในเรื่องกรรม เหมือนกัน แต่ก็เน้นเรื่องกรรมต่างกัน คือ ในกรรม ๓ อย่าง ที่แบ่งตามช่องทางแห่งการกระทำ คือ กายกรรม วจีกรรมและมโนกรรมนั้น พุทธปรัชญาเน้นมโนกรรมว่ามีบทบาทมากที่สุดในเรื่องความหนักเบาของกรรม ส่วนปรัชญาเชนกลับเน้นกายกรรมว่าสำคัญที่สุดและให้ผลรุนแรงมากกว่ากรรมที่ทำทางวาจาและใจ

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), ได้เสนอเรื่อง กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, กรุงเทพฯ : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๑. และกรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม กรุงเทพฯ : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๑.เป็นเอกสารการบรรยายทางวิชาการเกี่ยวกับเรื่องกรรม และความคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนี้ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นประทีปส่องนำทางแห่งปัญญา ให้ผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจาก ๒ ฝ่าย คือ

๑. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร(Documentary Research) โดยจะใช้เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และ เอกสารชั้นทุติยภูมิ(Secondary Source) เอกสารชั้นปฐมภูมิคือ คัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลัก เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ คัมภีร์พระอรรถกถาจารย์รุ่นหลังรจนาไว้ เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นต้น และได้รวบรวมจากหนังสือบทความต่าง ๆ ที่มีผู้เขียนวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาดังกล่าว โดยการนำเอาข้อมูลเหล่านั้น มาเรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในการวิจัยนี้

๒. สำรวจความเข้าใจของชาวพุทธ ในกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๘๐ รูป/คน โดยแบ่งเป็น ๑๒ กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มมี ๑๕ รูป/คน โดยใช้แบบสอบถามจำนวน ๒๒ ข้อ แบ่งเป็นข้อถูกผิด ๑๑ ข้อ และถามเหตุผลโดยไม่เอาข้อถูกผิด ๑๑ ข้อ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๒

ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธศาสนาเถรวาท[๑] เป็นชื่อเรียกนิกายเดิมของพระพุทธศาสนาคู่กับคำว่า พระพุทธศาสนาอาจริยวาท[๒] "เถรวาท หมายถึง ลัทธิที่ปฏิบัติตามมติของพระอรหันตเถระ ๕๐๐ องค์ ผู้เข้าร่วมในการสังคายนาครั้งที่ ๑ ณ กรุงราชคฤห์"[๓] โดยถือมติไม่เพิ่มถอน ไม่แก้ไข สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ ดังคำประกาศที่ว่า "พระสงฆ์ไม่พึงบัญญัติ ไม่พึงถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว พึงสมาทานประพฤติในสิกขาบททั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว"[๔] "ชาวพุทธเถรวาทปฏิบัติตามมตินี้อย่างเคร่งครัดโดยรักษาคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้าไว้ในรูปของพระไตรปิฎก"[๕] และในการปฏิบัติตนของชาวพุทธเถรวาท ก็ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้าที่บรรจุไว้ในพระไตรปิฎกนั้น หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นคำสอนที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์โดยเห็นว่า ชีวิตมนุษย์มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรรม ก็หมายความว่า การเกิดมาเป็นอะไรก็ดี มีชีวิตอยู่จะสุขหรือทุกข์อย่างไรก็ดี ล้วนแล้ว

---

[๑] เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า หีนยาน แปลว่า พาหนะเล็ก

[๒] เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า มหายาน แปลว่า พาหนะใหญ่ที่สามารถขนบรรดาสรรพสัตว์เข้าสู่พระนิพพานได้มากกว่าหีนยาน

[๓] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), <u>พุทธศาสนากับปรัชญา</u>, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊พ จำกัด, ๒๕๓๓),หน้า ๔๓.

[๔] วินย. ๗/๑๔๘/๓๑๘. ฉบับ หยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐. ว่า... สงฺโฆ อปฺปญฺญตฺตำ น ปญฺญาเปติ, ปญฺญตฺตำ น สมุจฺฉินฺนติ, ยถา ปญฺญตฺเตสุ สิกฺขาปเทสุ สมาทาย วตฺตติ. ขมติ สงฺฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตำ ธารยามีติ.

[๕] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่เกี่ยวเนื่องกับกรรมทั้งสิ้น ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า "ดูก่อนมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนเป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและดี"[๖]

การจะศึกษาถึงทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะได้ศึกษาไปตามลำดับดังนี้

ก. <u>ความหมายของกรรม</u>

คำว่า กรรม ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความหมาย ดังนี้

๑. การกระทำของบุคคลที่ประกอบด้วยเจตนา ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ"[๗]

๒. การกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลส โดยศึกษาจากหลักของวัฏฏะ ๓ ซึ่งหมุนเวียนสืบทอดต่อ ๆ กันไป ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด หรือเป็นวงจรแห่งความทุกข์ ได้แก่ กิเลส กรรม และวิบาก ซึ่งอธิบายได้ว่า "กิเลส เป็นเหตุให้เกิดกรรม เมื่อทำกรรมได้รับวิบากคือผลของกรรมนั้น อันเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลสแล้วทำกรรมหมุนเวียนต่อไปอีก"[๘]

---

[๖] ม.อุ. ๑๔/๒๔๓/๓๕๐ ฉบับ หยยรฏฐสูส สงคีติเตปิฏก ๒๕๓๐. ว่า...
มาณว สตฺตา กมฺมทายาทา กมฺมโยนี กมฺมพนฺธู กมฺมปฏิสรณา. กมฺมํ สตฺเต วิภชติ, ยทิทं หีนปฺปณีตตายา"ติ.

[๗] อง.ฉกฺก. ๒๒/๖๓/๔๕๑ ฉบับ หยยรฏฐสูส สงคีติเตปิฏกึ ๒๕๓๐.
เจตนาหं ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสา.

[๘] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), <u>พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์</u>. พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๘๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. การกระทำที่ยังมีการให้ผล หมายความว่าเมื่อทำกรรมแล้ว ย่อมบังเกิดผลแน่นอน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม ๓ อย่างเป็นไฉน คือ โลภะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายกรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความโลภ เกิดแต่ความโลภ มีความโลภเป็นเหตุ มีความโลภเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีทุกข์เป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความโกรธ เกิดแต่ความโกรธ มีความโกรธเป็นเหตุ มีความโกรธเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีทุกข์เป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความหลง เกิดแต่ความหลง มีความหลงเป็นเหตุ มีความหลงเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีทุกข์เป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้ เป็นเหตุเพื่อให้เกิดกรรม ๓ อย่างเป็นไฉน คือ อโลภะ ๑ อโทสะ ๑ อโมหะ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความไม่โลภ เกิดแต่ความไม่โลภ มีความไม่โลภเป็นเหตุ มีความไม่โลภเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่มีโทษ กรรมนั้นมีสุขเป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อความดับกรรม กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความไม่โกรธ เกิดแต่ความไม่โกรธ มีความไม่โกรธเป็นเหตุ มีความไม่โกรธเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่มีโทษ กรรมนั้นมีสุขเป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อความดับกรรม กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดที่บุคคลทำด้วยความไม่หลง เกิดแต่ความไม่หลง มีความไม่หลงเป็นเหตุ มีความไม่หลงเป็นแดนเกิด กรรมนั้นไม่มีโทษ กรรมนั้นมีสุขเป็นผล กรรมนั้นเป็นไปด้วยความดับกรรม กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้แล เป็นเหตุให้เกิดกรรม"[๙] ตามหลักพุทธพจน์นี้หมายความว่า

---

[๙] องฺ.ติก. ๒๐/๑๐๓๖/๓๓๘. ฉบับ ทยุยรฏฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรรมที่ทำไว้ด้วยอำนาจของกิเลสอันใด ถ้ากิเลสอันนั้นยังไม่หมดจากสันดาน กรรมนั้นย่อมจะต้องให้ผลเสมอ ไม่วันใดก็วันหนึ่ง ไม่ชาตินี้ก็ชาติต่อไป แต่โดยธรรมดาทุกอย่างจะให้ผลก็ต่อเมื่อกรรมนั้นมีโอกาส ถ้าได้โอกาสที่จะให้ผลในชาตินี้ ก็ให้ผลในชาตินี้ ถ้าในชาตินี้ไม่ได้โอกาส ก็อาจจะให้ผลในชาติต่อจากชาตินี้ หรือถ้าในชาติต่อจากชาตินี้ยังไม่ได้โอกาส ก็อาจจะให้ผลในชาติใดชาติหนึ่งต่อไปอีก "ตราบใดที่โลภะ โทสะ โมหะ ยังไม่ขาดจากสันดาน กรรมที่ทำไว้แล้วด้วยอำนาจของกิเลสเหล่านี้ ย่อมไม่สูญย่อมจะก่อให้เกิดผลคราวใดคราวหนึ่งจนได้"[๑๐]

ข. <u>กรรมแบ่งตามทวาร</u>

ทวาร คือ ทางสำหรับทำกรรมมี ๓ ทางคือ กายทวาร วจีทวาร และ มโนทวาร

๑. กรรมใด ทำทางกายทวาร คือ ทำสำเร็จโดยใช้กำลังกายทำ กรรมนั้นเป็นกายกรรม

๒. กรรมใด ทำทางวจีทวาร คือ สำเร็จลงได้โดยผู้ทำใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการทำ กรรมนั้นเป็นวจีกรรม

๓. กรรมใด ทำทางมโนทวาร คือ สำเร็จลงได้โดยการคิดนึกด้วยจิตใจ กรรมนั้นเป็นมโนกรรม

ส่วนการกระทำบางอย่าง ผู้ทำต้องคิดด้วย พูดด้วย แล้วใช้กำลังกายด้วย จึงต้องพิจารณาดูว่า กรรมนั้นจะสำเร็จลงบริบูรณ์ด้วยอะไร ด้วยกาย หรือ ด้วยวาจา หรือด้วยใจ ถ้าสำเร็จลงด้วยทวารใด จึงถือว่าเป็นกรรมในทวารนั้น คือ จุดสมบูรณ์จริง ๆ อยู่ที่ทำให้คนนั้นสิ้นตายลงด้วยอะไร การทำให้คนถึงแก่ความตายนั้นทำได้ทางเดียว เช่น ใช้ร่างกาย ต้องเงื้อมือ หรือทำอย่างไรก็แล้วแต่ แต่ว่าต้องทำด้วยกายจึงจะสำเร็จ ถ้าพูดให้ตาย เขาก็ไม่ตาย ถ้าคิดให้ตายเขาก็ไม่ตาย ฉะนั้นการฆ่าจึงเป็นกายกรรม "แม้ว่าในการฆ่าคน ๆ หนึ่งนั้น ผู้ฆ่า

---

[๑๐] พร รัตนสุวรรณ, <u>พุทธวิทยา เล่ม ๒</u>, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๔๙๙), หน้า ๓๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จะต้องใช้ความคิดด้วย ใช้คำพูดด้วย แต่การฆ่าก็จัดเข้าในกายกรรมอยู่นั่นเอง เพราะถือจุดสมบูรณ์แห่งกรรมนั้นเป็นเกณฑ์ กรรมอื่นก็พึงตัดสินด้วยเหตุผลอย่างนี้"[๑๑]

ค. <u>เกณฑ์การตัดสินกรรมดี-กรรมชั่ว</u>

กรรมดี เรียกว่า "กุศลกรรม" กรรมชั่ว เรียกว่า "อกุศลกรรม" กรรมทั้ง ๒ ประเภทนี้ มีเกณฑ์ตัดสินดังนี้

๑. พิจารณาตามมูลเหตุของกรรมว่า การกระทำนั้นมีเจตนาเป็นเช่นใด ถ้าเป็นเจตนาดีเกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะการกระทำนั้นดี เป็นกุศลกรรม ถ้าเป็นเจตนาไม่ดีเกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ การกระทำนั้นไม่ดี เป็นอกุศลกรรม

๒. พิจารณาผลของการกระทำว่า การกระทำลงไปแล้ว ไม่ทำให้เดือดร้อนภายหลัง กลับมีใจร่าเริงแจ่มใส การกระทำนั้นดี ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า "กรรมใดทำแล้ว ไม่ทำให้เดือดร้อนภายหลัง มีผู้ทำใจแช่มชื่นเบิกบานเสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำจัดเป็นกรรมดี"[๑๒]

---

[๑๑] ปิ่น มุทุกันต์, พ.อ., <u>พุทธศาสตร์ ภาค ๒</u>, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๔๖-๔๔๗.

[๑๒] ขุ.ธ. ๒๕/๖๘/๒๘ ฉบับ ทยุยรฏฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐.ว่า..

ตญฺจ กมฺมำ กตำ สาธุ ยำ กตฺวา นานุตปฺปติ
ยสฺส ปีติโต สุมโน วิปากำ ปฏิเสวติ.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ส่วนการกระทำลงไปแล้ว ทำให้เดือดร้อนภายหลัง การกระทำนั้นไม่ดีดังพระพุทธ-พจน์ที่ว่า "กรรมใดทำแล้วย่อมทำให้เดือดร้อนภายหลังมีหน้านองน้ำตา ร้องไห้อยู่ เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นจัดเป็นกรรมที่ไม่ดี" [๑๓]

สรุปได้ว่ากรรม คือ การกระทำดีหรือชั่ว ต้องพิจารณาดูเกณฑ์การตัดสิน ๒ ส่วนรวมกันกล่าว คือ เจตนาและผลของการกระทำที่ตามมา

ฆ. <u>กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ</u>

กฎธรรมชาติหรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า "The Law of Nature"[๑๔] นั้น หมายถึงกฎที่เป็นไปอย่างสมเหตุสมผลของสิ่งต่าง ๆ ไม่มีใครสร้างหรือปรุงแต่ง และมีความแน่วแน่ เช่น น้ำเมื่อถูกแดดเผาก็ระเหยไปเป็นไอน้ำ ไอน้ำก็จะรวมตัวเป็นก้อนเมฆแล้วก้อนเมฆก็จะกลั่นตัวตกลงมาเป็นน้ำฝน

กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติก็เป็นเช่นเดียวกัน คือ มีความแน่นอนในการให้ผล นั่นคือ กรรมดีย่อมให้ผลดี กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่ว ซึ่งมีความแน่นอนอันนี้ ท่านเรียกว่า

---

[๑๓] ขุ.ธ. ๒๕/๖๗/๒๘. ฉบับ ทยุยรฏฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐. ว่า...

น ตำ กมฺมำ กตำ สาธุ ยำ กตฺวา อนุตปฺปติ
ยสฺส อสฺสุมุโข โรทำ วิปากำ ปฏิเสวติ.

[๑๔] คำว่า Nature ในหนังสือ "The Advanced Learner' Ditcitonary" ได้ให้คำแปลไว้ว่า ธรรมชาติคือกำลังงานทุกอย่างที่ก่อให้เกิดโลก และรักษาทุกสิ่งไว้ ในระเบียบของมันอย่างเหมาะสม. Nature:- All the forces that produced the world and everything is it and which keep all things in their proper order. อ้างโดย พร รัตนสุวรรณ ใน หนังสือคำบรรยายพุทธปรัชญา ภาค ๑, หน้า ๔๔-๔๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

"กรรมนิยาม" แปลว่า "ความแน่นอนแห่งกรรม"[๑๕] ในพระไตรปิฎก มีกล่าวถึงความแน่นอนแห่งกรรมไว้ดังนี้

บุคคลทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมนั้นในตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น [๑๖]

"โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายถูกผูกไว้ในกรรม เหมือนสิ่มสลักของรถที่กำลังแล่นไปฉะนั้น"[๑๗] "สตรี บุรุษ คฤหัสถ์หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณเนือง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรม

---

[๑๕] นอกจากกรรมนิยามแล้ว ท่านได้กล่าวนิยามไว้อีก ๔ ประการ คือ

๑. อุตุนิยาม ความแน่นอนเกี่ยวกับฤดูหรืออุณภูมิ

๒. พีชนิยาม ความแน่นอนเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ที่ว่าหว่านพืชเช่นใดก็ให้ผลเช่นนั้น ปลูกมะม่วงก็ได้ผลมะม่วง เป็นต้น

๓. จิตนิยาม ความแน่นอนเกี่ยวกับการทำงานของจิตต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่กระทบซึ่งจะมีการรับรู้เกิดขึ้น

๔. ธรรมนิยาม ความแน่นอนเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย เช่น สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา

[๑๖] ขุ.ชา. ๒๗/๒๙๙/๘๓. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.ว่า

ยานิ กโรติ ปุริโส ตานิ อตฺตนิ ปสฺสติ
กลฺยาณการี กลฺยาณี ปาปการี จ ปาปกำ
ยาทิสี วปเต พีชี ตาทิสี ลภเต ผลนฺติ".

[๑๗] ม.ม. ๑๓/๔๖๐/๕๔๒. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐ ว่า

กมฺมุนา วตฺตติ โลโก กมฺมุนา วตฺตติ ปชา
กมฺมนี พนฺธนา สตฺตา รถสฺสาณีว ยายโต.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น"[๑๘]

พูดถึงความแน่นอนของกรรมแล้ว นักศึกษาธรรมะที่กล่าวว่าเป็นกฎธรรมชาตินั้น มักนำไปเทียบกับความแน่นอนแห่งพืช กล่าวคือ พืชพันธุ์ใดก็ตาม เมื่อปลูกลงไปในดินแล้วก็จะผลิตดอกออกผลมาเป็นพันธุ์เดิมของตน โดยสิ่งแวดล้อมไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นพันธุ์อื่นไปได้ กรรมก็เช่นเดียวกัน เมื่อทำไปแล้วทั้งดีและชั่ว สิ่งแวดล้อม หรือกาลเวลาไม่สามารถเปลี่ยนกรรมดีให้เป็นกรรมชั่วและกรรมชั่วให้เป็นกรรมดีได้

กรรมนิยาม เป็นการกล่าวถึงความแน่นอนในการให้ผลของกรรมโดยอัตโนมัติ จึงเรียกว่า เป็นกฎธรรมชาติ ทั้งแตกต่างไปจากกฎที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยข้อตกลงของบุคคลต่อบุคคล ของบุคคลต่อหมู่คณะ ของหมู่คณะต่อหมู่คณะ หรือของสังคมต่อสังคม ซึ่งเป็นเรื่องที่มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำ ตามกระบวนการที่ตกลงกันไว้ ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาจึงถือได้ว่าความแน่นอนแห่งกรรมในกรรมนิยามนั้น เป็นกฎธรรมชาติด้วย

ง. <u>การแบ่งประเภทของกรรมในพระไตรปิฎก</u>

ตามที่ได้แบ่งกรรมออกเป็น ๒ ประเภท โดยเป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม และแบ่งโดยทางทวาร คือ กายทวาร วจีทวาร และมโนทวาร เป็น ๓ ประเภทแล้ว[๑๙] ต่อไปนี้จะได้แบ่งประเภทของกรรมเพิ่มเติมจากที่กล่าวมานั้น โดยอาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎก กล่าวคือ ในพระไตรปิฎกพระพุทธองค์ได้ทรงแบ่งประเภทของกรรมและการให้ผลของกรรมโดยแบ่งออกเป็นคู่ ๆ ได้เป็น ๔ คู่ดังนี้ คือ

---

๑๘ องฺ ปญฺจก. ๒๒/๕๑/๘๑.ฉบับ หยฺยรฏฺฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐ ว่า... อภิณฺหำ ปจฺจเวกฺขิตพฺพำ อิตฺถิยา วา ปุริเสน วา คหฏฺเฐน วา ปพฺพชิเตน วา, กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ, ยำ กมฺมำ กริสฺสามิ กลฺยาณำ วา ปาปกำ วา, ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามีติ.

๑๙ ดูกรรม แบ่งตามทวารและเกณฑ์การตัดสินกรรมดี – กรรมชั่ว

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. กรรมดำมีวิบากดำ

๒. กรรมขาวมีวิบากขาว

๓. กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว[๒๐]

ต่อไปนี้ จะได้ศึกษาความหมายของกรรมทั้ง ๔ คู่นั้นดังนี้

๑. กรรมดำมีวิบากดำ หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจที่ไม่ดี เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จและการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น และกรรมนี้ย่อมมีวิบากดำ นั่นคือ ส่งผลด้วยการให้ไปเกิดในอบายภูมิ

๒. กรรมขาว มีวิบากขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจที่ดี ซึ่งกรรมขาวนี้ตรงข้ามกับกรรมดำทุกประการ เช่น เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤติผิดในกาม เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น และกรรมนี้ย่อมมีวิบากขาว นั่นคือ ส่งผลด้วยการให้ไปเกิดในสุคติภูมิ

๓. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งขาวและดำ หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เช่น มีการฆ่าสัตว์บ้าง เว้นจากการฆ่าสัตว์บ้าง มีการลักทรัพย์บ้าง เว้นจากการลักทรัพย์บ้าง อย่างนี้เป็นต้นและกรรมที่ดีและไม่ดีนี้ ย่อมมีวิบากให้ผลตามกรรมคือดีบ้าง ไม่ดีบ้าง

๔. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจใด ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ หรือทั้งความสุขหรือความทุกข์ กล่าวคือ เป็นกรรมที่จะนำไปสู่สภาวะซึ่งอยู่เบื้องบนทั้งความสุขและความทุกข์ อันเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายถึง เจตนาเพื่อละกรรมทั้งสามอย่างข้างต้น ซึ่งเป็นสภาวะที่ดับจนหมดสิ้นแล้วซึ่งกรรมทั้งปวง วิบากไม่ดำไม่ขาวนั้นก็คือ กรรมที่ทำเพื่อออกจากสังสารวัฏฏ์ ผลของมันคือ พระนิพพาน

---

[๒๐] องฺ.จตุกฺก. ๒๑/๒๒๓/๓๓๐. ฉบับ ทยฺยรฏฺฐสส สงฺคีติเตปิฏกึ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่า ในขั้นต้นของการแบ่งกรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงแบ่งกรรมออกเป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรมบ้าง กายกรรม วจีกรรมและมโนกรรมบ้าง กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาวบ้าง เท่านั้นยังไม่เข้าไปแจกแจงกรรมให้ขยายออกไปมากมายนัก สำหรับกรรมในพระไตรปิฎก ๔ คู่ ดังแสดงไว้นี้ อาจกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ พระพุทธศาสนาได้แบ่งกรรมตามเจตนาของผู้กระทำที่มีจุดมุ่งหมายไว้ ๔ ประการด้วยกัน คือ กรรมเลว กรรมดี กรรมทั้งดีและเลว และกรรมทั้งไม่ดีไม่เลว นั่นเอง การที่จัดกรรมไว้ ๔ คู่นี้ มุ่งให้เราเห็นถึงกรรมแต่ละอย่าง ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรม อกุศลกรรม ก็ตาม ย่อมมีวิบากที่เป็นกุศลและอกุศลตามลักษณะของกรรมนั้น

จ. <u>การแบ่งประเภทของกรรมในอรรถกถา</u>

โดยทั่วไปนั้นกรรมนี้เท่าที่ค้นพบในพระไตรปิฎก ไม่ได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น กรรมที่ให้ผลตามกาล มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเพียง ๓ ประการ คือ "ภิกษุทั้งหลาย วิบากแห่งกรรมทั้งหลายเป็นไฉน? เรากล่าวว่า วิบากแห่งกรรมทั้งหลายมี ๓ อย่าง คือ ในปัจจุบัน (ทิฏเฐว ธมฺเม) ในการเกิดครั้งต่อไป (อุปปชฺเช วา) หรือในการเกิดในลำดับ ๆ ไปอีก (อปเร วา ปริยาเย)"[๒๑] แต่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคและในคัมภีร์อื่น ๆ อันจัดเป็นหนังสือชั้นหลังได้เพิ่มอาหิสกรรมขึ้นมาอีก โดยจัดหมวดกรรมที่ให้ผลตามกาลไว้ ๔ ประการ จึงเห็นได้ว่าเพื่อเป็นการจัดหมวดหมู่แห่งกรรม โดยอธิบายและชี้แจงกรรมเหล่านั้นให้แจ่มแจ้งเสริมความเข้าใจในพระไตรปิฎก พระอรรถกถาจารย์ (พระพุทธโฆสาจารย์) จึงได้จัดประเภทของกรรมออกเป็น ๓ ประเภท ประเภทละ ๔ ประการดังจะได้อธิบายโดยละเอียดลำดับไป

---

[๒๑] องฺ. ฉกฺก. ๒๒\๖๓\๔๕๑. ฉบับ หฺยยรฏฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ซึ่งเมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์การแบ่งประเภทของกรรมในอรรถกถาแล้วมีดังนี้

๑. เพื่อรวบรวมคำสอนเรื่องของกรรมที่กระจัดกระจายทั่วไปในพระไตรปิฎกมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่

๒. เพื่ออธิบายกรรม แต่ละประเภทว่าไม่ได้มีหน้าที่เพียงอย่างเดียว เช่น กรรมบางอย่างให้ผลตามกาล กรรมบางอย่างให้ผลตามลำดับของความหนักเบาและกรรมบางอย่างให้ผลตามหน้าที่ ดุจบุคคลแต่ละคนย่อมมีหน้าที่ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องไปตามสถานการณ์และความเหมาะสม ดังนั้นกรรมอย่างเดียวอาจจะเป็นทั้งทิฏฐธรรมเวทนียกรรม (กรรมที่จะให้ผลในชาตินี้) ชนกกรรม (กรรมที่ยังปฏิสนธิให้เกิด) และครุกรรม (กรรมหนัก) ได้

๓. เพื่อความเข้าใจเรื่องกฎของกรรมอย่างแจ่มแจ้ง ทั้งเป็นเครื่องมืออำนวยให้เกิดความเข้าใจกฎของกรรมที่ละเอียดยิ่งขึ้นนั่นเอง.

การแบ่งกรรม ๑๒ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทนั้น มีระยะเวลาของการให้ผลตามลำดับของความหนักเบาและการทำหน้าที่ต่าง ๆ กันดังนี้[๒๒]

ก. <u>กรรมให้ผลตามกาลเวลา ๔</u>

๑. ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันคือภพนี้ หมายถึง กรรมที่กระทำในชาตินี้ แล้วได้รับผลในชาตินี้ทันที "ไม่ต้องไปรอรับผลเอาในชาติหน้าหรือชาติไหน ๆ ทั้งนั้น เป็นกรรมที่ให้ผลทันตา"[๒๓]

๒. อุปัชชเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในภพหน้า หมายถึง กรรมที่กระทำไว้ในชาติปัจจุบัน แต่ว่ายังไม่ได้โอกาสให้ผล ต่อเมื่อตายจากชาตินี้แล้วไปเกิดใหม่ กรรมนั้นจึงให้ผลในชาติใหม่นั้นอย่างแน่นอน

---

[๒๒] มหากุฏราชวิทยาลัย. <u>วิสุทธิมรรคแปล</u>, ภาค ๓ ตอนจบ พิมพ์ครั้งที่ ๓, จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๒๖), หน้า ๓๐-๓๓.

[๒๓] พระเทพมุนี (วิลาส ญาณวโร), <u>กรรมทีปนี</u>, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภา ๒๕๒๗), หน้า ๓๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. อปราปรเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป หมายถึงกรรมที่กระทำไว้ในชาติปัจจุบัน แต่ว่ายังไม่ให้ผล แต่ว่าจะให้ผลในชาติต่อ ๆ ไปได้โอกาสเมื่อใดให้ผลเมื่อนั้น ตราบเท่าที่ผู้ทำยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสารซึ่ง "ท่านเปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อตามทันเมื่อใดก็กัดเมื่อนั้น"[๒๔]

๔. อโหสิกรรม กรรมที่เลิกให้ผล หมายถึง กรรมที่หมดโอกาสให้ผลเพราะผู้กระทำได้รับผลของกรรมอื่นที่หนักกว่าบ้าง เพราะรอคอยให้ผลนานเกินไปเหมือนเมล็ดพืชถูกเก็บไว้เป็นเวลานานเกินไปจึงไม่อาจปลูกขึ้นได้บ้าง เพราะเป็นกรรมที่ให้ผลเสร็จสิ้นแล้วหรือเพราะผู้กระทำได้บรรลุอรหัตตมรรคอรหัตตผลนิพพานแล้วไม่เกิดอีกต่อไป กรรมที่ทำไว้ก็หมดโอกาสให้ผล เพราะไม่มีนาม รูป (ตัวตน)รองรับผลกรรม

ข. <u>กรรมให้ผลตามน้ำหนัก ๔</u>

๑. ครุกรรม กรรมหนัก หมายถึงกรรมที่มีการให้ผลเป็นอันดับแรก ไม่มีอำนาจอื่นใดที่จะขัดขวางผลแห่งครุกรรมนี้ได้ มีทั้ง ๒ ฝ่าย คือกุศลและอกุศล ฝ่ายกุศล ได้แก่ รูปฌาน ๔ (ภาวะจิตที่เพ่งรูปธรรมเป็นอารมณ์) และอรูปฌาน ๔ (ภาวะจิตที่เพ่งอรูปธรรมเป็นอารมณ์) ฝ่ายอกุศลได้แก่ อนันตริยกรรม ๕ ได้แก่ ฆ่าบิดา,ฆ่ามารดา, ฆ่าพระอรหันต์, ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ, ทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกัน

๒. อาสันนกรรม กรรมกระทำเมื่อใกล้ตาย หมายถึง กรรมที่ทำเมื่อคราวใกล้ตาย แล้วผู้ทำระลึกได้ในขณะจิตสุดท้าย หากครุกรรมไม่มี กรรมนี้จะให้ผลก่อนกรรมอื่น ท่านเปรียบเหมือนโคแก่ยืนอยู่ปากคอก เมื่อนายโคบาลเปิดประตูคอก ย่อมออกจากคอกก่อนโคอื่น แต่เนื่องจากกำลังน้อย เมื่อเดินไป โคหนุ่มตัวมีกำลังมากกว่าย่อมจะเดินออกหน้าไป

---

[๒๔] พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) <u>พุทธธรรม</u> (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๒๙) หน้า ๒๑๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. พหุลกรรม หรือ อาจิณกรรม กรรมที่กระทำจนเคยชิน หมายถึงกรรมที่ทำมากครั้ง เช่น บุคคลกระทำความดีหรือความชั่วเป็นอาจิณ หากครุกรรมและอาสันนกรรมไม่มี กรรมนี้จะให้ผลก่อนกรรมอื่น

๔. กตัตตากรรม กรรมสักว่าทำ หมายถึงกรรมที่กระทำไว้ด้วยเจตนาที่อ่อนหรือด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น ต้องการจะหลอกเพื่อนที่กลัวผี และเพื่อนนั้นเกิดตกใจหัวใจวายตายโดยคิดไม่ถึงซึ่งถ้าเป็นกฎหมายถือว่า ฆ่าคนตายโดยไม่เจตนา แต่เป็นเจตนาจะประทุษร้ายจิตใจของเขาให้ได้รับความหวาดกลัวเท่านั้นหากครุกรรม อาสันนกรรม และอาจิณกรรมไม่มี กรรมนี้จะให้ผล นับว่าเป็นกรรมที่มีน้ำหนักเบาน้อยสุด

ค. <u>กรรมให้ผลตามหน้าที่ ๔</u>

๑. ชนกกรรม กรรมที่เป็นตัวนำให้ไปเกิด หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่ชัดส่งให้ไปเกิดเป็นต่าง ๆ คือ เกิดเป็นเทวดา,มนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น เป็นได้ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม อาจเป็นครุกรรม อาสันนกรรมหรือพหุลกรรมก็ได้ และเมื่อทำหน้าที่ให้เกิดขึ้นแล้วชนกกรรมก็หมดหน้าที่ไป

๒. อุปถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน หมายถึงกรรมที่ทำหน้าที่สนับสนุนชนกกรรมอันเป็นกรรมลักษณะเดียวกับกรรมแต่งให้เกิด หากกรรมแต่งให้เกิดเป็นกุศลกรรมที่สนับสนุนฝ่ายกุศลก็เข้าไปหนุนช่วยให้ดียิ่งขึ้น เช่น การเกิดมาเป็นลูกผู้ดีมีทรัพย์มาก มีวิชาความรู้ สนใจฝักใฝ่ธรรม อุปถัมภ์กรรมฝ่ายกุศลก็จะสนับสนุนให้เด็กนั้นรู้จักรักษาทรัพย์สมบัติของพ่อแม่และสั่งสมทรัพย์ให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป พร้อมกับสนใจใฝ่ธรรมมากยิ่งขึ้นเป็นต้น ส่วนกรรมที่สนับสนุนฝ่ายอกุศลก็เข้าไปหนุนให้ไม่ดียิ่งขึ้น เช่น บุคคลเกิดมายากจนลำบากยากจน เพราะผลแห่งกรรมชั่วในอดีต เมื่อเขาเกิดมาในชาตินี้ อุปถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลก็เข้าไปให้ผลสืบต่อโดยทำให้บุคคลนั้นมีความลำบากมากขึ้น เป็นต้น

๓. อุปปีฬกกรรม กรรมบีบคั้น หมายถึง กรรมทำหน้าที่ริดรอนกำลังของกรรมที่ให้ผลอยู่ก่อนเสื่อมลง หรือไม่ให้ชนกกรรมให้ผลได้เต็มที่ หากชนกกรรมเป็นกุศล กรรมฝ่ายอกุศลก็เข้าไปบีบคั้นเบียดเบียนไม่ให้ชนกกรรมให้ผลได้เต็มที่ เช่น การเกิดมาในตระกูลเศรษฐี อุปปีฬกรรมตามมาทันก็ตัดทอนกุศลกรรมนั้นทำให้ครอบครัวนั้นค่อย ๆ กลายเป็นคนยากจนเด็กผู้

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เกิดมาก็มีแต่ทำลายทรัพย์สินสมบัติให้สูญสิ้นไปเป็นต้น หากชนกกรรมเป็นอกุศล กรรมฝ่ายกุศลก็เข้าไปปิดกั้นเบียดเบียนไม่ให้ชนกกรรมให้ผลได้เต็มที่ เช่น บุคคลนั้นเกิดมาเป็นคนพาลผิดศีลธรรมต่าง ๆ อุปปีฬกรรมฝ่ายกุศลตามมาทัน ก็ริดรอนกรรมเดิมและส่งผลให้บุคคลนั้น เริ่มรู้สึกสำนึกตัวและกลับใจ กลายเป็นคนดีของชาติ ศาสนา ในที่สุดเป็นต้น

๔. อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่ตัดรอนไม่ให้ชนกกรรมให้ผลอีกต่อไป เป็นกรรมประเภทเดียวกับอุปปีฬกรรม แต่ให้ผลเด็ดขาดกว่า และให้ผลมีสภาพตรงข้าม กล่าวคือขณะที่กรรมอื่นกำลังให้ผลอยู่ อุปฆาตกรรมตามมาทันจะเริ่มให้ผลตรงกันข้ามโดยทันทีหากชนกกรรมเป็นกุศล กรรมฝ่ายอกุศลก็เข้าไปตัดรอนไม่ให้ชนกกรรมนั้นให้ผลอีกต่อไป เช่น ทารกที่ตายในท้องมารดา เป็นเพราะชนกกรรมฝ่ายกุศลกระทำให้เกิด แต่อุปฆาตกรรมฝ่ายอกุศลมาตัดรอนทันทีเป็นต้น หากชนกกรรมเป็นอกุศล กรรมฝ่ายกุศลก็เข้าไปตัดรอนไม่ให้ชนกกรรมนั้นให้ผลอีกต่อไป เช่น เด็กที่เกิดมาในตระกูลที่ยากจนไร้การศึกษาเป็นเพราะชนกกรรมฝ่ายอกุศลกระทำให้เกิดแต่อุปฆาตกรรมฝ่ายกุศลมาตัดรอน โดยเกิดมีผู้มีน้ำใจเมตตาปรารถนาดีให้ทุนการศึกษาโดยทันที เป็นต้น

กรรมทั้ง ๓ ประเภทนี้ รวมเรียกว่า กรรม ๑๒ ซึ่งมิใช่พระพุทธพจน์โดยตรง แต่พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย อาทิพระพุทธโฆษาจารย์ (พระอรรรถกถาจารย์ชาวอินเดียมีอายุระหว่าง พ.ศ. ๙๐๐-๑,๐๐๐) ได้จำแนกอธิบายไว้ตามเนื้อหาที่เป็นพุทธพจน์ เพื่อให้ทราบถึงเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ที่เกิดจากการกระทำของบุคคลที่มีเจตนาเป็นองค์ประกอบ

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฉ. <u>เหตุเกิดของกรรม</u>

ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาท สิ่งทั้งหลายทั้งปวงจะเกิดขึ้นมาลอย ๆ ไม่ได้ เมื่อเกิดขึ้นย่อมมีเหตุมีปัจจัยเกี่ยวเนื่องกันไป เหตุเกิดของกรรมก็เช่นกัน ถ้าเป็นกรรมดีเรียก กุศลกรรม ได้แก่ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง แต่ในทางกลับกัน ถ้าเป็นกรรมชั่วเรียก อกุศลกรรม ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ดังมีหลักฐานที่เป็นพระพุทธดำรัสว่า

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม ๓ อย่างเป็นไฉน คือ โลภะ ๑ โทสะ ๑ โมหะ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความโลภ เกิดความโลภมีความโลภเป็นเหตุ มีความโลภเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศลกรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีทุกข์เป็นผล กรรมนั้นเป็นไป เพื่อเกิดกรรมต่อไป กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรมดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความโกรธ เกิดแต่ความโกรธ... ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความหลง เกิดแต่ความหลง... กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม.

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้ เป็นเหตุเพื่อให้เกิดกรรม ๓ อย่างเป็นไฉน คือ อโลภะ ๑ อโทสะ ๑ อโมหะ ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความไม่โลภเกิดแต่ความไม่โลภ มีความไม่โลภเป็นเหตุ มีความไม่โลภเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นกุศลกรรมนั้นไม่มีโทษ กรรมนั้นมีสุข ผลกรรมนั้นเป็นไปเพื่อความดับกรรม กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความไม่โกรธ เกิดแต่ความไม่โกรธ...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความไม่หลง เกิดแต่ความไม่หลง... กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้แล เป็นเหตุให้เกิดกรรม [๒๗]

---

[๒๗] องฺ.ติก. ๒๐/๑๐๓๖/๓๓๘. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากหลักฐานดังกล่าวมา เหตุเกิดของกรรมมาจากสาเหตุดังนี้ คือ ความไม่โลภ ไม่โกรธและไม่หลง นี้เป็นสาเหตุของกรรมดี ส่วนความโลภ โกรธและหลง ก็เป็นสาเหตุแห่งกรรมชั่ว แต่เรื่องที่สำคัญในเหตุเกิดของกรรมอย่างแท้จริง อยู่ในข้อที่ว่า กรรมที่ทำด้วยความโลภ โกรธ หลงนั้น เป็นเหตุให้กรรมงอกงามต่อไป หมายถึง ให้เกิดวิบากและกิเลสวิบากก็พึงเป็นแรงผลักดันให้ทำกรรมต่อไปอีก ส่วนกรรมที่ทำด้วยไม่โลภไม่โกรธ ไม่หลง เป็นเหตุให้กรรมไปใน ทางสิ้นสุดลง สรุปได้ว่า กรรมที่ทำไปเพราะมีกิเลสจะสนับสนุนให้กรรมทั้งหลายงอกงาม ต่อไปกรรมที่ทำไปด้วยโพธิด้วยปัญญา จะทำให้กรรมทั้งหลายลดลงจนหมดไปและไปสู่ความสิ้น กรรม

จากหลักฐานอีกแห่งหนึ่งในนิพเพธิกสูตร เกี่ยวกับเรื่องเหตุเกิดของกรรมมีพระพุทธดำรัสว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายฟังทราบกรรม ฯลฯ ปฏิบทาที่ให้ถึงความดับแห่งกรรมดังนี้นั้น เราอาศัยอะไรกล่าว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ก็เหตุเกิดแห่งกรรมเป็นไฉน คือ ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม [๒๘]

จากหลักฐานดังกล่าว เหตุเกิดของกรรมได้แก่ "ผัสสะ"คือการถูกต้องที่ให้เกิดความรู้สึกซึ่งเกิดมาจากอายตนะภายในกระทบอายตนะภายนอก ดังนี้

จักขุ(ตา)	กระทบ	รูป	ทำให้เกิด	จักขุวิญญาณ	เรียกว่า	จักขุสัมผัส
โสตะ(หู)	"	เสียง	"	โสตวิญญาณ	"	โสตสัมผัส
ฆานะ(จมูก)	"	กลิ่น	"	ฆานวิญญาณ	"	ฆานสัมผัส
ชิวหา(ลิ้น)	"	รส	"	รสวิญญาณ	"	รสสัมผัส
กายะ(กาย)	"	โผฏฐัพพะ	"	กายวิญญาณ	"	กายสัมผัส
มโน(ใจ)	"	อารมณ์	"	มโนวิญญาณ	"	มโนสัมผัส

---

[๒๘] องฺ.ฉกฺก. ๒๒/๖๓/๔๕๑. ฉบับ ทยยรฏฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เมื่อการกระทบกันระหว่างอายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖ ที่เป็นจุดเรียกว่า ผัสสะ อันเป็นแดนเกิดขึ้นของกรรมหรือเป็นต้นเหตุเกิดของกรรม เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างชัดเจน

จะขออธิบายถึงการที่ผัสสะเป็นเหตุเกิดของกรรมเพิ่มดังนี้

๑. จักขุสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่ เมื่อเห็นรูปแล้วเกิดความรู้สึกว่าสวยหรือไม่สวย อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลสคือชอบหรือไม่ชอบ จิตเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงออกมาทางวาจาจัดเป็นวจีกรรม และเมื่อแสดงความชอบนั้นออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

๒. โสตสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้ยินเสียงแล้วเกิดความรู้สึกว่าไพเราะหรือไม่ไพเราะ อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลสคือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

๓. ฆานสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้สูดกลิ่นแล้วเกิดความรู้สึกว่าหอมหรือไม่หอม อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

๔. ชิวหาสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้ลิ้มรสแล้วเกิดความรู้สึกว่าหวานหรือไม่หวาน อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

๕. กายสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้แตะต้องแล้วเกิดความรู้สึกว่าอ่อนหรือแข็ง อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

๖. มโนสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้จิตคิดเรื่องราวต่าง ๆ แล้วเกิดความรู้สึกว่าเป็นเรื่องดีหรือเรื่องชั่ว อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจาจัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข. <u>การให้ผลของกรรม</u>

พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันการให้ผลของกรรมมาในลักษณะเป็นพืชนิยามว่า "หว่านพืชเช่นใดได้ผลเช่นนั้น (ผู้ทำดี ได้ดี ผู้ทำชั่ว ได้ชั่ว)"[๒๙] หมายถึงความดีหรือความชั่ว ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ จากการเกี่ยวเนื่องกันของกรรมและการให้ผลของกรรมนี้ นับเป็นกระแสต่อเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสตัณหา ดังพุทธดำรัสว่า "ตัณหายังคนให้เกิด จิตของคนนั้น ย่อมวิ่งพล่าน สัตว์เวียนว่ายไปสู่สงสารกรรมเป็นที่พำนักของสัตว์นั้น"[๓๐] หมายถึง บุคคลที่ยังมีกิเลสตัณหาในดวงจิตอยู่ ก็ย่อมตกอยู่ใต้อำนาจการให้ผลของกรรมนั้น

สำหรับการให้ผลด้วยการส่งไปเกิดในสุคติหรือทุคติ ในมหากัมมวิภังคสูตร พระพุทธองค์ทรงจำแนกบุคคลที่จะไปเกิดในสุคติและทุคติ ตามการให้ผลของกรรม[๓๑] โดยสรุปได้ดังนี้

๑. บุคคลที่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ มีจิตพยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในทุคติภูมิ.

๒. บุคคลบางคน ถึงแม้จะเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ มีจิตพยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติภูมิก็มี.

๓. บุคคลบางคน เป็นผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ มีจิตพยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติภูมิ.

๔. บุคคลบางคน ถึงแม้จะเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ มีจิตพยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในทุคติภูมิ.

---

[๒๙] สี. ส. ๑๕/๒๖๕/๓๖๔. ฉบับ พุทธรัฐสุส สงฆ์ติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

[๓๐] สี. ส. ๑๕/๕๓/๔๔. ฉบับ พุทธรัฐสุส สงฆ์ติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

[๓๑] ม. อุปริ. ๑๔/๒๘๙-๓๐๓/๓๕๑-๓๖๒ ฉบับ พุทธรัฐสุส สงฆ์ติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนเรื่องการให้ผลของกรรม เพราะบุคคลทำกรรมชนิดเดียวกัน แต่ได้รับผลต่างกัน จึงมีปัญหาที่จะทำความเข้าใจในเรื่องนี้ จากข้อที่ ๑ และข้อที่ ๓ นั้น ผู้ทำชั่วก็ไปเกิดในนรกแน่นอน ผู้ทำดีก็ไปเกิดในสวรรค์แน่นอน แต่ปัญหาข้อที่ ๒ และข้อที่ ๔ ว่า ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในสวรรค์และผู้ทำดีไปเกิดในนรก จากปัญหาข้อที่ ๒ และข้อที่ ๔ นั้นอธิบายได้ดังนี้

การที่ผู้ทำชั่ว ทั้งทางกาย วาจา ใจ ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์นั้นเพราะผู้นั้นเคยทำกุศลกรรมไว้มากในชาติก่อน ๆ และกุศลธรรมนั้นยังตามให้ผลอยู่ ซึ่งอกุศลกรรมที่เขาทำใหม่ยังไม่ให้ผล และการที่ผู้ทำดีทั้งทางกาย วาจา ใจ ตายแล้วไปเกิดในนรกนั้น เพราะผู้นั้นเคยทำอกุศลกรรมไว้มากในชาติก่อน ๆ และอกุศลกรรมนั้น ยังตามให้ผล

นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้ว ในวัตถูปมสูตร ยืนยันถึงขณะเมื่อใกล้ตายว่า "เมื่อจิตเศร้าหมองย่อมเข้าถึงทุคติ เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง ย่อมเข้าถึงสุคติ"[๓๒]

จากหลักฐานดังกล่าว ในขณะที่จิตจวนจะดับ ถ้าจิตของผู้ใดนึกถึงและยึดมั่นอยู่ในกุศลกรรม ผู้นั้นตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติภูมิ และถ้าจิตของผู้ใดนึกถึงและยึดมั่นอยู่ในอกุศลกรรม ผู้นั้นตายแล้วจึงไปเกิดในทุคติภูมิ ตามอำนาจของอาสันนกรรมดังได้อธิบายแล้ว

สำหรับการให้ผลในการดำเนินชีวิตในชาติปัจจุบันนี้ ในจุฬกัมมวิภังคสูตร พระพุทธองค์ทรงจำแนกการให้ผลของกรรมที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน[๓๓] โดยสรุปได้ดังนี้

๑. ผู้ใดฆ่าสัตว์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีอายุสั้น

๒. ผู้ใดไม่ฆ่าสัตว์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีอายุยืน

๓. ผู้ใดเบียดเบียนสัตว์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีโรคมาก

๔. ผู้ใดไม่เบียดเบียนสัตว์ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีโรคน้อย

---

[๓๒] ม.มู. ๑๒/๓๐/๕๖. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐. ว่า...
จิตฺเต สงฺกิลิฏเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา, จิตฺเต อสงฺกิลิฏเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา

[๓๓] ม. อุปริ. ๑๔/๒๘๙/๒๙๓/๓๓๕. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ผู้ใดมักโกรธ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณทราม หน้าตาไม่สวย

๖. ผู้ใดไม่มักโกรธ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณดี หน้าตาสวย

๗. ผู้ใดมีใจริษยาผู้อื่น เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้ไม่มีอำนาจวาสนามาก

๘. ผู้ใดมีใจไม่ริษยาผู้อื่น เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีอำนาจมาก

๙. ผู้ใดมีความตระหนี่ ไม่บริจาคทาน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนยากจน

๑๐. ผู้ใดมีใจเสียสละ ให้ทาน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนร่ำรวยมีทรัพย์มาก

๑๑. ผู้ใดไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เกิดในตระกูลต่ำ

๑๒. ผู้ใดอ่อนน้อมถ่อมตน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เกิดในตระกูลสูง

๑๓. ผู้ใดไม่ชอบแสวงหาความรู้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนโง่เขลา

๑๔. ผู้ใดชอบแสวงหาความรู้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนเฉลียวฉลาด

จากหลักฐานดังกล่าวมานี้ บุคคลได้สั่งสมกรรมอย่างใดไว้ ก็ย่อมได้รับผลกรรมที่ตนสั่งสมนั้น เมื่อกระแสแห่งกรรมนำไปสู่สภาพอย่างใด ย่อมได้รับสภาพอย่างนั้น เพราะผลของกรรมย่อมเป็นไปตามเงื่อนไขแห่งเหตุปัจจัย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้สั่งสมแต่กรรมดี เพื่อจะเป็นวิถีทางสู่ความสิ้นกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ถ้าท่านทั้งหลายกลัวต่อความทุกข์ ถ้าความทุกข์ไม่เป็นที่รักของท่านทั้งหลายแล้วไซร้ ท่านทั้งหลายอย่าได้ ทำบาปกรรม ทั้งในที่แจ้งหรือในที่ลับ ถ้าท่านจักทำ หรือทำอยู่ซึ่งบาปกรรมไซร้ ท่านทั้งหลาย แม้จะหนีไปก็ไม่พ้นไปจากความทุกข์ได้เลย[๓๔]

---

[๓๔] ขุ. อุ. ๒๕/๑๑๕/๑๓๐. ฉบับ ทยยรฏฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ช. <u>องค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมในพระไตรปิฎก</u>

การที่กรรมจะให้ผลออกมาในระดับชีวิตมนุษย์อย่างแน่นอนดังพุทธพจน์ที่ว่า "สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม"[๓๕] เพื่อให้มนุษย์มีความเป็นไปต่าง ๆ ซึ่งประสบกับผลที่น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจนั้น เป็นเพราะมนุษย์เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ ๔ คู่คือ สมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ ที่เป็นแรงสนับสนุนและขัดขวางการให้ผลกรรม[๓๖] โดยสรุปดังนี้

สมบัติ ๔ หมายถึง ความสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบที่สนับสนุนการให้ผลของกรรมดีและไม่เปิดโอกาสให้กรรมชั่วแสดงผลออกมามี ๔ ดังนี้

๑. คติสมบัติ คือ สถานที่ไปเกิดดีในระยะยาวหมายถึง การไปเกิดในสถานที่ดีที่เรียกว่า สุคติ ในระยะสั้น หมายถึง การทำถูกเรื่อง ถูกต้อง คือ ในสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์นั้น เอื้ออำนวยในการทำความดีหรือทำให้ดีปรากฏผลออกมาง่าย

๒. อุปธิสมบัติ คือ ความพร้อมแห่งร่างกาย ในระยะยาว หมายถึงการมีร่างกายที่สวยงาม มีบุคคลิกภาพดี ในระยะสั้น หมายถึง ความมีพลานามัยสมบูรณ์

๓. กาลสมบัติ คือ ยุคสมัยที่เกิด ในระยะยาว หมายถึง การไปเกิดในสมัยที่โลกมีความเจริญ คนในสังคมอยู่ในศีลธรรม ในระยะสั้น หมายถึง การทำถูกกาล ถูกเวลา

๔. ปโยคสมบัติ คือ ความพร้อมแห่งการประกอบความเพียร ในระยะยาวหมายถึง ความพยายามในทางที่ถูกต้องดีงาม ทำแต่ความดีอยู่เสมอ ในระยะสั้น หมายถึงเมื่อทำความดีก็ให้ถึงที่สุด ให้ครบถ้วนตามกฎเกณฑ์ ซึ่งกรรมก็จะฉับสนุนให้รับผลดีไวขึ้น

จากหลักฐานดังกล่าวมาจะเห็นได้ว่า สมบัติมีอยู่ ๔ เป็นฝ่ายกรรมดีซึ่งตรงกันข้ามกับวิบัติมีอยู่ ๔ เป็นกรรมฝ่ายชั่ว

---

[๓๕] ขุ.สุ. ๒๕/๖๖๐/๕๘๘. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.ในวาเสฏฐสูตรว่า "กมฺมุนา วตฺตติ โลโก"

[๓๖] อภิ.วิ. ๓๕/๘๑๐/๕๑๓. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิบัติ ๔ หมายถึง ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบที่สนับสนุนการให้ผลของกรรมชั่ว และไม่เปิดโอกาสให้กรรมดีแสดงผลออกมามี ๔ ดังนี้

๑. คติวิบัติ คือสถานที่ไปเกิดไม่ดี ในระยะยาว หมายถึง การไปเกิดในสถานที่ต่ำทราม, ไร้ความเจริญ ที่เรียกว่า ทุคติ ในระยะสั้น หมายถึง การกระทำไม่ถูกเรื่อง ไม่ถูกต้อง คือ ในสภาพแวดล้อมหรือสถานการณ์นั้น ไม่เอื้ออำนวยให้แก่การทำความดี หรือทำให้ความชั่วปรากฏผลออกมาง่าย

๒. อุปธิวิบัติ คือ ความไม่พร้อมแห่งร่างกาย ในระยะยาวหมายถึง การมีร่างกายไม่สวยงาม มีบุคคลิกภาพไม่ดี ในระยะสั้น หมายถึง สุขภาพไม่ดีมีโรคมากมาย

๓. กาลวิบัติ คือ ยุคสมัยที่ไปเกิดไม่ดี ในระยะยาวหมายถึง การไปเกิดในสมัยที่โลกไม่มีความเจริญ คนในสังคมไม่อยู่ในศีลธรรม ในระยะสั้น หมายถึง การทำผิดกาลผิดเวลา

๔. ปโยควิบัติ คือ ความไม่พร้อมแห่งการประกอบความเพียร ในระยะยาวหมายถึง ความพยายามไปผิดทางที่ผิด ทำแต่ความชั่วอยู่เสมอ ในระยะสั้น หมายถึง เมื่อทำความดีก็ไม่ทำให้ถึงที่สุด ไม่ครบถ้วนตามกฎเกณฑ์ ซึ่งกรรมก็จะขัดขวางไม่ให้รับผลดี แต่ให้รับผลชั่วไปขึ้น

ดังนั้น องค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมดี (๑) คติ (๒) อุปธิ (๓) กาล (๔) ปโยคะ เป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญที่จะต้องนำมาพิจารณาในเรื่องการให้ ผลของกรรม เพราะทั้ง ๔ อย่างนี้ มีฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี ในฝ่ายดีเรียกว่า สมบัติ คือ ความสมบูรณ์ ในฝ่ายไม่ดีเรียกว่า วิบัติ คือ ความบกพร่อง เพราะฉะนั้น มนุษย์จะเกิดมาได้ ฝ่ายสมบัติหรือได้ฝ่ายวิบัติก็ขึ้นอยู่กับการสนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมแน่นอน

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฉ. องค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมในอรรถกถา

เพื่ออธิบายให้ชัดเจนเกี่ยวกับองค์ประกอบที่สนับสนุน และขัดขวางการให้ผลของกรรมดังกล่าวมา ท่านพระอรรถกถาจารย์ได้รวมสมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ และกรรมนั้นจัดเป็นฝ่ายกรรมดีและฝ่ายกรรมชั่ว ดังนั้น ฝ่ายกรรมดีมีลักษณะ ๘ ประการ ฝ่ายกรรมชั่วก็มีลักษณะ ๘ ประการ จึงกล่าวได้ว่าเป็นกรรม ๑๖ [๓๗] โดยสรุปได้ดังนี้

ฝ่ายกรรมชั่ว ๘ ประการ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาพระอภิธรรมว่า

(๑) บาปกรรมบางอย่างถูกคติสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๒) บาปกรรมบางอย่างถูกอุปธิสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๓) บาปกรรมบางอย่างถูกกาลสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๔) บาปกรรมบางอย่างถูกปโยคสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๕) บาปกรรมบางอย่างอาศัยคติวิบัติจึงให้ผล

(๖) บาปกรรมบางอย่างอาศัยอุปธิวิบัติจึงให้ผล

(๗) บาปกรรมบางอย่างอาศัยกาลวิบัติจึงให้ผล

(๘) บาปกรรมบางอย่างอาศัยปโยควิบัติจึงให้ผล

ฝ่ายกรรมดี ๘ ประการ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาพระอภิธรรมว่า

(๑) กรรมดีบางอย่างถูกคติวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๒) กรรมดีบางอย่างถูกอุปธิวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๓) กรรมดีบางอย่างถูกกาลวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๔) กรรมดีบางอย่างถูกปโยควิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๕) กรรมดีบางอย่างอาศัยคติสมบัติจึงให้ผล

---

[๓๗] มหาจุฬาราชวิทยาลัย, พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ ๒ วิภังค์ ภาคที่ ๒ และอรรถกถา, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์, ๒๕๒๑), หน้า ๖๐๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๖) กรรมดีบางอย่างอาศัยอุปธิสมบัติจึงให้ผล

(๗) กรรมดีบางอย่างอาศัยกาลสมบัติจึงให้ผล

(๘) กรรมดีบางอย่างอาศัยปโยคสมบัติจึงให้ผล

การรวมสมบัติ ๔ และวิบัติ ๔ เข้าด้วยกันแล้วจัดเป็นฝ่ายกรรมดีมีลักษณะ ๘ ประการ และฝ่ายกรรมชั่วมีลักษณะ ๘ ประการ จะยกตัวอย่างให้เป็นรูปธรรมดังนี้ ฝ่ายกรรมชั่วมีลักษณะ ๘ ประการ

(๑) บาปกรรมบางอย่างถูกคติสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือผู้ทำชั่วไว้มาก เมื่อตายแล้วไปเกิดในสถานที่ดีที่เรียกว่า สุคติ บาปกรรมจึงตามผู้ทำชั่วนั้นไม่ได้ เช่น ชายผู้หนึ่งมีอาชีพตกเบ็ดหาปลาเป็นเวลา ๕๐ ปี ในช่วงปัจฉิมวัยได้ฟังพระธรรมจากพระมหาเถระองค์หนึ่ง ได้เข้าถึงไตรสรณคมน์ คือ ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง เมื่อชายผู้นี้ตายไปเกิดในสวรรค์ บาปกรรมที่ได้ตกเบ็ดหาปลาไว้จึงไม่ให้ผล ต่อเมื่อชายผู้นั้นจุติลงจากสวรรค์ บาปกรรมนี้ก็จะตามให้ผลต่อไป

(๒) บาปกรรมบางอย่างถูกอุปธิสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือผู้ทำชั่วเกี่ยวกับบาปกรรมบางอย่าง ที่จะให้ผลทางร่างกายไม่สวยงาม แต่นั้นไปเกิดเป็นผู้มีรูปสวยงาม มีบุคลิกภาพดี จึงเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้นั้นได้รับการยกย่องให้มีงานดี ทั้งที่เคยทำชั่วไว้ แต่ด้วยอุปธิสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๓) บาปกรรมบางอย่างถูกกาลสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ ผู้ทำชั่วเกี่ยวกับบาปกรรมบางอย่างที่จะให้ผลในยุคสมัยที่ไปเกิดไม่ดี แต่ผู้นั้นไปเกิดในสมัยที่โลกมีความเจริญ คนอยู่ในศีลธรรมและได้สร้างบุญสร้างกุศล ทั้งที่เคยทำชั่วไว้ แต่ด้วยกาลสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๔) บาปกรรมบางอย่างถูกปโยคสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ ผู้ทำชั่วเกี่ยวกับบาปกรรมบางอย่างที่จะให้ผลในการไฝหาแต่ในทางที่ผิดศีลธรรม แต่ผู้นั้นไปเกิดและพยายามไฝหาในทางที่ถูกต้องดีงามอยู่เสมอ ทั้งที่เคยทำชั่วไว้ แต่ด้วยปโยคสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

(๕) บาปกรรมบางอย่างอาศัยคติวิบัติจึงให้ผล คือ ผู้ทำชั่วไว้ เมื่อตายแล้วไปเกิดในสถานที่ต่ำทราม บาปกรรมก็ให้ผลทันที เช่น การไปเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ถูกฆ่าตาย ด้วยอำนาจบาปกรรมที่อาศัยคติวิบัติให้ผล

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๖) บาปกรรมบางอย่างอาศัยอุปธิวิบัติจึงให้ผล คือ ผู้ทำชั่วเกี่ยวกับบาปกรรมบางอย่างที่จะให้ผลทางร่างกายไม่สวยงาม เมื่อผู้นั้นไปเกิดเป็นผู้มีรูปร่างไม่สวยงาม มีโรคภัยเบียดเบียน ด้วยอำนาจบาปกรรมที่อาศัยอุปธิวิบัติให้ผล.

(๗) บาปกรรมบางอย่างอาศัยกาลวิบัติจึงให้ผล คือ ผู้ทำชั่วเกี่ยวกับบาปกรรมบางอย่างที่จะให้ผลในยุคสมัยที่ไปเกิดไม่ดี เมื่อผู้นั้นไปเกิดก็เกิดในสมัยที่โลกไม่มีความเจริญ คนในสังคมไม่อยู่ในศีลธรรมอันเป็นเหตุปัจจัยให้ผู้นั้นสั่งสมกรรมชั่วไว้ ด้วยอำนาจบาปกรรมที่อาศัยกาลวิบัติให้ผล.

(๘) บาปกรรมบางอย่างอาศัยปโยควิบัติจึงให้ผล คือ ผู้ทำชั่วเกี่ยวกับบาปกรรมบางอย่างที่จะให้ผลในการใฝ่หาแต่ทางที่ผิดศีลธรรม เมื่อผู้นั้นไปเกิดและพยายามใฝ่หาในทางที่ผิดทำแต่ความชั่วอยู่เสมอ โดยเพลิดเพลินในการทำชั่วในการทำชั่วด้วยอำนาจบาปกรรมที่อาศัยปโยควิบัติให้ผล

ฝ่ายกรรมดีมีลักษณะ ๘ ประการ

(๑) กรรมดีบางอย่างถูกคติวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ ผู้ทำดีไว้มาก เมื่อตายแล้วไปเกิดในสถานที่ไม่ดีที่เรียกว่า ทุคติ กรรมดีจึงตามผู้ทำดีไม่ได้ เช่น พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้ทรงสร้างกรรมดีไว้มากมาย ทรงอุปถัมภ์สังคายนาพระธรรมวินัย ในพระพุทธศาสนา ทรงเข้าถึงพระรัตนตรัย ถ้าพระองค์ไม่ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นพระราชบิดาแล้ว พระองค์คงไปเกิดในสุคติแน่ กรรมดีที่ทำจึงถูกคติวิบัติห้ามเสีย

(๒) กรรมดีบางอย่างถูกอุปธิวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ ผู้ทำเกี่ยวกับกรรมดีบางอย่างที่จะให้ผลทางร่างกายสวยงาม แต่ผู้นั้นไปเกิดเป็นผู้มีรูปร่างไม่สวยงาม เป็นเหตุปัจจัยให้ผู้นั้นไม่ได้รับยกย่องให้มีงานศึกษา เช่น เกิดมาพิการ ทำงานราชการไม่ได้เป็นต้น

(๓) กรรมดีบางอย่างถูกกาลวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ ผู้ทำดีเกี่ยวกับกรรมดีบางอย่างที่จะให้ผลในยุคสมัยที่ไปเกิดดี แต่ผู้นั้นไปเกิดในสมัยที่โลกไม่มีความเจริญ คนในสังคมไม่อยู่ในศีลธรรม จึงเป็นเหตุปัจจัยสั่งสมกรรมชั่วไว้ ด้วยกาลวิบัติห้ามเสียไม่ให้ผล

(๔) กรรมดีบางอย่างถูกปโยควิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล คือ ผู้ทำดีเกี่ยวกับกรรมดีบางอย่างที่จะให้ผลในการใฝ่หาแต่ทางที่ถูกต้องตามกฎศีลธรรม แต่ผู้นั้นไปเกิดและพยายามใฝ่หาแต่ทางที่ผิดศีลธรรม เป็นคนขี้เกียจ ไม่รับผิดชอบในหน้าที่ของตนเป็นเพราะปโยควิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(๕) กรรมดีบางอย่างอาศัยคติสมบัติจึงให้ผล คือ ผู้ทำดีไว้ เมื่อตายไปเกิดในสถานที่ดี เช่น ไปเกิดเป็นมนุษย์ก็มีความสุขและเจริญรุ่งเรืองทันที เพราะกรรมดีที่เป็นคติสมบัติให้ผล

(๖) กรรมดีบางอย่างอาศัยอุปธิสมบัติจึงให้ผล คือ ผู้ทำดีไว้เมื่อตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดาก็มีรูปสวยงามและมีความสุขมากหรือเกิดเป็นมนุษย์ก็มีร่างกายสวยงาม ไม่มีโรคเบียดเบียน และยิ่งมีความรุ่งเรืองด้วยกรรมดีที่เป็นอุปธิสมบัติให้ผล

(๗) กรรมดีบางอย่างอาศัยกาลสมบัติจึงให้ผล คือ ผู้ทำดีไว้เมื่อตายแล้วไปเกิดในยุคสมัยที่โลกมีความเจริญ คนในสังคมอยู่ในศีลธรรม อันเป็นเหตุปัจจัยให้ผู้นั้นสั่งสมกรรมดียิ่ง ๆ ขึ้นไปด้วย กรรมดีที่เป็นกาลสมบัติให้ผล

(๘) กรรมดีบางอย่างอาศัยปโยคสมบัติจึงให้ผล คือ ผู้ทำดีไว้เมื่อตายแล้วไปเกิดเป็นเทวดา หรือมนุษย์ก็พยายามใฝ่หาในทางดีและสั่งสมกรรมดีอย่างเต็มที่ ด้วยกรรมดีที่เป็นปโยคสมบัติให้ผล

เมื่อรวมทั้งฝ่ายกรรมชั่วและฝ่ายกรรมดีแล้ว ก็จะได้กรรม ๑๖ ประการ ซึ่งเป็นกรรมที่กล่าวไว้ละเอียดมากในคัมภีร์อรรถกถาพระอภิธรรม และในอรรถกถาพระสูตรโดยท่านพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลาย ได้นำหลักกรรมเหล่านี้มาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อขยายวงจรแห่งกรรมในการให้ผล ซึ่งมีองค์ประกอบคือ สมบัติ ๔ และ วิบัติ ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งสนับสนุนหรือขัดขวางการให้ผลของกรรมดังกล่าว

ฌ. <u>การสิ้นกรรม</u>

กฎแห่งกรรมที่ปรากฏในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการมีอำนาจครอบคลุมวิถีชีวิตของมวลหมู่มนุษย์ ผู้ประกอบกรรมใด ๆ ไว้ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ก็ย่อมจะได้รับผลของกรรมนั้นอย่างยุติธรรม การที่เรามีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้เปรียบเสมือนอยู่ในสนามแห่งการเลือกสรรค์แห่งการสร้างกรรมและเป็นสนามที่ซึ่งผลของกรรมที่มวลมนุษย์ได้สร้างกรรมไว้แต่ในชาติปางก่อน(กรรมเก่า) จะส่งผลให้เมื่อตามมาทัน โดยกรรมนี้จะทำหน้าที่ของตนอยู่ตลอด โดยไม่ละเว้นทั้งผู้ที่กระทำดี จะได้รับผลดีเป็นสิ่งตอบแทนและผู้ที่กระทำชั่ว ก็จะได้รับผลชั่ว แต่เพราะความละเอียดประกอบกับความสลับซับซ้อนของกรรมดังแสดงมาแล้ว จึงทำให้เกิดความสับสนในเรื่องกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แต่มนุษย์ทุกคนต่างก็แสวงหาความสุขเพราะเป็นสิ่งที่พึงปรารถนา และสิ่งที่มนุษย์ต้องการหลีกไปให้ไกลแสนไกลนั่นคือความทุกข์ ซึ่งหนทางที่จะพ้นจากทุกข์ได้ก็คือไม่กระทำความชั่วไม่ว่าจะเป็นที่ลับและสถานที่แจ้ง

สำหรับความชั่วที่มนุษย์พึงจะต้องหลีกไปให้ไกลนั้น คือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ หมายถึงการกระทำความชั่วทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม รวม ๑๐ ประการ[๓๘] ด้วยกันคือ

การกระทำความชั่วทางกาย ๓ ประการ ได้แก่

การฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต)

การลักทรัพย์ (อทินนาทาน)

การประพฤติผิดในกาม (กาเมสุมิจฉาจาร)

การกระทำความชั่วทางวาจา ๔ ประการ ได้แก่

การพูดเท็จ (มุสาวาท)

การพูดส่อเสียด (ปิสุณวาจา)

การพูดคำหยาบ (ผรุสวาท)

การพูดเพ้อเจ้อ (สัมผัปปลาป)

การกระทำความชั่วทางใจ ๓ ประการ ได้แก่

การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น (อภิชฌา)

การคิดร้ายต่อคนอื่น (พยาบาท)

การเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม (มิจฉาทิฏฐิ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ที่สิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เป็นไฉน คือ ปาณาติบาต ๑, อทินนาทาน ๑, กาเมสุมิจฉาจาร ๑, มุสาวาท ๑, ปิสุณวาจา ๑, ผรุสวาท ๑, สัมผัปปลาปวาจา ๑, อภิชฌา ๑, พยาบาท ๑, มิจฉาทิฐิ ๑ นี้เรียกว่าสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์[๓๙]

---

[๓๘] ที.ปา. ๑๑/๓๔๓/๓๔๒. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

[๓๙] องฺ.ทสก. ๒๔/๑๓๑/๒๘๘. ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนว่า เพื่อการกระทำความดีและเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น จะต้องไม่กระทำกรรมในสิ่งที่ไม่เป็นธรรมและสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ซึ่งสามารถทำได้ง่ายและเป็นเหตุเกิดแห่งความทุกข์นั้นโดยสิ้นเชิง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

กรรมไม่ดี ไม่มีประโยชน์แก่ตน คนทำได้ง่าย ส่วนกรรมดีทั้งมีประโยชน์แก่ตน คนทำได้ยากอย่างยิ่ง ผู้ใดเป็นโฉดเขลาเบาปัญญา อาศัยความเห็นผิดเป็นชอบ ย่อมคัดค้านคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงไกลจากกิเลส ผู้ประเสริฐทรงมีปกติอยู่โดยธรรม การคัดค้านคำสั่งสอนและการเห็นผิดเป็นชอบของผู้นั้น ย่อมเผล็ดผลเพื่อฆ่าตน เหมือนขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ (ฉะนั้น)บุคคลทำชั่วเอง ก็เศร้าหมองเอง ไม่ทำชั่วเอง ก็หมดจดเอง ความบริสุทธิ์ ไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตัว คนอื่นจะทำคนอื่นให้หมดจดหาได้ไม่ บุคคลไม่ควรเอาประโยชน์ของผู้อื่นแม้มากมาทำลายประโยชน์ของตนเองให้พินาศไป รู้จักประโยชน์ของตนเองแล้ว ควรขวนขวายเฉพาะในประโยชน์ของตนเท่านั้นก่อน[๔๐]

คำอธิบายดังกล่าวแล้วนั้น พระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนมนุษย์ที่จะดำรงตนไว้ในทางกุศลธรรม พึงหลีกไปให้ไกลจากทางแห่งอกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ ถ้าหากต้องการที่จะข้ามพ้นจากกฎแห่งกรรมก็ควรประพฤติปฏิบัติตนเองตามหลักธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) หมายถึงการไม่ดำเนินไปในทางสุดโต่งสองสาย คือ กามสุขัลลิกานุโยค (การเกี่ยวข้องด้วยกามสุข)และอัตตกิลมถานุโยค (การทำความลำบากเดือดร้อนให้แก่ตนเอง) ซึ่งมัชฌิมาปฏิปทาตามที่ได้แสดงมานี้หมายถึงการระพฤติปฏิบัติตนเองตามวิธีทางแห่งอริยมรรคนั่นเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทาสายกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างยิ่งนั้น ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบเพื่อความรู้ยิ่งเพื่อความตรัสรู้เพื่อนิพพาน...ปฏิปทาสายกลางนั้นได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี่แหละคือปัญญาอันเห็นชอบ ๑, ความดำริชอบ ๑, เจรจาชอบ ๑, การงานชอบ ๑, เลี้ยงชีวิตชอบ ๑, พยายามชอบ ๑,

---

[๔๐] ขุ.ธ. ๒๕/๑๖๒-๑๖๖/๔๘-๔๙. ฉบับ ทยยรฏฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ระลึกชอบ ๑, ตั้งจิตชอบ ๑.

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือปฏิปทาสายกลางนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้อันยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน[๔๑]

อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้แลคือสัมมาทิฏฐิ ฯลฯ สัมมาสมาธิ เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับแห่งกรรม[๔๒]

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า อริยมรรคอันประกอบด้วยหลักธรรม ๘ ประการนั้น เป็นวิถีทางแห่งการประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสิ้นกรรม เพื่อความหลุดพ้นกรรมคือการเข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นจุดสุดยอดแห่งหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

---

[๔๑] วินย. ๔/๑๓/๑๕. ฉบับ ทยุยรฎฐสฺส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

[๔๒] องฺ.ฉกฺก. ๒๒/๖๓/๔๕๑. ฉบับ ทยุยรฎฐสฺส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๓

กรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยปัจจุบัน

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ "ประชาชนชาวไทย ร้อยละ ๙๕ ของประชากรทั้งประเทศนับถือพระพุทธศาสนา"[๑] วัฒนธรรมของไทยทั้งทางด้านคติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสหธรรมนั้น ล้วนมีหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานและเป็นแกนทั้งสิ้น พระมหากษัตริย์ซึ่งคนไทยเคารพ เทอดทูน และยึดถือเป็นมิ่งขวัญและหลักชัยของประเทศชาติ ทรงเป็นพุทธมามกะและเอกอัครศาสนูปถัมภก ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่มีพลังอำนาจที่สำคัญที่สุดในการรักษาและการพัฒนาความมั่นคงแห่งชาติ เพราะความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งของสังคม "กล่าวโดยรวบยอด พระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทยทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรมและการเมือง"[๒] หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาได้มีอยู่มากมายและสามารถจำแนกออกเป็นหลายหมวดหมู่ ในแต่ละหลักคำสอนแต่ละหมวดหมู่นั้น มีเป้าหมายที่จะอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งที่เป็นเหตุและผล ตลอดถึงแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาแต่ละอย่าง ซึ่งพร้อมกับระดับของความลุ่มลึก และความกว้างไกลของแต่ละหลักคำสอนที่ยังเป้าหมาย

---

[๑] ชำเลือง วุฒิจันทร์, <u>การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ</u>, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๓๖. มีรายงานการศาสนาประจำปี ๒๕๓๒ ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการว่า จำนวนศาสนิกชนที่นับถือศาสนาต่าง ๆ ยอดรวม ๕๕,๘๘๘,๓๙๓ คน มีพุทธศาสนิกชน ๕๓,๐๑๙,๙๙๙ คน คิดเป็น ๙๙.๘๓ เปอร์เซ็นต์

[๒] สมบูรณ์ สุขสำราญ, <u>พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม</u>, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๔.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เพื่อสนองความต้องการที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ด้วยหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ยืนยงมาได้จน ๒๕๓๔ ปี ในปัจจุบันนี้ "ในความยืนยงนั้น ก็ไม่ผิดอะไรกับเสาหิน ที่ต้องสึกกร่อนไปทีละน้อยด้วยแรงลม, ฝนและความร้อน ตามธรรมชาติ และเมื่อเวลายิ่งเนิ่นนานไป ความผุกร่อนก็จะยิ่งมีมากขึ้น"[๓] ด้วยเหตุนี้การตีความของหลักคำสอนจึงมักจะโน้มเอียงไปตามมุมมองที่เป็นทัศนะประสบการณ์อันเนื่องมาจากการงาน อาชีพ และสาขาวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา โดยเฉพาะเรื่องกรรมอันเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท ที่สามารถมองได้ชัดเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนั้นออกเป็น ๓ วัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญ

กรรมเป็นหลักธรรมสำคัญที่พุทธศาสนิกชนต่างให้ความสนใจมาก ในขณะเดียวกันก็มีความข้องใจอยู่บ้าง ที่ข้องใจนั้นก็เกิดจากความที่ยังคลางแคลง สงสัยในแง่มุมต่าง ๆ ไม่เข้าใจชัดเจน เหตุที่หลักกรรมเป็นปัญหาแก่เรามากนั้น ไม่ใช่ว่าเพราะเป็นหลักธรรมใหญ่ หรือสำคัญอย่างเดียว แต่เป็นเพราะว่าได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนและสับสนเกิดขึ้นเกี่ยวกับหลักธรรมอยู่มาก[๔] จนทำให้บุคคลไม่น้อยที่เลิกเชื่อและคำนึงถึงหลักกรรม หันไปพึ่งไสยศาสตร์ตลอดจนแสวงหาอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และหลงใหลไปกับวัฒนธรรมแห่งกามบริโภค อย่างปราศจากจิตใจที่มีการยั้งคิดไตร่ตรอง "เพราะฉะนั้นในการทำความเข้าใจเรื่องกรรม นอกจากจะทำความเข้าใจในตัวหลักเองแล้ว ยังมีปัญหาเพิ่มขึ้น คือจะต้องแก้ความเข้าใจคลาดเคลื่อนสับสนในเรื่องกรรมนั้นด้วย "[๕]

---

[๓] ชุติพนธ์ (นามแฝง), <u>แก่นพุทธศาสนาในสายตาของคนยุคใหม่</u>, (กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๑.

[๔] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), <u>กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่</u>, หน้า ๒.

[๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ ระดับความเข้าใจกรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยจึงมีความแตกต่างกันอย่างมาก เพื่อให้ประเด็นปัญหาของระดับความเข้าใจเรื่องกรรมดังกล่าวมาชัดเจน

จึงอาศัยข้อมูลออกแบบสอบถามเฉพาะบุคคล ทั้งหมดจำนวน ๑๘๐ รูป/คนเป็นหลัก โดยผู้วิจัยได้แบ่งจำนวนทั้งหมดออกเป็น ๑๒ กลุ่ม แต่ละกลุ่มแบ่งออกเป็น ๑๕ รูป/คนด้วยกัน ในการออกแบบทดสอบนั้น ได้ทำการออกข้อทดสอบจำนวน ๒๒ ข้อ โดยถามเรื่องกรรม ๑๑ ข้อ คือ ข้อ ๑, ข้อ ๓, ข้อ ๕, ข้อ ๗, ข้อ ๙, ข้อ ๑๑, ข้อ ๑๓, ข้อ ๑๕, ข้อ ๑๗, ข้อ ๑๙, ข้อ ๒๑.และถามเหตุผลว่า ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ในแต่ละข้ออีก ๑๑ ข้อคือ ข้อ ๒, ข้อ ๔, ข้อ ๖,ข้อ ๘, ข้อ ๑๐, ข้อ ๑๒, ข้อ ๑๔, ข้อ ๑๖, ข้อ ๑๘, ข้อ ๒๐, ข้อ ๒๒. ด้วยกัน

สำหรับการแบ่งกลุ่มนั้น ผู้วิจัยเน้นเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีสถานที่อยู่อาศัยหรือทำงานใกล้กับผู้วิจัย ด้วยเหตุผลเพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการวิจัย และเนื่องจากผู้วิจัยมีงบประมาณจำกัด ดังมีรายชื่อสถานที่ทำการสำรวจพร้อมทั้งจำนวนบุคคลในแต่ละกลุ่ม ดังต่อไปนี้

๑. กลุ่มคณาจารย์ จำนวน ๑๕ รูป/คน เป็นพระ ๕ รูป จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นอาจารย์ชาย ๕ คนจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นอาจารย์ชาย ๒ คน อาจารย์หญิง ๓ คน จาก รพ.ศิริราช
๒. กลุ่มพระนิสิตปริญญาโท จำนวน ๑๕ รูป จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. กลุ่มพระวิทยากรสอนศีลธรรม จำนวน ๑๕ รูป จากศูนย์กลางโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในพระสังฆราชูปถัมภ์จำนวน ๘ รูป จากกลุ่มครูพระสอนศีลธรรม เขตบางกอกน้อย-บางพลัด จำนวน ๗ รูป
๔. กลุ่มพระนวกะ ปี ๒๕๓๔ จำนวน ๑๕ รูป จากวัดบางเสาธง
๕. กลุ่มสามเณร ปี ๒๕๓๔ จำนวน ๑๕ รูป จากวัดบางเสาธง
๖. กลุ่มอุบาสิกา ปี ๒๕๓๔ จำนวน ๑๕ คน จากวัดบางเสาธง
๗. กลุ่มนักศึกษาแพทย์ศาสตร์ศิริราชพยาบาล จำนวน ๑๕ คน
๘. กลุ่มครูประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๕ คน
๙. กลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๕ คน จากโรงเรียนวัดบางเสาธง
๑๐. กลุ่มนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน ๑๕ คน โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดบางเสาธง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑. กลุ่มชาวบ้าน ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๒ จำนวน ๑๕ คน

๑๒. กลุ่มชาวบ้าน ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๓ จำนวน ๑๕ คน

ในการศึกษาวิจัยเป็นกลุ่มครั้งนี้ ด้วยจุดประสงค์ให้ทั้ง ๑๒ กลุ่มดังกล่าวเป็นตัวแทนของชาวพุทธไทยปัจจุบันที่มีทัศนะต่อเรื่องกรรม

ก. ความเข้าใจในเรื่องกรรมจากการทดสอบแบบสอบถาม

ต่อนี้ไปจักได้เสนอการวิจัยแบบสอบถาม ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑. ท่านเข้าใจว่า กรรม คือ

ก. ความชั่ว	จำนวนผู้ตอบ ๑๔.๔๕ %
ข. ความดี ความชั่ว	จำนวนผู้ตอบ ๔๔.๔๕ %
ค. การกระทำที่ให้ผลหลังจากตาย	จำนวนผู้ตอบ ๒.๓๘ %
ง. การกระทำที่ให้ผลในชาตินี้	จำนวนผู้ตอบ ๓๘.๓๔ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ข. มีผู้ตอบทั้งหมด ๔๔.๔๕ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่มีผู้เลือกตอบ ๑๔.๔๕ %, ๒.๓๘ % และ ๓๘.๓๔ % ตามลำดับ ข้อที่มีผู้เลือกตอบรองลงมาจากข้อ ข. คือ ข้อ ง. มีจำนวนผู้ตอบทั้งหมด ๓๘.๓๔ % ซึ่งผู้ตอบมีความเข้าใจว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลในชาตินี้เท่านั้น ใครกระทำกรรมดีก็ได้รับผลของกรรมดี ใครกระทำกรรมชั่วก็ได้รับผลของกรรมชั่วในชาตินี้ จะไม่ส่งผลไปให้หลังจากตาย จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง[๖] ปรากฏว่ามีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. ความชั่วดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, และกลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๗ คน

---

[๖] สำหรับกลุ่มที่ไม่ปรากฏชื่อ เป็นกลุ่มที่ไม่เลือกตอบในแบบสอบถาม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้นในข้อ ก.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๖ รูป/คน หรือ ๑๔.๔๕ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. ความดี ความชั่ว ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๘ รูป /คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๕ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ข.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๘๐ รูป/คน หรือ ๔๔.๔๕ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. การกระทำที่ให้ผลหลังจากตาย ดังนี้ กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๕ รูป/คน หรือ ๒.๗๘ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. การกระทำที่มีผลในชาตินี้ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๗ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน.

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกตอบคำตอบนี้ จำนวน ๖๙ รูป/คน หรือ ๓๘.๓๔ %

ข้อ ๒. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๖.๖๗ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๑.๖๗ %

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ
จำนวนผู้ตอบ ๓๑.๑๒ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๔๐.๕๖ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำตอบในข้อ ก.จำนวนผู้ตอบ ๖.๖๗ % คำตอบในข้อ ข.จำนวนผู้ตอบ ๒๑.๖๗ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๓๑.๑๒ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๔๐.๕๖ %

สำหรับข้อ ๒ ซึ่งเป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๑ ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชืออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่ามีจำนวนผู้เลือกคำตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน.

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ก.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๒ รูป/คน หรือ ๖.๖๗ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๘ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๙ รูป/คน หรือ ๒๑.๖๗ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถาและอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๖ รูป,กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๓ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๔ รูป,กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน,กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๕๖ รูป/คน หรือ ๓๑.๑๒ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๓ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๘ รูป,กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๙ รูป,กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ง.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๗๓ รูป/คน หรือ ๔๐.๕๖ %

ข้อ ๓. ท่านเข้าใจความหมายของกรรมว่าอย่างไร?

ก. การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา จำนวนผู้ตอบ ๒๓.๘๙ %

ข. การกระทำของคนที่มีกิเลส จำนวนผู้ตอบ ๑๓.๘๙ %

ค. การกระทำที่ยังมีการให้ผล จำนวนผู้ตอบ ๘.๘๙ %

ง. ถูกทั้งหมด จำนวนผู้ตอบ ๕๓.๓๔ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ง.มีผู้ตอบถูกทั้งหมด ๕๓.๓๔ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่ผู้เลือกคำตอบ ๒๓.๘๙ % , ๑๓.๘๙,และ ๘.๘๙ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏดังนี้ จำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก.การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๔ รูป,กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ ผู้เลือกคำตอบ จำนวน ๑๘๐ รูป/คน ในข้อ ก. นั้น มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๔๓ รูป/คน หรือ ๒๓.๘๙ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข.การกระทำของคนที่ยังมีกิเลส ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๓ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๕ คน

จากผลของการทดสอบ ผู้เลือกคำตอบ จำนวน ๑๘๐ รูป/คน ในข้อ ข.นั้น มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๕ รูป/คน หรือ ๑๓.๘๙ %

มีจำนวนผู้เลือกในข้อ ค.การกระทำที่ยังมีการให้ผล ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๒ รูป/คน, กลุ่มที่ ๓จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบ จำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๖ รูป/คน หรือ ๘.๘๙ %

มีจำนวนผู้เลือกในข้อ ง. ถูกทั้งหมด ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๗ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๒ รูป /คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๖ คน

จากผลของการทดสอบในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบ จำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๙๖ รูป/คน หรือ ๕๓.๓๔ %

ข้อ ๔. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๖.๓๐ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๑.๓๘ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ จำนวน ๓๒.๔๐%

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๙.๑๐ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๖.๓๐ % คำตอบในข้อ ข.จำนวนผู้ตอบ ๒๑.๓๘ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๓๒.๔๐ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๓๙.๑๐ %

สำหรับข้อ ๔ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๓. ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้นผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไรและมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก.เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่างปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก.มีเลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๒ รูป/คน หรือ ๖.๓๐ % [๑]

---

[๑] สำหรับอีก ๑ รูป/คน นั้นไม่ขอตอบแต่ได้บันทึกไว้ว่า เชื่อตัวเอง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่าที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑๐ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้จำนวน ๒๙ รูป/คน หรือ ๒๑.๓๘ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๘ รูป,กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๕๘ รูป/คน หรือ ๓๒.๔๐ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบให้ข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๕๘ รูป/คน หรือ ๓๒.๔๐ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๗๐ รูป/คน หรือ ๓๙.๑๐ %

ข้อ ๕. ท่านเข้าใจว่าอย่างไร

ก. กรรมแก้ไขได้	จำนวนผู้ตอบ ๑๘.๓๔ %
ข. กรรมแก้ไขไม่ได้	จำนวนผู้ตอบ ๑๓.๒๓ %
ค. มีทั้งแก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้	จำนวนผู้ตอบ ๕๐.๕๖ %
ง. ไม่ถูกทั้งหมด	จำนวนผู้ตอบ ๑๓.๓๔ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ค. มีผู้ตอบทั้งหมด ๕๐.๕๖ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่มีผู้เลือกตอบ ๑๘.๓๔ %, ๑๓.๒๓ % และ ๑๓.๓๔ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. กรรมแก้ไขได้ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๒ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ก.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๓ รูป/คน หรือ ๑๘.๓๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. กรรมแก้ไขไม่ได้ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๓ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ข.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๑ รูป/คน หรือ ๑๓.๒๓ %

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. มีทั้งแก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑๑ คน กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๖ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ค.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๙๑ รูป/คน หรือ ๕๐.๕๖ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง.ไม่ถูกทั้งหมด ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๒ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน; กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๕ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ง.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๔ รูป/คน หรือ ๑๓.๓๔ %

ข้อที่ ๖. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๗.๒๖ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๐.๑๑ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ จำนวนผู้ตอบ ๓๓.๕๑ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๙.๑๐ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๗.๒๖ % คำตอบในข้อ ข. จำนวนผู้ตอบ ๒๐.๑๑ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๓๓.๕๑ % คำตอบในข้อ ง.จำนวนผู้ตอบ ๓๙.๑๐ %

สำหรับข้อ ๖ นี้ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๕ ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือก ในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ตอบแบบสอบ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ถามของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๗ รูป/คน หรือ ๗.๒๖ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๕ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๖ รูป/คน หรือ ๒๐.๑๑ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๐ รูป/คน หรือ ๓๓.๕๑ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๖ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๐ รูป/คน หรือ ๒๙.๑๐ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อที่ ๑. ชีวิตของคนเกี่ยวข้องกับกรรมอย่างไร ?

ก. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอดีต จำนวนผู้ตอบ ๔.๔๕ %

ข. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในปัจจุบัน จำนวนผู้ตอบ ๓.๓๘ %

ค. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอนาคต จำนวนผู้ตอบ ๑.๖๗ %

ง. เกี่ยวข้องทั้งกรรมในอดีต กรรมในอนาคต และกรรมในปัจจุบัน จำนวนผู้ตอบ ๘๑.๑๒ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ง. มีผู้ตอบทั้งหมด ๘๑.๑๒ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่มีผู้เลือกตอบ ๔.๔๕ %, ๓.๓๘ % และ ๑.๖๗ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้ตอบแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอดีต ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๗ รูป/คน หรือ ๔.๔๕ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในปัจจุบัน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๔ รูป/คน หรือ ๓.๓๘ %

มีจำนวนผู้ตอบในข้อ ค. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอนาคต ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓ รูป/คน หรือ ๑.๖๗ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. เกี่ยวข้องทั้งกรรมในอดีต กรรมในอนาคต และกรรมในปัจจุบัน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๒ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๕ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๔ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๔ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๖ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๔๖ รูป/คน หรือ ๘๑.๑๒ %

ข้อ ๘. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๑๐.๖๑ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๐.๑๑ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ จำนวนผู้ตอบ ๓๐.๕๑ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๕.๓๕ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๑๐.๖๑ % คำตอบในข้อ ข. จำนวนผู้ตอบ ๒๐.๑๑ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๓๐.๕๑ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๓๕.๓๕ %

สำหรับข้อ ๘. ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๗ ว่า การที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไรและมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๙ รูป/คน หรือ ๑๐.๖๑ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๙ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๖ รูป/คน หรือ ๒๐.๑๑ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๐ รูป/คน หรือ ๓๐.๕๑ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๔ รูป/คน หรือ ๓๕.๗๕ %

ข้อที่ ๙. เกณฑ์การตัดสินกรรมดี

ก. ทำแล้วมีคนสรรเสริญ	จำนวนผู้ตอบ ๔.๔๖ %
ข. ทำแล้วได้ลาภยศ	จำนวนผู้ตอบ ๒.๒๓ %
ค. ทำแล้วสุขใจ	จำนวนผู้ตอบ ๘๘.๘๒ %
ง. ทำแล้วทุกข์ใจ	จำนวนผู้ตอบ ๔.๔๖ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ค. มีผู้ตอบ มีผู้ตอบทั้หมด ๘๘.๘๒ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่มีผู้เลือกตอบ ๔.๔๖ %, ๒.๒๗ % และ ๔.๔๖ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. ทำแล้วมีคนสรรเสริญ ดังนี้ กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๘ รูป/คน หรือ ๔.๔๖ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. ทำแล้วได้ลาภยศ ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒ รูป/คน หรือ ๒.๒๗ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ทำแล้วสุขใจ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๔ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๕ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๔ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑๕ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๕ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑๐ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๕๙ รูป/คน หรือ ๘๘.๘๒ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. ทำแล้วทุกข์ใจ ดังนี้ กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน,กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำ นวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๘ รูป/คน หรือ ๔.๔๖ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อ ๑๐. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๖.๓๐ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๖.๒๕ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ
จำนวนผู้ตอบ ๒๖.๒๕ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๔๐.๘๗ %

คำตอบในข้อ ก.จำนวนผู้ตอบ ๖.๓๐ % คำตอบในข้อ ข. จำนวนผู้ตอบ ๒๖.๒๕ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๒๖.๒๕ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๔๐.๓๘ %

สำหรับข้อ ๑๐ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๙ ว่า การที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการผิดหรือถูก ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๒ รูป/คน หรือ ๖.๓๐ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๗ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๔๗ รูป/คน หรือ ๒๖.๒๕ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน,กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๔๓ รูป/คน หรือ ๒๖.๒๕ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๔ รูป/คน, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๙ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๗๒ รูป/คน หรือ ๕๐.๓๘ %

ข้อ ๑๑. เกณฑ์การตัดสินกรรมชั่ว

ก. ทำแล้วถูกตำหนิ	จำนวนผู้ตอบ ๔.๔๖ %
ข. ทำแล้วติดคุกติดตะราง	จำนวนผู้ตอบ ๑.๖๗ %
ค. ทำแล้วสุขใจภายหลัง	จำนวนผู้ตอบ ๖.๑๔ %
ง. ทำแล้วทุกข์ใจภายหลัง	จำนวนผู้ตอบ ๘๗.๗๐ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ง. มีผู้ตอบทั้งหมด ๘๗.๗๐ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่ผู้เลือกตอบ ๔.๔๖ %, ๑.๖๗ % และ ๖.๑๔ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. ทำแล้วถูกตำหนิ ดังนี้ กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๘ รูป/คน หรือ ๔.๔๖ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. ทำแล้วติดคุกติดตะราง ดังนี้ กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓ รูป/คน หรือ ๑.๖๗ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ทำแล้วสุขใจในภายหลัง ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, หลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๑ รูป/คน หรือ ๖.๑๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. ทำแล้วทุกข์ใจในภายหลัง ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๓ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๔ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑๒ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๕ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑๕ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๕ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๙ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๕๓ รูป/คน หรือ ๘๓.๓๐ %

ข้อ ๑๒. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๘.๙๓ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๓.๙๖ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ
จำนวนผู้ตอบ ๒๘.๙๙ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๙.๑๐ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๘.๙๓ % คำตอบในข้อ ข. จำนวนผู้ตอบ ๒๓.๙๖ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๒๘.๙๙ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๓๙.๑๐ %

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำหรับข้อ ๑๒ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๑๑ ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบตัวเลือกในข้อ ก.เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก.เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน,กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน.

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๖ รูป/คน หรือ ๘.๙๓ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๘ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คนนั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๔๒ รูป/คน หรือ ๒๓.๔๖ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้จำนวน ๕๑ รูป/คน หรือ ๒๘.๔๙ %

มีผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๓ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวยน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๑๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้จำนวน ๗๐ รูป/คน หรือ ๓๙.๑๐ %

ข้อที่ ๑๓. กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ

ก. ให้ผลแน่นอน	จำนวนผู้ตอบ ๕๖.๔๒ %
ข. เพราะเกิดมีเอง	จำนวนผู้ตอบ ๒๕.๖๙ %
ค. เพราะมีผู้บันดาล	จำนวนผู้ตอบ ๘.๓๗ %
ง. อาจจะไม่ให้ผลก็ได้	จำนวนผู้ตอบ ๙.๔๙ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ก.มีผู้ตอบทั้งหมด ๕๖.๔๒ % สำหรับข้อที่เหลือ เป็นข้อที่มีผู้เลือกตอบ ๒๕.๖๙ %, ๘.๓๗ %และ ๙.๔๙ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. ให้ผลแน่นอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๘ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๑๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๐๑ รูป/คน หรือ ๕๖.๔๒ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. เพราะเกิดมีเอง ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๓ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๑๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๔๖ รูป/คน หรือ ๒๕.๖๙ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. เพราะมีผู้บันดาล ดังนี้ กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๕ รูป/คน หรือ ๘.๓๗ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. อาจจะไม่ให้ผลก็ได้ ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จนวาน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๗ รูป/คน หรือ ๙.๔๙ %

ข้อที่ ๑๔. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๑๑.๑๗ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๐.๖๗ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ
จำนวนผู้ตอบ ๒๙.๖๐ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๘.๕๔ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๑๑.๑๗ % คำตอบในข้อ ข. จำนวน ๒๐.๖๗ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๒๙.๖๐ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๓๘.๕๔ %

สำหรับข้อ ๑๔ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๑๓ ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๐ รูป/คน หรือ ๑๑.๑๗ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๗ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๑๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๗ รูป/คน หรือ ๒๐.๖๗ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๘ คน,กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๑๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๕๓ รูป/คน หรือ ๒๙.๖๐ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๓ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๙ รูป/คน หรือ ๓๘.๕๔ %

ข้อที่ ๑๕. กรรมในฐานะเป็นกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท

ก. เกี่ยวเนื่องกับเหตุปัจจัย	จำนวนผู้ตอบ ๗๐.๖๘ %
ข. เกิดมีเอง	จำนวนผู้ตอบ ๑๔.๔๔ %
ค. เพราะมีผู้บันดาล	จำนวนผู้ตอบ ๕.๑๗ %
ง. ไม่มีข้อถูก	จำนวนผู้ตอบ ๙.๑๙ %

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ก.มีผู้ตอบทั้งหมด ๓๐.๖๘ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่ผู้เลือกตอบ ๑๔.๔๔ %, ๕.๑๓ % และ ๙.๑๙ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เกี่ยวเนื่องกับเหตุปัจจัย ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๕ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๙ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ [๘] รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๒๗ รูป/คน หรือ ๗๐.๖๘ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. เกิดมีเอง ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๖ รูป/คน หรือ ๑๔.๔๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. เพราะมีผู้บันดาล ดังนี้ กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๙ รูป/คน หรือ ๕.๑๓ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. ไม่มีข้อถูก ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

---

[๘] มีผู้ไม่ตอบข้อนี้ ๖ รูป/คน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๔ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๖ รูป/คน หรือ ๙.๑๔ %

ข้อที่ ๑๖. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๑๐.๓๔ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๐.๖๘ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ จำนวนผู้ตอบ ๓๔.๔๘ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๔.๔๘ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๑๐.๓๔ % คำตอบในข้อ ข. จำนวนผู้ตอบ ๒๐.๖๘ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๓๔.๔๘ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๓๔.๔๘ %

สำหรับข้อ ๑๖ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๑๕ ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๖ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๔ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๘ รูป/คน หรือ ๑๐.๓๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๕ คน

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๔ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๖ รูป/คน หรือ ๒๐.๖๘ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๔ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๙ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๔ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๐ รูป/คน หรือ ๓๔.๔๘ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๘ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๔รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๐ รูป/คน หรือ ๓๔.๔๘ %

ข้อที่ ๑๓. กรรมในฐานะที่เกี่ยวข้องกับจิต

ก. กรรมเป็นตัวกำหนดให้จิตคิด จำนวนผู้ตอบ ๒๒.๓๔ %

ข. กรรมเป็นอย่างเดียวกับจิต จำนวนผู้ตอบ ๓.๓๕ %

ค. จิตคิดทำกรรมและเก็บสะสมผลของกรรมไว้ จำนวนผู้ตอบ ๖๔.๘๐ %

ง. จิตคิดทำกรรมแต่ไม่เก็บสะสมผลของกรรมไว้ จำนวนผู้ตอบ ๙.๔๙ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ค. มีผู้ตอบทั้งหมด ๖๔.๘๐ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่มีผู้เลือกตอบ ๒๒.๓๔ %, ๓.๓๕ % และ ๙.๔๙อ % ตามลำดับ จากการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. กรรมเป็นตัวกำหนดให้จิตคิด ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๓ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๔๐ รูป/คน หรือ ๒๒.๓๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. กรรมเป็นอย่างเดียวกับจิต ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖ รูป/คน หรือ ๓.๓๕ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. จิตคิดทำกรรมและเก็บสะสมผลของกรรมไว้ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑๐ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๕ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๑๖ รูป/คน หรือ ๖๙.๘๐ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. จิตคิดทำกรรมแต่ไม่สะสมผลของกรรมไว้ ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๗ รูป/คน หรือ ๙.๙๔ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อที่ ๑๘. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๑๑.๑๗ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๑๘.๔๓ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ
จำนวนผู้ตอบ ๓๗.๔๘ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๒.๔๐ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๑๑.๑๗ % คำตอบในข้อ ข. จำนวนผู้ตอบ ๑๘.๔๓ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๓๗.๔๘ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๓๒.๔๐ %

สำหรับข้อ ๑๘ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๑๗ ว่า การที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๕ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๐ รูป/คน หรือ ๑๑.๑๗ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำสวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๓ รูป/คน หรือ ๑๘.๔๓ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๕

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๘ รูป/คน หรือ ๓๗.๔๓ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๕๘ รูป/คน หรือ ๓๒.๔๐ %

ข้อที่ ๑๙. เหตุเกิดของกรรม

ก. โลภะ โทสะ โมหะ	จำนวนผู้ตอบ ๑๗.๓๑ %
ข. อโลภะ อโทสะ อโมหะ	จำนวนผู้ตอบ ๒.๗๙ %
ค. กิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน	จำนวนผู้ตอบ ๑๒.๘๔ %
ง. ข้อ ก. และ ค. ถูก	จำนวนผู้ตอบ ๖๗.๐๓ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ง. มีผู้ตอบทั้งหมด ๖๗.๐๓ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่มีผู้เลือกตอบ ๑๗.๓๐ %, ๒.๗๙ % และ ๑๒.๘๔ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้นำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. โลภะ โทสะ โมหะ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่ม ที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๗ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๑ รูป/คน หรือ ๑๗.๓๑ %

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. อโลภะ อโทสะ อโมหะ ดังนี้ กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๕ รูป/คน หรือ ๒.๗๙ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. กิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๓ รูป/คน, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค.มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๓ รูป/คน หรือ ๑๒.๘๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. ข้อ ก. และข้อ ค. ถูก ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๑ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๒ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวนกลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๕ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๒๐ รูป/คน หรือ ๖๗.๐๓ %

ข้อที่ ๒๐. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๗.๘๒ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๐.๑๑ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ จำนวนผู้ตอบ ๓๘.๕๔ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๓.๕๑ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๗.๘๒ % คำตอบในข้อ ข. จำนวน ๒๐.๑๑ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๓๘.๕๔ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๓๓.๕๑ %

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำหรับข้อ ๒๐ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๑๙ ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๔ รูป/คน หรือ ๗.๘๒ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๓ รูป,กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑๐ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๓๖ รูป/คน หรือ ๒๐.๑๑ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๔ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๙ รูป/คน หรือ ๓๙.๕๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑๐ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๐ รูป/คน หรือ ๓๓.๕๑ %

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อที่ ๒๑. การสิ้นกรรม

ก. ไหว้พระสวดมนต์ จำนวนผู้ตอบ ๑๑.๑๓ %

ข. สะเดาะห์เคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์ จำนวนผู้ตอบ ๖.๑๔ %

ค. ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ จำนวนผู้ตอบ ๖๓.๕๙ %

ง. ปล่อยไปตามยถากรรม จำนวนผู้ตอบ ๑๕.๐๘ %

คำตอบที่ถูกต้องของตัวเลือก คือ คำตอบในข้อ ค. มีผู้ตอบทั้งหมด ๖๓.๕๙ % สำหรับข้อที่เหลือเป็นข้อที่มีผู้เลือกตอบ ๑๑.๑๓ %, ๖.๑๔ % และ ๑๕.๐๘ % ตามลำดับ จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ก. ไหว้พระสวดมนต์ ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๗ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๐ รูป/คน หรือ ๑๑.๑๓ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. สะเดาะห์เคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์ ดังนี้ กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๓ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๑ รูป/คน หรือ ๖.๑๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๔ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๕ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑๔ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑๒ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๑๔ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๕ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๔ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๒๑ รูป/คน หรือ ๖๓.๕๙ %

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. ปล่อยไปตามยถากรรม ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑ รูป /คน, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๓ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๖ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๑ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๒๑ รูป/คน หรือ ๑๕.๐๘ %

ข้อที่ ๒๒. ทำไม ท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๖.๑๔ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๕.๑๓ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ จำนวนผู้ตอบ ๓๑.๒๘ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๓.๔๓ %

คำตอบในข้อ ก. จำนวนผู้ตอบ ๖.๑๔ % คำตอบในข้อ ข. จำนวนผู้ตอบ ๒๕.๑๓ % คำตอบในข้อ ค. จำนวนผู้ตอบ ๓๑.๒๘ % คำตอบในข้อ ง. จำนวนผู้ตอบ ๓๓.๔๓ %

สำหรับข้อ ๒๒ ก็เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกับข้อ ๒๑ ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก. เชื่อตามคนส่วนมาก ดังนี้ กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๓๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ก. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๑๑ รูป/คน หรือ ๖.๑๔ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ข. พระสงฆ์สอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๒ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๑๑ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๙ คน

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ข. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๔๕ รูป/คน หรือ ๒๕.๑๓ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๕ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑๓ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๗ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๕ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๒ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๗ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๔ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๑ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ค. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๕๖ รูป/คน หรือ ๓๑.๒๘ %

มีจำนวนผู้เลือกตอบในข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน ดังนี้ กลุ่มที่ ๑ จำนวน ๑๐ รูป/คน, กลุ่มที่ ๒ จำนวน ๑ รูป, กลุ่มที่ ๓ จำนวน ๘ รูป, กลุ่มที่ ๔ จำนวน ๖ รูป, กลุ่มที่ ๕ จำนวน ๑๑ รูป, กลุ่มที่ ๖ จำนวน ๙ คน, กลุ่มที่ ๗ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๘ จำนวน ๘ คน, กลุ่มที่ ๙ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๐ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๑ จำนวน ๓ คน, กลุ่มที่ ๑๒ จำนวน ๒ คน

จากผลของการทดสอบ มีผู้ตอบจำนวน ๑๗๙ รูป/คน นั้น ในข้อ ง. มีผู้เลือกคำตอบนี้ จำนวน ๖๗ รูป/คน หรือ ๓๗.๔๓ %

ต่อนี้ไปจักได้เสนอภาพรวมของกลุ่มย่อย มี ๑๒ กลุ่มด้วยกัน เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลดังปรากฏในตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มทั้ง ๑๒ ดังต่อไปนี้

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๑

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑		๘		๗	๑๕	๑๒			๕	๑๐	๑๕
๒			๕	๑๐	๑๕	๑๓	๑๕				๑๕
๓	๕	๑	๒	๗	๑๕	๑๔			๕	๑๐	๑๕
๔			๕	๑๐	๑๕	๑๕	๑๑			๑	๑๒
๕	๒	๑	๑๐	๒	๑๕	๑๖			๔	๘	๑๒
๖			๕	๑๐	๑๕	๑๗	๓	๑	๑๑		๑๕
๗	๑	๑	๑	๑๒	๑๕	๑๘			๕	๑๐	๑๕
๘			๕	๑๐	๑๕	๑๙	๑		๓	๑๑	๑๕
๙			๑๔		๑๔	๒๐			๕	๑๐	๑๕
๑๐			๕	๑๐	๑๕	๒๑			๑๔	๑	๑๕
๑๑			๑	๑๓	๑๔	๒๒			๕	๑๐	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มคณาจารย์

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มคณาจารย์ทั้ง ๑๕ รูป/คน นั้น ส่วนใหญ่แล้วสามารถเลือกคำตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาตามเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๒ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ, พระพุทธเจ้าตรัสสอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือก และพร้อมกันนั้น กลุ่มคณาจารย์ที่เลือกว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอน ก็คงจะเป็นเหตุเข้าใจว่า ความรู้ทั้งหมดที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ นั้น ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๒

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑		๙		๖	๑๕	๑๒		๑	๑๑	๓	๑๕
๒		๑	๑๑	๓	๑๕	๑๓	๑๓	๑		๑	๑๕
๓	๙			๖	๑๕	๑๔		๑	๑๒	๒	๑๕
๔		๑	๑๒	๒	๑๕	๑๕	๑๕				๑๕
๕	๒	๒	๑๐	๑	๑๕	๑๖		๑	๑๒	๒	๑๕
๖		๑	๑๒	๒	๑๕	๑๗	๑		๑๒	๒	๑๕
๗				๑๕	๑๕	๑๘		๑	๑๓	๑	๑๕
๘		๑	๑๒	๒	๑๕	๑๙	๒			๑๓	๑๕
๙			๑๕		๑๕	๒๐		๑	๑๓	๑	๑๕
๑๐		๑	๑๐	๔	๑๕	๒๑			๑๕		๑๕
๑๑			๑	๑๔	๑๕	๒๒		๑	๑๓	๑	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มพระนิสิตปริญญาโท

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มพระนิสิตปริญญาโททั้ง ๑๕ รูปนั้น ส่วนใหญ่แล้วสามารถเลือกคำตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาตามเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๑ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมากที่สุด เมื่อเทียบกับกลุ่มทั้งหมด คือ ศึกษาจากัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเพราะได้เห็นการศึกษาที่เป็นการศึกษาวิเคราะห์พระไตรปิฎกและอรรถกถา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๓

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑		๑๑		๔	๑๕	๑๒	๑		๘	๖	๑๕
๒		๑	๖	๘	๑๕	๑๓	๑๒	๓			๑๕
๓	๕		๑	๙	๑๕	๑๔			๙	๖	๑๕
๔		๑	๘	๖	๑๕	๑๕	๑๕				๑๕
๕	๒	๓	๙	๑	๑๕	๑๖			๙	๖	๑๕
๖		๑	๘	๖	๑๕	๑๓	๒		๑๑	๒	๑๕
๗				๑๕	๑๕	๑๘			๗	๘	๑๕
๘		๑	๙	๕	๑๕	๑๙	๒		๑	๑๒	๑๕
๙	๒		๑๒	๑	๑๕	๒๐			๘	๗	๑๕
๑๐			๘	๗	๑๕	๒๑			๑๔	๑	๑๕
๑๑	๑		๑	๑๓	๑๕	๒๒			๗	๘	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มพระวิทยากรสอนศีลธรรม

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มพระวิทยากรสอนศีลธรรมทั้ง ๑๕ รูปนั้นส่วนใหญ่แล้ว สามารถเลือกคำตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาตามเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไปกลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๒ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ และพระพุทธเจ้าตรัสสอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือก และพร้อมกันนั้น กลุ่มพระวิทยากรสอนศีลธรรมที่เลือกว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอน ก็คงจะเป็นเหตุเข้าใจว่า ความรู้ทั้งหมดที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ นั้น ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๔

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑	๑	๔		๕	๑๕	๑๒	๑	๑	๔	๘	๑๔
๒	๑	๑	๓	๑๐	๑๕	๑๓	๗	๖	๑		๑๔
๓	๔	๓	๒	๖	๑๕	๑๓	๗	๖		๑	๑๔
๔	๒	๑	๖	๖	๑๔	๑๕	๘	๖		๑	๑๔
๕		๕	๙	๑	๑๕	๑๖		๑	๖	๗	๑๔
๖	๒	๑	๕	๖	๑๔	๑๗	๔		๑๐		๑๔
๗	๒	๔		๙	๑๕	๑๘	๑	๒	๖	๕	๑๔
๘		๒	๕	๗	๑๔	๑๙	๒		๔	๘	๑๔
๙	๒	๑	๑๒		๑๕	๒๐		๓	๔	๗	๑๔
๑๐		๑	๔	๙	๑๔	๒๑	๑		๑๓		๑๔
๑๑	๒		๒	๑๑	๑๕	๒๒	๑	๒	๕	๖	๑๔

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มพระนวกะปี ๒๕๓๔

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มพระนวกะปี ๒๕๓๔ ทั้ง ๑๕ รูปนั้นส่วนใหญ่แล้ว สามารถเลือกคำตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาตามเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๒ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ และพระพุทธเจ้าตรัสสอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือก เพราะผู้ที่ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพรรษานี้ เป็นข้าราชการ นักศึกษา และประชาชนที่สนใจศึกษาเล่าเรียนในระยะเวลา ๒ เดือนเท่านั้นก็ต้องลาสิกขาไป และพร้อมกันนั้น กลุ่มพระนวกะปี ๒๕๓๔ ที่เลือกว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอน ก็คงจะเป็นเหตุเข้าใจว่า ความรู้ทั้งหมดที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ก็ดี ตามพระสงฆ์สอนก็ดี ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๕

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑	๑	๑๑	๑	๒	๑๕	๑๒	๒	๑	๒	๑๐	๑๕
๒	๒		๔	๙	๑๕	๑๓	๑๐	๔		๑	๑๕
๓	๑	๑	๑	๑๒	๑๕	๑๔		๑	๓	๑๑	๑๕
๔			๖	๙	๑๕	๑๕	๑๑	๑		๓	๑๕
๕	๗	๒	๔	๒	๑๕	๑๖		๒	๕	๘	๑๕
๖			๕	๑๐	๑๕	๑๗	๑	๑	๑๑	๒	๑๕
๗				๑๕	๑๕	๑๘		๒	๘	๕	๑๕
๘	๑	๒	๒	๑๐	๑๕	๑๙	๑		๑	๑๓	๑๕
๙	๑		๑๔		๑๕	๒๐	๒	๒	๓	๘	๑๕
๑๐	๑	๒	๑	๑๑	๑๕	๒๑	๑		๑๑	๓	๑๕
๑๑	๑	๑		๑๓	๑๕	๒๒	๑	๑	๒	๑๑	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มสามเณรปี ๒๕๓๔

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มสามเณรปี ๒๕๓๔ ทั้ง ๑๕ รูปนั้นส่วนใหญ่แล้ว สามารถเลือกคำตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาตามเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๑ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก เมื่อเทียบกับข้อเลือกตอบ คือ พระพุทธเจ้าตรัสสอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มสามเณรมีชีวิตอยู่ในช่วงปฐมวัยได้รับการอบรมสั่งสอนในโรงเรียนบริยัติธรรมที่เปิดสอนนักธรรมและบาลีได้สัมผัสรสแห่งพระธรรมของพระพุทธเจ้า ก็คงจะเป็นเหตุเข้าใจว่าความรู้ทั้งหมดที่ได้รับการศึกษามานั้น ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๖. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๖

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑	๘	๔	๑	๒	๑๕	๑๒	๑	๘		๑๑	๑๕
๒	๑	๕	๑	๘	๑๕	๑๓	๘	๕	๒		๑๕
๓	๔	๙	๒		๑๕	๑๔	๑	๓	๑	๑๐	๑๕
๔	๒	๔	๑	๘	๑๕	๑๕	๖	๖	๓		๑๕
๕	๖	๔	๓	๒	๑๕	๑๖	๑	๓	๑	๑๐	๑๕
๖	๑	๕	๑	๘	๑๕	๑๗	๓		๓	๕	๑๕
๗	๕	๒		๘	๑๕	๑๘	๑	๔	๑	๙	๑๕
๘	๒	๓		๑๐	๑๕	๑๙	๘	๑	๕	๑	๑๕
๙			๑๕		๑๕	๒๐	๑	๔		๑๐	๑๕
๑๐	๑	๕		๙	๑๕	๒๑	๕		๖	๔	๑๕
๑๑	๑		๓	๑๒	๑๕	๒๒	๑	๔	๑	๙	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มอุบาสิกาปี ๒๕๓๔

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มอุบาสิกาปี ๒๕๓๔ ทั้ง ๑๕ คนนั้นส่วนใหญ่แล้ว สามารถเลือกคำตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาตามเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๒ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ พระสงฆ์สอนและพระพุทธเจ้าตรัสสอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มอบาสิกามีชีวิตอยู่ในช่วงปัจฉิมวัยเป็นส่วนมาก เมื่อฤดูกาลเข้าพรรษาเวียนมาถึง กลุ่มอุบาสิกาเหล่านั้นจะเข้าวัดเพื่อรักษาอุโบสถศีลทุกกึ่งเดือน โดยมีพระสงฆ์สอนวิปัสสนากัมมัฏฐานบ้าง บรรยายธรรมบ้าง ดังนั้น พระสงฆ์เปรียบเหมือนมิตรคู่ใจในวัยชรา จึงได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือก และพร้อมกันนั้นกลุ่มอุบาสิกาที่เลือกว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอน ก็คงจะเป็นเหตุเข้าใจว่าความรู้ทั้งหมดที่ได้รับจากพระสงฆ์สอนนั้น ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๗

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑		๓		๑๒	๑๕	๑๒	๓	๓	๖	๓	๑๕
๒	๑	๒	๙	๓	๑๕	๑๓	๑๐	๑		๓	๑๔
๓	๘		๑	๖	๑๕	๑๔	๒	๖	๓	๓	๑๔
๔	๑	๒	๘	๔	๑๕	๑๕	๑๑	๒			๑๓
๕	๑	๕	๘	๑	๑๕	๑๖	๒	๒	๖	๓	๑๓
๖	๓	๑	๗	๔	๑๕	๑๗			๑๔	๑	๑๕
๗		๓		๑๒	๑๕	๑๘	๔	๓	๕	๓	๑๕
๘	๓	๑	๖	๕	๑๕	๑๙	๒			๑๓	๑๕
๙			๑๕		๑๕	๒๐	๓	๓	๖	๓	๑๕
๑๐	๓	๓	๖	๓	๑๕	๒๑			๑๒	๓	๑๕
๑๑				๑๕	๑๕	๒๒	๑	๒	๙	๓	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มนักศึกษาแพทย์ศาสตร์คิริราชพยาบาล

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มนักศึกษาแพทย์ศาสตร์คิริราชพยาบาลทั้ง ๑๕ คนนั้นส่วนใหญ่แล้ว สามารถเลือกคำตอบได้ถูกมากกว่าผิดโดยบางข้อ คือ ข้อ ๙, ข้อ ๑๑ และข้อ ๑๓ นั้น เลือกคำตอบได้เกือบ ๑๐๐% เมื่อพิจารณาตามเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๒ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ และพระพุทธเจ้าตรัสสอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้ที่ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือก และพร้อมกันนั้น กลุ่มดังกล่าวที่เลือกพระพุทธเจ้าตรัสสอน ก็คงจะเป็นเหตุเข้าใจว่า ความรู้ทั้งหมดที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ นั้น ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๘. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๘

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑		๗		๘	๑๕	๑๒		๑	๖	๘	๑๕
๒		๑	๘	๖	๑๕	๑๓	๗	๒	๒	๔	๑๕
๓	๑	๑	๕	๘	๑๕	๑๔			๘	๗	๑๕
๔		๑	๘	๖	๑๕	๑๕	๑๒			๓	๑๕
๕	๖	๒	๕	๒	๑๕	๑๖		๑	๘	๖	๑๕
๖		๑	๘	๕	๑๕	๑๗	๑		๑๔		๑๕
๗	๖	๒	๕	๒	๑๕	๑๘	๑		๙	๕	๑๕
๘	๒		๙	๔	๑๕	๑๙	๓		๑	๑๑	๑๕
๙			๑๔	๑	๑๕	๒๐	๑		๑๐	๔	๑๕
๑๐		๒	๗	๖	๑๕	๒๑	๑		๑๔		๑๕
๑๑				๑๕	๑๕	๒๒			๗	๘	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มครูประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มครูประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานครทั้ง ๑๕ คนนั้นส่วนใหญ่แล้ว สามารถเลือกตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญ ใน ๒ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ และพระพุทธเจ้าตรัสสอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้ที่ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ ได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกและพร้อมกันนั้น กลุ่มดังกล่าวที่เลือกว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอน ก็คงจะเป็นเหตุเข้าใจว่า ความรู้ทั้งหมดที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาและอื่น ๆ นั้น ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๙. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๙

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑	๕	๒	๑	๗	๑๕	๑๒	๑	๗	๑	๖	๑๕
๒	๒	๘	๑	๔	๑๕	๑๓	๒	๖	๕	๒	๑๕
๓	๑			๑๔	๑๕	๑๔	๓	๙		๓	๑๕
๔	๓	๘	๑	๓	๑๕	๑๕	๑๐	๒	๑	๒	๑๕
๕	๑	๒	๘	๔	๑๕	๑๖	๒	๑๐	๑	๒	๑๕
๖	๒	๘	๒	๓	๑๕	๑๗	๖		๘	๑	๑๕
๗	๒			๑๓	๑๕	๑๘	๒	๖	๓	๔	๑๕
๘	๒	๖	๔	๓	๑๕	๑๙	๒		๓	๑๐	๑๕
๙			๑๔	๑	๑๕	๒๐	๑	๑๑	๑	๒	๑๕
๑๐	๒	๘	๒	๓	๑๕	๒๑	๑	๓	๕	๖	๑๕
๑๑				๑๕	๑๕	๒๒	๑	๑๑		๓	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษา

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาทั้ง ๑๕ คนนั้นเลือกคำตอบได้ถูกผิดเกือบเท่ากัน ซึ่งกระจายไปในคำตอบอื่น เมื่อพิจารณาเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไปกลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๑ ข้อ เลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ พระสงฆ์สอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษาโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ได้รับความรู้จากกลุ่มครูพระสอนศีลธรรมในเขตนั้น ซึ่งเป็นหน่วยงานตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยมีเจ้าคณะกรุงเทพมหานครเป็นประธาน และรองผู้ว่ากรุงเทพมหานครในสมัยนั้นดูแลใกล้ชิด ซึ่งกลุ่มดังกล่าวได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกพระสงฆ์สอน ถึงแม้จะเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนก็ตาม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๑๐

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑	๓	๘		๔	๑๕	๑๒		๑๑	๒	๒	๑๕
๒	๑	๗	๓	๔	๑๕	๑๓	๔	๕	๒	๔	๑๕
๓		๒		๑๓	๑๕	๑๔	๒	๖	๔	๓	๑๕
๔		๖	๑	๘	๑๕	๑๕	๘	๑	๒	๔	๑๕
๕	๒	๑	๙	๓	๑๕	๑๖	๓	๗	๒	๓	๑๕
๖	๑	๙	๑	๔	๑๕	๑๗	๑	๑	๑๒	๑	๑๕
๗	๑			๑๔	๑๕	๑๘	๒	๖	๕	๒	๑๕
๘	๓	๗	๓	๒	๑๕	๑๙			๑	๑๔	๑๕
๙			๑๓	๒	๑๕	๒๐	๑	๘	๓	๓	๑๕
๑๐		๑๐	๑	๔	๑๕	๒๑	๑	๒	๖	๖	๑๕
๑๑			๑	๑๔	๑๕	๒๒	๑	๗	๔	๓	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ๑๕ คนนั้นส่วนส่วนใหญ่ สามารถเลือกตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวซึ่งเข้ามาศึกษาโดยบิดามารดานำไปสมัครเรียนบ้าง สนใจไปสมัครด้วยตนเองบ้างนั้น ได้ให้ความสำคัญ ใน ๑ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ พระสงฆ์สอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มนักเรียนได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกพระสงฆ์สอน เพราะมีความใกล้ชิดและได้รับการถ่ายทอดธรรมะ ถึงแม้เป็นพระพุทธศาสนิกชนก็ตาม ซึ่งอาจเป็นไปได้ในอนาคตที่พระสงฆ์จะต้องเป็นตัวแทนครอบครัวพร้อมกับการอบรมสั่งสอนเด็กนักเรียนเหล่านั้น

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๑๑

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑	๑	๓	๑	๑๐	๑๕	๑๒	๔	๖	๒	๓	๑๕
๒	๔	๕	๒	๔	๑๕	๑๓	๔	๙	๒		๑๕
๓	๒	๓	๑	๙	๑๕	๑๔	๕	๖	๒	๓	๑๕
๔	๔	๕	๒	๔	๑๕	๑๕	๖	๘	๑		๑๕
๕	๑	๒	๑๑	๑	๑๕	๑๖	๔	๔	๓	๔	๑๕
๖	๓	๔	๓	๕	๑๕	๑๗	๗	๑	๕	๒	๑๕
๗	๑			๑๔	๑๕	๑๘	๔	๕	๒	๔	๑๕
๘	๔	๔	๓	๔	๑๕	๑๙	๑	๒	๒	๑๐	๑๕
๙	๑	๑	๑๑	๒	๑๕	๒๐	๓	๔	๔	๔	๑๕
๑๐	๓	๘	๑	๓	๑๕	๒๑	๓	๓	๗	๒	๑๕
๑๑		๑	๑	๑๓	๑๕	๒๒	๓	๘	๑	๓	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มชาวบ้านซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๒

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มชาวบ้านซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๒ ทั้ง ๑๕ คน นั้นส่วนส่วนใหญ่ สามารถเลือกตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไปกลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๑ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ พระสงฆ์สอน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มดังกล่าวได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกพระสงฆ์สอน เพราะมีความใกล้ชิดได้ทำบุญตักบาตรและได้รับฟังธรรม ถึงแม้พระสงฆ์สอนจะผิดหรือถูกก็ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๒. ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของกลุ่มที่ ๑๒

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑	๗	๕	๑	๒	๑๕	๑๒	๓	๘	๑	๓	๑๕
๒		๘	๓	๔	๑๕	๑๓	๘	๔	๒	๑	๑๕
๓	๓	๕	๑	๖	๑๕	๑๔	๓	๗	๑	๔	๑๕
๔		๑๐	๑	๔	๑๕	๑๕	๙	๒	๒	๒	๑๕
๕	๓	๒	๖	๔	๑๕	๑๖	๖	๕	๓	๑	๑๕
๖	๑	๕	๓	๖	๑๕	๑๗	๗	๒	๕	๑	๑๕
๗	๔	๓	๒	๖	๑๕	๑๘	๕	๔	๔	๒	๑๕
๘	๒	๙	๒	๒	๑๕	๑๙	๗	๒	๒	๔	๑๕
๙	๒	๒	๑๐	๑	๑๕	๒๐	๒	๑๐	๒	๑	๑๕
๑๐	๒	๗	๒	๔	๑๕	๒๑	๗	๓	๔	๑	๑๕
๑๑	๓	๑	๒	๙	๑๕	๒๒	๒	๙	๒	๒	๑๕

การวิเคราะห์ข้อมูล ของกลุ่มชาวบ้านซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๓

จากตารางข้างบนนี้ ผู้วิจัยจะพบว่า กลุ่มชาวบ้านซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๓ ทั้ง ๑๕ คน นั้นส่วนส่วนใหญ่ สามารถเลือกตอบได้ถูกมากกว่าผิด เมื่อพิจารณาเหตุผลที่ได้ตอบตัวเลือกไป กลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญใน ๑ ข้อเลือกตอบเป็นส่วนมาก คือ พระสงฆ์สอน เหมือนกับกลุ่มที่ ๙ กลุ่มที่ ๑๐ และกลุ่มที่ ๑๑ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กลุ่มดังกล่าวได้มีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือก พระสงฆ์สอน เพราะมีความใกล้ชิดได้ทำบุญตักบาตรและได้รับฟังธรรรม ถึงแม้พระสงฆ์สอนจะผิดหรือถูกก็ถือเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้ทั้งหมด ดังกลุ่มที่ ๑๑ ซึ่งจัดเป็นกลุ่มชาวบ้านเหมือนกัน

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข. สรุปผลจากการทดสอบแบบสอบถาม

จากการทดสอบปรากฏว่า จำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของชาวพุทธไทยปัจจุบันมีทัศนะต่อเรื่องกรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ตามที่ได้ทำการออกข้อทดสอบจำนวน ๒๒ ข้อ โดยถามเรื่องกรรม ๑๑ ข้อ เพื่อต้องการคำตอบที่ถูกต้องที่สุดของตัวเลือก และอีก ๑๑ ข้อ เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกัน ระหว่างในแต่ละข้อว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก จากการศึกษา ผู้วิจัยได้พบว่า การศึกษาเฉพาะบุคคลจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้นได้คำตอบที่ถูกต้องที่สุดของตัวเลือก จากจำนวน ๑๑ ข้อ ที่มีความเข้าใจในเรื่องกรรมมีถึง ๖๖.๖๑ % ผู้ที่ยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมีถึง ๓๓.๓๘ %

อย่างไรก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ ได้สรุปและยืนยันให้เราได้ทราบว่า ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาเฉพาะบุคคล (A case study) จำนวนทั้งหมด ๑๘๐ รูป/คน นั้น ได้สะท้อนภาพรวม แห่งความเข้าใจเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นการเพียงพอแก่การใช้สติปัญญาของแต่ละท่าน ในการพิจารณาหาความเข้าใจและความจริงเรื่องนี้ด้วยตนเองได้ สำหรับการถามถึงเหตุผลว่า ทำไมจึงเชื่ออย่างนั้น เมื่อมองภาพรวมแล้วปรากฏว่า มีความเชื่อตามพระพุทธเจ้าตรัสสอน ๓๓.๓๕ % นับว่ามีเปอร์เซนต์ มากกว่าทุกข้อ

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๔

ปัญหาความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรมและข้อควรแก้ไข

เนื่องจากบทที่สองและบทที่สามนั้น ได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องกรรมตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเถรวาทและกรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยปัจจุบัน สำหรับบทที่สี่นี้จะนำเสนอประเด็นหลักที่เป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม เพื่อสะท้อนภาพให้เห็นว่าได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับหลักกรรมและนำเสนอวิธีแก้ไขในปัญหานั้น

ก. <u>ปัญหาความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม</u>

จากการได้เสนอผลวิจัยในบทที่ ๓ ทำให้มองเห็นประเด็นคลาดเคลื่อนในสังคมชาวพุทธยุคปัจจุบัน ดังนี้

ในข้อ ๑. ที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า กรรม คือ ความชั่ว

๒. ทัศนะว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลหลังจากตาย

๓. ทัศนะว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลในชาตินี้

ในข้อ ๓. ที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือความหมายของกรรมว่าอย่างไร?

๑. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา

๒. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำของคนที่มีกิเลส

๓. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ยังมีการให้ผล

ในข้อ ๕. ที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า กรรมแก้ไขได้

๒. ทัศนะว่า กรรมแก้ไขไม่ได้

๓. ทัศนะว่า มีทั้งแก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้มีทั้งถูกและไม่ถูกทั้งหมด

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในข้อ ๗. ชีวิตของคนเกี่ยวข้องกับกรรมที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอดีต

๒. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในปัจจุบัน

๓. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอนาคต

ในข้อ ๙. เกณฑ์การตัดสินกรรมดีที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วมีคนสรรเสริญ

๒. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วได้ลาภยศ

๓. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วทุกข์ใจ

ในข้อ ๑๑. เกณฑ์การตัดสินกรรมชั่วที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วถูกตำหนิ

๒. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วติดคุกติดตะราง

๓. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วสุขใจภายหลัง

ในข้อ ๑๓. กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า เพราะเกิดมีเอง

๒. ทัศนะว่า เพราะมีผู้บันดาล

๓. ทัศนะว่า อาจจะไม่ให้ผลก็ได้

ในข้อ ๑๕. กรรมในฐานะเป็นกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาทที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า เกิดมีเอง

๒. ทัศนะว่า เพราะมีผู้บันดาล

๓. ทัศนะว่า ทั้งเกี่ยวเนื่องกับเหตุปัจจัย, เกิดมีเอง และมีผู้บันดาลก็ไม่มีข้อถูก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ในข้อ ๑๗. กรรมในฐานะที่เกี่ยวข้องกับจิตที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า กรรมเป็นตัวกำหนดให้จิตคิด

๒. ทัศนะว่า กรรมเป็นอย่างเดียวกับจิต

๓. ทัศนะว่า จิตคิดทำกรรมแต่ไม่เก็บสะสมผลของกรรมไว้

ในข้อ ๑๘. เหตุเกิดของกรรมที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ

๒. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

๓. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ กิเลส หมายถึง อวิชชา ตัณหา อุปาทาน

ในข้อ ๒๑. การสิ้นกรรมที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนมี ๓ ทัศนะ คือ

๑. ทัศนะว่า ต้องไหว้พระสวดมนต์

๒. ทัศนะว่า ต้องสะเดาะห์เคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์

๓. ทัศนะว่า ต้องปล่อยไปตามยถากรรม

ต่อไปนี้จักได้เสนอปัญหาในแต่ละข้อของทัศนะต่าง ๆ ที่มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรมตามลำดับ ดังต่อไปนี้:-

ในข้อ ๑.

๑. ทัศนะว่า กรรม คือ ความชั่ว

๒. ทัศนะว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลหลังจากตาย

๓. ทัศนะว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลในชาตินี้

๑. ทัศนะว่า กรรม คือ ความชั่ว

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรม คือ ความชั่ว ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า กรรม คือ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความชั่ว ความไม่ดี มองเห็นกรรมในพระพุทธศาสนาเป็นภาพลบ เป็นความไม่ดี เช่น มักจะกล่าวถึงบุคคลผู้ประสบความเดือนร้อนในทำนองว่า มันเป็นกรรมของเขา, มันเป็นกรรมของสัตว์ เป็นต้น เมื่อเข้าใจว่า กรรมเป็นความชั่วอย่างนี้ ความเข้าใจเรื่องกรรมก็ยิ่งต่างจากความหมายเดิม จากเหตุผลที่ทำให้บุคคลเชื่อตามทัศนะนี้ คงได้รับอิทธิพลมาจาก หนังสือไตรภูมิพระร่วง แต่งขึ้นในสมัยสุโขทัย หนังสือไตรภูมิพระร่วงนี้ เป็นพระราชนิพนธ์ของพระญาลิไท แห่งกรุงศรีสัชนาลัย สุโขทัย ชาวพุทธได้ให้ความสำคัญหนังสือเล่มนี้มาก เพราะ "เรื่องไตรภูมิพระร่วง เป็นเรื่องที่นับถือกันแพร่หลายมาแต่โบราณ ถึงคิดขึ้นเป็นรูปภาพเขียนไว้ตามผาผนังวัดและเขียนจำลองไว้ในสมุด"[๑] ซึ่งยังคงมีปรากฏมาจนถึงทุกวันนี้ จากเรื่องไตรภูมิพระร่วงส่วนใหญ่แล้วจะห้ามไม่ให้ทำความชั่ว ให้กลัวบาปกรรมที่ตนเองจะสร้างขึ้น โดยนึกเห็นเป็นอารมณ์สะเทือนใจ (Emotive literature) ด้วย

๒. ทัศนะว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลหลังจากตาย

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลหลังจากตาย ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วจะได้รับผลของกรรมที่ตนได้กระทำไว้ โดยตั้งแต่เกิดมาได้สร้างกรรมต่าง ๆ ไว้มากมายก็ตาม ผลของกรรมเหล่านั้นจะไม่ให้ผลในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ในบางครั้งเราจะได้รับฟังการวิงวอนของบุคคลผู้ประสบเหตุการณ์ที่สะเทือนใจในความโหดร้ายทารุณที่บุคคลอื่นกระทำต่อกันว่า ถ้าชาติหน้ามีจริง ขอให้มันบุคคลนั้นได้รับกรรมด้วยเถิด แสดงให้เห็นอิทธิพลของความเชื่อว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลหลังจากตายเท่านั้น ซึ่งถือว่าเป็นทัศนะที่ผิดทัศนะหนึ่ง

---

[๑] เสฐียรโกเศศ(นามแฝง), <u>เล่าเรื่องในไตรภูมิ</u>, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ทัศนะว่า กรรม คือ การกระทำที่ให้ผลในชาตินี้

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบสอบถามของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่ากรรม คือ การกระทำที่ให้ผลในชาตินี้ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า การกระทำของเราในอดีตก็ดี การกระทำในปัจจุบันก็ดี เราจะต้องได้รับผลของกรรมที่เรากระทำในชาตินี้เท่านั้น เช่น "สำนวนภาษาไทย เราพูดกันบ่อย ๆ ว่า ชาตินี้มีกรรมหรือว่าเราทำมาไม่ดีก็ต้องก้มหน้ารับกรรมไปเถิด"[๒] ใครเคยกระทำกรรมชั่วก็ได้รับผลของกรรมชั่วอยู่ในชาตินี้ จะไม่ส่งผลไปให้หลังจากตาย ซึ่งถือว่าเป็นทัศนะผิดอีกทัศนะหนึ่ง

ในทัศนะทั้ง ๓ ดังกล่าวมา จึงเป็นการแสดงให้เห็นว่า ผู้ตอบยังไม่เข้าใจเรื่องกรรมเพียงพอ เพราะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หมายถึง ทำด้วยความจงใจ เป็นคำกลาง ๆ ถ้าเป็นการกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี[๓] ถ้าเป็นการกระทำที่ชั่วเรียกว่ากรรมชั่ว[๔]การกระทำที่เรียกว่ากรรมดีนั้น หมายถึง การกระทำที่มีจิตเป็นกุศล กล่าวคือ เป็นการกระทำที่ไม่ประกอบด้วย ความโลภ ความโกรธ และความหลง การกระทำดังกล่าวนี้จัดเป็นกรรมดี และย่อมจะได้รับผลแห่งความดี เป็นการตอบแทนแน่นอน กรณีตัวอย่าง เช่น เด็กชาย ก. ซึ่งเป็นเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา เป็นผู้ไม่มีความโลภในลาภอันมิใช่ของตน ที่เก็บได้เป็นจำนวนหลายแสนบาท ซึ่งเจ้าของทรัพย์ทำ หล่นหาย กลับนำไปให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อส่งคืนเจ้าของต่อไป การกระทำของเด็กชาย ก. ดังกล่าวนี้ จัดเป็นกรรมดีและจะเกิดวิบากที่ดีแก่ตัวเขา การกระทำที่เรียกว่า กรรมชั่วนั้นหมายถึง การกระทำที่จิตเป็นอกุศล กล่าวคือ เป็นการกระทำที่ประกอบด้วย ความโลภ ความโกรธ และความหลง การกระทำดังกล่าวนี้จักเป็นกรรมชั่ว กรณีตัวอย่าง เช่น เด็กชาย ข. เกิดมีความโลภในลาภและได้ทำการลักทรัพย์ของผู้อื่น การกระทำของเด็กชาย ข. ดังกล่าวนี้ จัดเป็นกรรมชั่ว และจะเกิดวิบากที่ไม่ดีแก่ตัวเขา

---

[๒] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, หน้า ๓.

[๓] ดูเกณฑ์การตัดสินกรรมดี – กรรมชั่ว ในบทที่ ๒ หน้า ๑๒.

[๔] ดูเกณฑ์การตัดสินกรรมดี – กรรมชั่ว ในบทที่ ๒ หน้า ๑๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงหมายถึงการกระทำใด ๆ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ประกอบขึ้นด้วยความจงใจที่จะกระทำกรรมนั้น ๆ ถ้าเป็นการกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี ถ้าเป็นการกระทำที่ชั่วเรียกว่า กรรมชั่ว กรรมทั้งดีและชั่ว ย่อมให้ผลแน่นอน ซึ่งอาจจะให้ผลในชาตินี้หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไป ทั้งนี้แล้วแต่กรรมนั้น หนักหรือเบาเพียงใด

ข้อ ๒.

๑. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา

๒. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำของคนที่มีกิเลส

๓. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ยังมีการให้ผล

๑. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ที่บุคคลเหล่านั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า ความหมายของกรรม ต้องมาจากความตั้งใจจริงในการกระทำ โดยเฉพาะในเหตุผลที่ทำให้บุคคลเชื่อตามทัศนะดังกล่าว อาจเป็นเพราะเมื่อกล่าวถึงความหมายของกรรม ก็มักอ้างคัมภีร์บ่อย ๆ จึงตัดสินใจเลือกคำตอบนี้ เช่น เมื่อไปฟังการแสดงพระธรรมเทศนาที่เกี่ยวข้องในเรื่องกฎแห่งกรรม พระภิกษุผู้แสดงมักอ้างคัมภีร์ พร้อมกับยกภาษาบาลีขึ้นกล่าวว่า "เจตนาหำ กมฺมำ วทามิ"[๕] และจากการได้มีโอกาสศึกษาตำราต่าง ๆ จะมีการอ้างหลักฐานดังกล่าว จึงมั่นใจว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนาเท่านั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุด จนบางครั้งมองข้ามถึงความเป็นปัจจัยที่เกี่ยวเนื่องกันของการกระทำที่ละเอียดอ่อน โดยมองข้ามความเป็นอนัตตาของพุทธธรรมที่แท้จริง จึงเป็นเหตุให้ติดยึดในความคิดของตนเอง

---

[๕] ดูความหมายของกรรม ในบทที่ ๒ หน้า ๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำของคนที่มีกิเลส

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำของคนที่ยังมีกิเลส ที่บุคคลเหล่านั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า การกระทำจะได้ชื่อว่าเป็นกรรมขึ้นได้ต้องมาจากกิเลสตัวนี้ เป็นตัวบงการให้เกิดความอยากได้อยากมีขึ้นมาแล้ว เป็นเหตุให้เกิดการกระทำทางกายเรียกว่ากายกรรม ทางวาจาเรียกว่า วจีกรรมและทางใจเรียกว่า มโนกรรม โดยเฉพาะในกรณีกลุ่มตัวอย่างที่ได้ยินได้ฟังและได้ร่วมปฏิบัติธรรมที่มีผู้แนะนำสั่งสอน ถ้าสอบถามเกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรมแล้วจะมองทัศนะว่า กรรม คือ กิเลส บุคคลไหนมีกิเลสอยู่ ผู้นั้นก็ยังมีการกระทำ

การกระทำของคนที่ยังมีกิเลสนั้น ถ้าจะให้ยืนยันว่า เป็นความหมายของกรรมก็ถูก แต่ยังไม่ครอบคลุมทั้งหมด[๖] ในเรื่องของคนยังมีกิเลสนั้น ถึงแม้ระดับข้ามพ้นจากปุถุชน คือ พระโสดาบัน, พระสกิทาคามี, พระอนาคามี[๗] ก็ยังมีกิเลส การกระทำของท่านยัง เป็นกรรม ต่างแต่ว่าท่านเหล่านี้ จะไม่ทำกรรมชั่วอีกต่อไปเพราะได้ทำให้ราคะ โทสะ โมหะ เบาบางลงได้ตามลำดับ เมื่อบรรลุธรรมระดับที่เรียกว่า พระอรหันต์ ถือว่าหมดกิเลส การกระทำของผู้หมดกิเลส ไม่เรียกว่า กรรม แต่เรียกว่า กิริยา

๓. ทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ยังมีการให้ผล

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบทัศนะว่า ความหมายของกรรม คือ การกระทำที่ยังมีการให้ผล ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่าเมื่อมีการทำกรรมแล้วจะต้องมีผลที่จะได้รับแน่แท้ ด้วยเหตุนี้เอง บรร

---

[๖] ดูความหมายของกรรม ในบทที่ ๒ หน้า ๙.

[๗] บรรจบ บรรณรุจิ, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอสีติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒, หน้า ๕๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดาบุคคลที่ให้ความหมายของกรรมในทัศนะนี้จึงมองกรรมไปในแง่ตัวผล[๘] คือเป็นผลของการกระทำ จึงพูดว่า ก้มหน้ารับกรรมที่ได้ทำไว้ หรือว่า อะไรก็สุดแต่บุญกรรมก็แล้วกัน รวมแล้วเป็นเรื่องไม่ดีที่เป็นผลเกี่ยวกับในชาติก่อนทั้งนั้น จึงกล่าวได้ว่า บุคคลทั่วไปมองความหมายของกรรมไปในแง่ผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ

เมื่อพิจารณาตามความหมายที่เข้าใจกันนั้นถูกหรือผิดอย่างไร ในหลักธรรมะที่แท้จริงแล้ว "กรรมก็หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา จะแสดงออกมาทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรือ อยู่ในใจก็ตาม ปัจจุบันก็ตาม อนาคตก็ตาม ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม การกระทำของบุคคลยังมีกิเลสก็ตาม การกระทำยังมีการให้ผลก็ตาม"[๙] เป็นกรรมทั้งนั้นด้วยเหตุผลดังกล่าวมา ความหมายที่พูดกันทั่วไปนั้นอาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนขึ้นมาได้ ฉะนั้น เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง ควรทำความเข้าใจให้ครอบคลุมว่า กรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา การกระทำของคนที่ยังมีกิเลส และเป็นการกระทำที่ยังมีการให้ผล

ข้อ ๕.

๑. ทัศนะว่า กรรมแก้ไขได้

๒. ทัศนะว่า กรรมแก้ไขไม่ได้

๓. ทัศนะว่า มีทั้งแก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้มีทั้งถูกและไม่ถูกทั้งหมด

๑. ทัศนะว่า กรรมแก้ไขได้

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบ ในทัศนะว่ากรรมแก้ไขได้ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า เมื่อเรากระทำกรรมอันเป็นเหตุผลทำความไม่สบายใจ เราสามารถแก้ไขการกระทำกรรมนั้น ส่วนมากจะเป็นหนักไปในทางสวดมนต์วิงวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกคอยช่วยเหลือคอยปกปักรักษาบ้าง มี

---

[๘] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, หน้า ๓

[๙] ดูความหมายของกรรม ในบทที่ ๒ หน้า ๙-๑๐

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เงื่อนไขต่อรองกับเจ้าพ่อ ตามศาลต่าง ๆ ที่มีผู้ศรัทธามากมายว่า ถ้าลูกช้างหายจากความไม่สบายใจ หรือกลับเป็นผู้ชนะในสิ่งนั้น จะนำอาหารหวานคาวมาถวาย อย่างนี้ เป็นต้น ซึ่งกลุ่มบุคคลดังกล่าวอาจได้รับอิทธิพล ทางความเชื่อที่สืบทอดมาแต่โบราณ จนกลายเป็นประเพณีนิยมผสมผสานกับหลักพุทธธรรม ซึ่งในทัศนะว่า กรรมแก้ไขได้เท่านั้นตามหลักพุทธธรรม ยังไม่ถูกต้องทีเดียว เพราะกรรมบางอย่างนั้นแก้ไขไม่ได้ เช่น อนันตริยกรรม[๑๐] ถือว่าเป็นกรรมหนัก ห้ามสวรรค์ ห้ามพระนิพพานทีเดียวมี ๕ ประการด้วยกัน คือ

๑. มาตุฆาต ฆ่ามารดา

๒. บิตุฆาต ฆ่าบิดา

๓. อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์

๔. โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อขึ้นไป

๕. สังฆเภท ทำสงฆ์ให้แตกกัน

๒. ทัศนะว่า กรรมแก้ไขไม่ได้

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมแก้ไขไม่ได้ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า เมื่อกระทำกรรมนั้นจะไม่สามารถแก้ไขได้เลย เพราะมีความเชื่อว่า "กรรมในทัศนะของคนไทยหมายถึงการกระทำชั่วร้ายในอดีต ซึ่งแก้ไขไม่ได้ และถ้าหากคิดจะแก้ไขจะต้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายนอกช่วยดลบันดาลให้"[๑๑] ด้วยการอ้อนวอนบูชายัญต่าง ๆ แล้วย่อมเป็นหลักฐานได้แน่นอนว่าชาวพุทธไทยเข้าใจในเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนจริง โดยมีความรู้สึกว่า เมื่อกรรมแก้ไขไม่ได้แล้วก็ยอมแพ้ และไม่คิดปรับปรุงตัวเอง เช่น เราทำมาไม่ดี ก้มหน้ารับกรรมไปเถิด

---

[๑๐] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๖.

[๑๑] เสฐียรพงษ์ วรรณปก, "คนไทยมีความเชื่ออย่างไรในเรื่องกรรม", คำบรรยายแก่นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑, หน้า ๙.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความจริงแล้ว กรรมชั่วในทางพระพุทธศาสนานั้น ถ้าไม่ใช่อนันตริยกรรมแล้ว สามารถแก้ไขได้ ด้วยการกระทำดีให้มากขึ้น ดังพระพุทธดำรัสว่า "บุคคลละบาปกรรมที่ตนทำไว้ได้ด้วยกุศล สามารถส่องโลกนี้ให้สว่างไสวเหมือนพระจันทร์พ้นจากเมฆหมอกทำให้โลกสว่างฉะนั้น" ๑๒

๓. ทัศนะว่า มีทั้งแก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้มีทั้งถูกและไม่ถูกทั้งหมด

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมมีทั้งแก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้ มีทั้งถูกและไม่ถูกทั้งหมด ที่บุคคลเหล่านั้นเลือกตอบข้อนี้ แสดงให้เห็นว่า ผู้เลือกตอบยังไม่เข้าใจเรื่องของกรรมเลยก็ได้ เพราะที่เข้าใจว่ากรรมแก้ไขได้หากหมายรวมถึงอนันตริยกรรมด้วยก็ผิด ที่เชื่อว่า กรรมแก้ไขไม่ได้รวมไปถึงกรรมอื่น ที่ไม่ใช่อนันตริยกรรม

ข้อที่ ๑.

๑. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอดีต

๒. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในปัจจุบัน

๓. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอนาคต

๑. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอดีต

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอดีต ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า ที่เราเกิดมามีชีวิตเป็นอยู่ในสภาพอย่างนี้ ก็เพราะเราเคยสร้างกรรมในอดีตไว้ การที่มนุษย์เกิดมาหัวดีมีทุนหุ่นงาม และมีความพยามสูงนั้นก็เพราะผลได้จากกรรมในอดีตส่ง

---

๑๒ ขุ.ธ. ๒๕/๑๓๓/๕๑. ฉบับ ทยยรฏฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐. ว่า...

ยสฺส ปาปิ กตำ กมฺมำ กุสเลน ปิถียติ

โสมำ โลกำ ปภาเสติ อพฺภา มุตฺโตว จนฺทิมา.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลให้ทั้งสิ้นและสามารถที่จะดลบันดาลให้เป็นไปต่าง ๆ ได้ แม้แต่พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานก็ได้ให้คำนิยามความหมายของกรรมไว้ว่า "การกระทำที่ส่งผลร้ายมายังปัจจุบัน"[๑๓] ด้วยเหตุดังกล่าวมาบุคคลเหล่านั้นจึงมีความเชื่อว่า กรรมเป็นผลของการกระทำในชาติบางก่อน อันเป็นเหตุให้ชาวตะวันตกหรือชนชาติอื่นมองคนไทยว่า

ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ในเมื่อยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ก็ทำให้ขาดการแก้ไขปรับปรุงตนเอง ไม่ปฏิบัติไปตามหลักกรรมที่ให้มนุษย์แก้ไขปรับปรุงตนเอง อันเป็นหลักกรรมที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาซึ่งเราจะเห็นได้ว่า "หลักกกรรมในพระพุทธศาสนานั้นไม่มีการสอนให้คนยอมรับในสภาพเลย มีแต่สอนให้พัฒนาตนเองให้สุดความสามารถทั้งสิ้น"[๑๔]

การเข้าใจเช่นนี้ก็ไม่ถูกต้องเพราะชีวิตคนเกี่ยวข้องทั้งกรรมในอดีต ปัจจุบันและอนาคต

๒. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในปัจจุบัน

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในปัจจุบัน ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า การที่ชีวิตของคนเกี่ยวข้องกับกรรมดี กรรมชั่วในชาตินี้ ซึ่งทัศนะนี้ก็ยังคลาดเคลื่อน เพราะชีวิตต้องเกี่ยวข้องกับกรรมทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

๓. ทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอนาคต

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ชีวิตของคนเกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอนาคต ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า ตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันนี้ เขาไม่เคยเห็นผลกรรมเลยไม่รู้ว่า เป็นตัวอย่างไร เขาจึงแสดงความเห็นว่า เมื่อมนุษย์ตายจากโลกนี้ไปแล้ว ผลของการกระทำทั้งหมดจะ

---

[๑๓] ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๒.

[๑๔] ประเสริฐ หลอมทอง. "การตีความหลักกรรมและไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนา วิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรประถมศึกษาตอนปลาย พ.ศ. ๒๕๒๔", วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตามไบาให้ผล เมื่อสอบถามกรณีกลุ่มตัวอย่าง เขาจะอ้างตามคนส่วนมากโดยได้ฟังมา จากเหตุผลดังกล่าวนี้ คงได้รับอิทธิพลจากนิทานต่าง ๆ หรือแม้แต่สื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ได้เสนอนิยายบ้าง ภาพยนตร์บ้าง ทำให้นึกเห็นภาพจินตลีลา หรือเห็นวิมานในฝัน เป็นต้น

ตามหลักธรรมที่จริงแล้วกระแสแห่งกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนทั้ง ๓ กาล คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต สืบต่อกันไปเป็นวัฏฏะจักร

ข้อที่ ๔.

๑. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วมีคนสรรเสริญ

๒. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วได้ลาภยศ

๓. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วทุกข์ใจ

๑. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วมีคนสรรเสริญ

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วมีคนสรรเสริญ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่าการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป เพื่อต้องการชื่อเสียงหรือมีผู้มายกย่องสรรเสริญ โดยไม่ได้คำนึงถึงการกระทำกรรมดีแล้วได้ดีเป็นอย่างไร ตามที่จริงแล้วคำว่า ได้ดี มี ๒ ประการ คือ

๑. ทำกรรมดีแล้ว ได้รับความดี

๒. ทำกรรมดีแล้ว ได้รับสิ่งดี

๑. ทำกรรมดีแล้ว ได้รับความดี หมายถึง คุณธรรมที่เป็นนามธรรม ทำเดี๋ยวนั้นได้เดี๋ยวนั้น

๒. ทำกรรมดีแล้ว ได้รับสิ่งดี หมายถึง โลกธรรม คือ ธรรมที่ครอบงำสัตว์โลก และสัตว์โลกย่อมเป็นไปตามอำนาจนั้น ได้แก่ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วมีคนสรรเสริญ คำว่า สรรเสริญ ได้แก่ "การกล่าวขวัญถึงความดี เรากล่าวขวัญถึงความดีของใคร จะต่อหน้าหรือลับหลังผู้นั้นก็ตาม เรียกว่า สรรเสริญผู้นั้น"[๑๕] การสรรเสริญจะเป็นที่พอใจของผู้ได้รับ แต่การนินทาจะไม่มีใครชอบ ซึ่งเป็นธรรมดาของโลก ที่บุคคลทุกคนจะต้องถูกโลกธรรมทั้งสองอย่างมากระทบจิตใจ ไม่มีใครจะได้รับแต่สรรเสริญฝ่ายเดียว "แม้แต่พระพุทธองค์ผู้สิ้นกิเลสแล้ว ไม่ได้คิดชั่วทำชั่วก็ไม่พ้นจากคนนินทา"[๑๖]

๒. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วได้ลาภยศ

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วได้ลาภยศ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า "สิ่งที่ดีที่ประสงค์ในใจมนุษย์นั้น มุ่งไปที่ผลได้ทางวัตถุเป็นสำคัญ ความสะดวกสบายทางวัตถุ ความมีทรัพย์สมบัติก็เลยเป็นเครื่องวัดที่สำคัญไป"[๑๗] เมื่อไม่ได้รับผลดังที่ตนปรารถนาจึงกล่าวทำนองว่า ทำดีแทบตายไม่เห็นได้รับผลตรงไหนเลย ผู้ทำความชั่วประสบสอพลอกลับเจริญก้าวหน้ามีลาภยศ ชื่อเสียงอยู่ในวงสังคม จึงมีแนวคิดสะท้อนภาพทางลบออกมาว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป ตามที่จริงแล้ว คำว่า ลาภ หมายถึง "การได้มาซึ่งสิ่งอันพึงใจ" [๑๘] คือ ใครต้องการสิ่งใด ครั้งได้สิ่งนั้นก็จัดว่าเป็นลาภ หรือพูดอย่างชาวบ้านเราว่า ได้ลาภ ยศ สำหรับยศ หมายถึง ความเด่น เช่น ความเด่นของบุคคลทำให้มีชื่อเสียง

---

[๑๕] ปิ่น มุทุกันต์, พันเอก, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, (กรุงเทพ-มหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๔๑๐.

[๑๖] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๐.

[๑๗] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, หน้า ๒๘.

[๑๘] ปิ่น มุทุกันต์,พันเอก, แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี, หน้า ๔๐๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ไม่ได้ศึกษาเรื่องของลาภยศให้แท้จริง มักจะเข้าใจผิด ๆ เช่น

๑. แสวงหาลาภยศในทางทุจริตต่าง ๆ เช่น ยักยอกทรัพย์, ประพฤติเป็นโจร, ชื้อตำแหน่ง เป็นต้น

๒. เมื่อได้ลาภยศแล้ว ก็หลงใหลในลาภยศ ใช้ลาภยศไปในทางชั่วร้าย

๓. เมื่อไม่ได้ลาภยศดังตั้งใจไว้ก็เสียใจ บางทีลงโทษสิ่งต่าง ๆ

๔. เมื่อลาภยศสูญเสียไป ก็เสียใจเป็นทุกข์จนเกินเหตุ

ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้เห็นภาพรวมในยุคทองของวัตถุนิยมที่พยายามแปลสภาพสิ่งที่เป็นนามธรรม ให้กลับเป็นรูปธรรม โดยวางเป้าหมายที่จะนำสิ่งที่ถูกเรียกว่า นามธรรมนั้นมาสร้างความนิยมให้จิตตนเองมีความสุขความสบาย อันเป็นเหตุผลที่สำคัญมากต่อการกระทบกระเทือน เรื่องหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธดำรัสว่า "หว่านพืชเช่นไร ก็ได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำความดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำความชั่ว ย่อมได้รับความชั่ว"[๑๙]

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ เป็นเหตุเป็นผลที่ยุติธรรมที่ผู้ทำจะต้องได้รับผลของกรรมนั้นไม่ได้หมายถึง วัตถุ แต่หมายถึง คุณธรรม การทำกรรมดีแล้วจะได้รับผลของความดีอันเป็นประเภทของนามธรรม การแปลความหมายคำว่า ดี ซึ่งเป็นนามธรรม เปี่ยงเบนไปเป็นผลรับคือ การได้สิ่งดี ซึ่งเป็นประเภทวัตถุ อันเป็นทัศนะที่ผิด

๒. ทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วทุกข์ใจ

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ทำกรรมดีแล้วทุกข์ใจ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า การทำ

---

๑๙ ขุ.ชา. ๒๗/๒๙๔/๘๓. ฉบับ หยุยรฏฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐. ว่า...

ยาทิสิ วปเต พีชำ ตาทิสิ ลภเต ผลำ
กลฺยาณการี กลฺยาณำ ปาปการี จ ปาปกำ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความดีแล้วไม่เห็นจะได้รับผลดี ซึ่งก็มุ่งไปที่คุณค่าทางวัตถุ เมื่อไม่ได้รับในสิ่งที่ตนเองมุ่งหวังก็เกิดความไม่สบายเป็นทุกข์ใจ เลยมองเห็นว่าการทำกรรมดีจะมีความพยายามลำบากและมีความทุกข์ใจเท่านั้น[๒๐] จากเหตุผลในทัศนะนี้ ทำให้เห็นความเข้าใจของบุคคลที่คลาดเคลื่อนจากหลักกรรมเดิม.

ข้อ ๑๑.

๑. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วถูกตำหนิ

๒. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วติดคุกติดตะราง

๓. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วสุขใจภายหลัง

๑. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วถูกตำหนิ

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วถูกตำหนิ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่าการกระทำชั่วเป็นสิ่งที่ไม่ดี มองการกระทำของบุคคลที่กระทำผิดพลาดแปลไปเป็นกรรมชั่ว ผู้ที่ได้รับถูกตำหนิจึงถือกรรมชั่ว แล้วถูกตำหนิเท่านั้นเป็นเกณฑ์ตัดสินกรรมชั่ว แต่การทำชั่วได้ชั่วนั้นมี ๒ ประการ คือ

๑. ได้ความชั่ว หมายถึง คุณธรรมที่เป็นนามธรรม ทำชั่วเดี๋ยวนั้นได้เดี๋ยวนั้น

๒. ได้สิ่งชั่ว หมายถึง การเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ได้รับการนินทา เกิดความทุกข์เพราะผลกรรมที่ทำ

๒. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วติดคุกติดตะราง

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วติดคุกติดตะราง ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า

---

[๒๐] ดูองค์ประกอบที่สนับสนุนและขัดขวางการให้ผลของกรรมในอรรถกถา ในบทที่ ๒ หน้า ๒๘.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

การทำชั่วเป็นสิ่งที่ไม่ดี เพราะจะเกิดโทษแก่ตนเอง จากเหตุผลที่มีผู้ตอบในทัศนะนี้ อาจได้รับอิทธิพลมาจากสภาพสังคม บุคคลได้ประพฤติล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพของกันและกัน เป็นการขัดต่อระบบศีลธรรมอันดีงาม เช่น มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดโกหก หลอกลวง และดื่มของมึนเมาทำให้เสียสติ ซึ่งผู้ที่เลือกตอบในทัศนะนี้อาจมีความเข้าใจเกณฑ์การตัดสินกรรมชั่ว ขั้นพื้นฐานจึงยังไม่เข้าใจความสลับซับซ้อน ของกรรมในขั้นละเอียดอ่อน

๓. ทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วสุขใจภายหลัง

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วสุขใจภายหลัง ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า การกระทำกรรมที่ไม่ดีแต่ผลออกมาทำให้มีความสุขความสบาย มีสถานะทางครอบครัว ทางสังคม ทางการเงินดีขึ้นตามลำดับ จึงมักประกอบกรรมชั่วบ่อย ๆ เช่น ค้าขายของหนีภาษี ฉ้อ เฮโรอิน เป็นต้น จากเหตุผลดังกล่าวอาจเป็นเพราะการเข้าใจว่า การทำกรรมชั่ว เป็นการกระทำที่ไม่ดีผิดกฎหมาย และเมื่อได้รับผลจากการกระทำนั้น เป็นความดี สุขใจ โดยแปลค่าของความดีเป็นวัตถุนิยม จึงกล่าวทำนองว่า ทำชั่วได้ดีมีถมไป อาจเป็นเพราะคนเราในสมัยนี้อยู่ในยุคของความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเป็นยุควัตถุนิยมจึงเลือกทัศนะว่า ทำกรรมชั่วแล้วสุขใจภายหลังเท่านั้น อันเป็นทัศนะที่ผิด

ข้อที่ ๑๓.

๑. ทัศนะว่า เพราะเกิดมีเอง

๒. ทัศนะว่า เพราะมีผู้บันดาล

๓. ทัศนะว่า อาจจะไม่ให้ผลก็ได้

๑. ทัศนะว่า เพราะเกิดมีเอง

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า เพราะเกิดมีเอง ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า สิ่งที่เกิดมีและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้น ๆ หรือที่เป็นไปเองโดยมิได้ปรุงแต่ง อันเป็นความมุ่งหมายของสรรพสิ่งส่วนเป็นไปในทำนองนี้ทั้งนั้น การที่บุคคลเชื่อว่ากรรมและการให้ผลไปเข้าใจว่า

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เหมือนธรรมชาติแล้วก็เป็นการคลาดเคลื่อน เพราะเรื่องกรรมจะเกิดมีเองเป็นเองไม่ได้ ถึงแม้จะมีความแน่นอนแห่งกรรมก็ตาม[๒๑] เมื่อกรรมเกิดมีเองไม่ได้ ต้องผู้ทำกรรมมีความจงใจด้วยจึงจะเรียกได้ว่าเป็น กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ

๒. ทัศนะว่า เพราะมีผู้บันดาล

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ เพราะมีผู้บันดาล ที่บุคคลกลุ่มนั้น เลือกตอบข้อนี้เพราะมีความเข้าใจว่า การที่เราเกิด มาเป็นมนุษย์ได้ก็เพราะมีผู้บันดาลให้เรามาเกิด และเมื่อเกิดมาแล้วได้กระทำกรรมต่าง ๆ ใน ขณะนี้โดยมีผู้อยู่เบื้องหลังคอยบังคับคอยควบคุมการกระทำทั้งหมด อย่างนี้ เป็นต้น การที่บุคคล เหล่านั้นเชื่อในทำนองนี้จึงได้เลือกทัศนะว่า กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ เพราะมีผู้บันดาล จากเหตุผลดังกล่าวนี้ อาจเป็นไปได้ที่บุคคลทั่วไปได้ผสมผสานขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม ที่มี ความเชื่ออยู่เข้ากับหลักพุทธธรรม ซึ่งนอกจากจะมีความเชื่อตามลัทธิเฉพาะกลุ่มบุคคลแล้ว บรรดา ศาสนาอื่น ๆ ก็มีอิทธิพลสูงในการเผยแผ่ศาสนาจึงเป็นเหตุให้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมดังกล่าวคลาดเคลื่อนไป

๓. ทัศนะว่า อาจจะไม่ให้ผลก็ได้

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ นั้นอาจไม่ให้ผลก็ได้ กรรมที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า เรื่องกฎแห่งกรรมนี้ไม่ใช่กฎที่จะให้ความแน่นอนเสมอไป การที่เราได้รับผลของกรรมที่กระทำมาแล้ว มันเป็นเหตุบังเอิญมากกว่า อย่างนี้เป็นต้น จึงมีความเข้าใจทัศนะกรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาตินั้น อาจจะไม่ให้ผลก็ได้เท่านั้นซึ่งแสดงถึงผู้เลือกอาจจะไม่ให้ผลนั้นยังมีความเข้าใจเรื่องกรรมน้อย

---

[๒๑] ดูกรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติในบทที่ ๒ หน้า ๑๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อที่ ๑๕.

๑. ทัศนะว่า เกิดมีเอง

๒. ทัศนะว่า เพราะมีผู้บันดาล

๓. ทัศนะว่า ทั้งเกี่ยวเนื่องกับเหตุปัจจัย, เกิดมีเอง และมีผู้บันดาลก็ไม่มีข้อถูก

๑. ทัศนะว่า เกิดมีเอง

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่าได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมในฐานะเป็นกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท ต้องเกิดมีเอง ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า น่าจะมีส่วนคล้ายกับกรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ จึงได้เลือก คำตอบนี้ทั้งที่ไม่รู้ว่าเกิดมีเองอย่างไร

๒. ทัศนะว่า เพราะมีผู้บันดาล

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่าได้มีผู้ตอบในทัศนะว่ากรรมในฐานะเป็นกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท เพราะมีผู้บันดาล ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกคำตอบนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า น่าจะมีส่วนคล้ายกับกรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ ทั้งที่ไม่รู้ว่าที่ ปฏิจจสมุปบาทมีความหมายว่าอย่างไร

๓. ทัศนะว่า ทั้งเกี่ยวเนื่องกับเหตุปัจจัย, เกิดมีเอง และมีผู้บันดาลก็ไม่มีข้อถูก

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่าได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมในฐานะเป็นกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท ทั้งเกี่ยวเนื่องกับเหตุปัจจัย, เกิดมีเอง และมีผู้บันดาลก็ไม่มีข้อถูก ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ อาจเป็นเพราะไม่รู้ว่า จะตอบข้อไหนดี เนื่องจากไม่เข้าใจคำว่า ปฏิจจสมุปบาทในทางพระพุทธศาสนาเพียงพอ

จากผลของการทดสอบพบว่า ผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้นในข้อ ๑๕ นี้ มีผู้ไม่เลือกตอบของตัวเลือกทั้งหมด จำนวน ๖ รูป/คน และมีผู้ทำแบบทดสอบจำนวนมากยังไม่เข้าใจว่า คำว่าปฏิจจสมุปบาทมีความหมายว่าอย่างไร

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยได้นำคำว่า ปฏิจจสมุปบาทมาอธิบายโดยสังเขปดังต่อไปนี้

คำว่า ปฏิจจสมุปบาท หมายถึง การที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันจึงเกิดมีขึ้น[๒๒] กระบวนการแห่งชีวิตมนุษย์ย่อมอยู่ในวงจรแห่งปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเป็นหลักธรรมใหญ่มีอาณาเขตกว้างขว้างครอบคลุมหมวดธรรมต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ถ้าเราเข้าใจปฏิจจสมุปบาทก็เชื่อว่าเข้าใจชีวิตหรือเข้าใจพระพุทธศาสนาทั้งหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม"[๒๓] และกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งในปฏิจจสมุปบาท ถ้าลองไปจำแนกเป็นองค์ ๑๒ ดู ก็จะเห็นชัดเจน คือ ส่วนที่เรียกว่ากรรมอยู่ในวงจรที่เรียกว่า ไตรวัฏ ได้แก่ กิเลส กรรม วิบาก

หมวดที่ ๑ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ท่านเรียกว่าเป็น กิเลส

หมวดที่ ๒ สังขารภพ ท่านเรียกว่า เป็นกรรม

หมวดที่ ๓ คือ นอกจากนั้นมีวิญญาณ นามรูป สฬายตนะ เป็นต้นเรียกว่า วิบาก

การอธิบายหลักธรรมตามเนื้อหาเป็นวงจรตลอดสายอย่างนี้ ก็คือเป็นกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท ซึ่งเปรียบเทียบเหมือนจักรตัวใหญ่ และเรื่องกรรมที่อยู่ในวงจรที่เรียกว่าไตรวัฏ นั้นซึ่งเป็นส่วนเล็กละเอียดนั้น หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ท่านได้เปรียบเหมือนตัวจักรเล็กที่หมุนเร็วยิ่งกว่าจักรตัวใหญ่ดังนี้[๒๔]

๑. กิเลสวัฏฏะ ได้แก่ ความรู้สึกฝ่ายชั่ว ซึ่งเกิดกับใจ โดยอาศัยสิ่งยั่วเย้าเร้าให้เกิดขึ้น โดยมีอวิชชาความไม่รู้ไม่แจ่มใส จึงทำให้เกิดเห็นผิด คิดผิด พูดผิด เกิดขึ้น นี้เป็นต้นเหตุ เป็นรากแก้วของกิเลสแห่งใจทั้งมวล เมื่ออวิชชาเป็นตัวเหตุฝังอยู่ในจิตครั้งอารมณ์มาสัมผัสรบเร้าขึ้น ก็เกิดราคะความกำหนัด โทสะความขัดเคือง โมหะความหลงไหล ไปตามลักษณะของสิ่งที่มารบเร้านั้น ๆ จนเป็นเค้ามูลของบาปอกุศลขึ้นในใจ

---

[๒๒] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๔๓.

[๒๓] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม, หน้า ๒

[๒๔] บรรยง บุญฤทธิ์, ตายแล้วเกิดใหม่กับการระลึกชาติ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๒๙), หน้า ๒๑๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อันนี้เป็นจักรตัวเล็ก แต่มีความสำคัญที่สุดในบรรดาจักรทั้งหลาย ที่จะมาทำให้เกิดการหมุนเวียนเกิดตายในโลก

๒. กรรมวัฏฏะ ได้แก่ กรรม คือ การจงใจ ทำ พูด คิด ก็ด้วยอำนาจกิเลสรบเร้าให้ทำเป็นกรรมดีบ้าง กรรมเลวบ้าง เมื่อทำไปแล้ว ย่อมเป็นภาพพิมพ์ใจอย่างลึกและมีกำลังแรง สามารถหมุนจิตใจไปในลักษณะดีบ้างหรือเลวบ้าง ตามลักษณะของกรรมนั้น

นี้แหละเป็นตัวจักร เล็กที่สุดในการก่อกำเนิดและผลักดันจิตใจในด้านดีหรือเลว

๓.วิปากวัฏฏะ ได้แก่ ผลกรรม คือ ความดี ความเลว ความสุข ความทุกข์ ได้ดีตกยากอันเป็นผลสืบเนื่องมาแต่กรรมดี กรรมเลวที่ตนทำไว้

กรรมดีมีแต่แต่งความดีคอยอุปถัมภ์บำรุงให้ได้รับความสุขความเจริญ กรรมชั่วแต่งความเลวและคอยส่งผลให้ได้รับความทุกข์ลำบากเดือดร้อนไปคอยบั่นทอนความสุข ฉะนั้น เมื่อผลของกรรมปรากฏขึ้นแล้ว จิตผู้เสวยผลกรรมย่อมรู้สึกติดใจหรือชังผลกรรมนั้น ๆ เกิดเป็นกิเลสสืบเนื่องไปอีก

แสดงว่าผลกรรม ก็จัดเป็นจักรตัวเล็ก ๆ ตัวหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญในอันหมุนจิตให้วิ่งไปในโลกนี้ซึ่งเป็น "กระบวนการทำกรรมและการให้ผลของกรรมทั้งหมดตั้งแต่กิเลสที่เป็นเหตุให้ทำกรรมจนถึงวิบาก อันเป็นผลที่จะได้รับ เมื่อเข้าใจปฏิจจสมุปบาทดีแล้ว ก็เป็นอันเข้าใจหลักกรรมชัดเจนไปด้วย"[๒๕]

ดังนั้น กระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาทจึงเป็นเรื่องสำคัญมากในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับกฎแห่งเหตุผลที่มีความสัมพันธ์กันอยู่ในโลกแห่งปรากฏการณ์ เช่น เมื่อมีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น อีกสิ่งหนึ่งก็จะเกิดติดตามมา อันเป็นความสัมพันธ์กันในทางเหตุผล

---

[๒๕] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), <u>กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม</u>, หน้า ๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ข้อที่ ๑๓.

๑. ทัศนะว่า กรรมเป็นตัวกำหนดให้จิตคิด

๒. ทัศนะว่า กรรมเป็นอย่างเดียวกับจิต

๓. ทัศนะว่า จิตคิดทำกรรมแต่ไม่เก็บสะสมผลของกรรมไว้

๑. ทัศนะว่า กรรมเป็นตัวกำหนดให้จิตคิด

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมในฐานะที่เกี่ยวข้องกับจิต เพราะกรรมเป็นตัวกำหนดให้จิตคิด ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า กรรมเป็นตัวบงการให้แก่จิตคิดไปต่าง ๆ นานา เหมือนกับกรรม คือ เจ้าชีวิตคอยสิทธิให้จิตก้าวเดินไปในทิศทางที่กรรมต้องการ ซึ่งแนวความคิดในทัศนะนี้ยังไม่ตรงตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะสิ่งที่เป็นปัจจัยให้จิตคิดนั้นเรียกว่า วิบาก

๒. ทัศนะว่า กรรมเป็นอย่างเดียวกับจิต

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมในฐานะที่เกี่ยวข้องกับจิต เพราะกรรมเป็นอย่างเดียวกับจิตเท่านั้นจริง ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า กรรมกับจิตเป็นอย่างเดียวกัน ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำ ก็ออกมาจากกรรมหรือจิตซึ่งเป็นตัวเดียวกัน ซึ่งแนวความคิดในทัศนะนี้ ก็ยังไม่ตรงตามหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะจิตไม่ใช่กรรม แต่เป็นสภาพคิดที่ทำให้บุคคลทำกรรมได้

๓. ทัศนะว่า จิตคิดทำกรรมแต่ไม่เก็บสะสมผลของกรรมไว้

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า กรรมในฐานะที่เกี่ยวข้องกับจิต เพราะจิตคิดทำกรรมแต่ไม่สะสมผลของกรรมไว้ เท่านั้นจริง ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า จิตคิดทำกรรมก็จริงอยู่ แต่ไม่ได้เก็บสะสมผลของกรรมไว้ ซึ่งถ้ากรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีทัศนะดังนี้จริงแล้ว การที่มีผู้ทำกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ไม่ต้องรอรับผลกรรมที่กระทำไว้ เมื่อเป็นดังนี้ หลักกรรมก็ไม่มีความสำคัญ การทำความดี ความชั่วไม่มีผลต่อชีวิตของคนเรา เพราะใครจะทำอะไรก็ทำได้ทั้งนั้น

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเข้าใจทัศนะทั้ง ๓ ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยได้นำคำว่า จิต มาอธิบาย พอสังเขปดังต่อไปนี้

พระพุทธศาสนาถือว่า จิต มโน วิญญาณ เป็นอย่างเดียวกัน ในด้านสภาวะ แต่ชื่อใช้เรียกเท่านั้นที่แตกต่างกัน ดังพระพุทธดำรัสว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็แลธรรมชาติใดที่เรียกว่าจิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง ธรรมชาตินั้น ขณะที่ดวงเก่ากำลังดับ ดวงใหม่ก็กำลังเกิดขึ้น เป็นอย่างนี้เรื่อยไปตลอดวันและคืน" พระพุทธพจน์บทนี้ เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว จะได้แนวความคิดดังนี้

๑. จิต มโน วิญญาณ เป็นธรรมชาติอย่างเดียวกัน

๒. จิต มโน วิญญาณ เกิดดับอยู่เสมอตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน

๓. การเกิดดับของจิต มโน วิญญาณ เป็นไปในลักษณะสืบต่อ กล่าวคือ เมื่อดวงเก่ากำลังจะดับ ดวงใหม่ก็อาศัยพลังงานจากดวงเก่าเกิดขึ้น[๒๖]

เมื่อจิตเป็นธรรมชาติเกิดดับอยู่เสมอตลอดเวลาทั้งกลางวัน และกลางคืนที่เป็นไปในลักษณะสืบต่อกันอย่างนี้ จิตจึงเป็นอนิจจัง คือ เปลี่ยนแปลงทุกขณะ และเกิดดับเร็วที่สุด ซึ่งแต่ละขณะจิตถูกแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ

๑. อุปปาทะ ระยะที่จิตเกิดขึ้น ๒. ฐิติ ระยะที่จิตดำรงอยู่

๓. ภังคะ ระยะที่จิตดับ

ดวงจิตเกิดดับ ๑ ขณะจัดเป็นจิต ๑ ดวง "ขณะจิตอดีตที่เพิ่งจะต้องดับลงได้ส่งพลังงาน(อุปการ) อันเป็นคุณสมบัติของตนไปก่อให้เกิดจิตขณะปัจจุบัน จิตปัจจุบันไม่ใช่ดวงเดียวกับจิตอดีตที่เพิ่งดับไป แต่จิตปัจจุบันก็ไม่ต่างจากจิตอดีตโดยสิ้นเชิง เพราะมันเองได้รับมรดกจากจิตอดีตนั้น"[๒๗] ถ้าจะเปรียบจิตเหมือนกับบ้านสองหลังมีถนนคอนกรีตตัดผ่านระหว่างกลาง บ้านหลังหนึ่งเกิดไฟกำลังลุกไหม้ ไม่มีทางที่ลูกไฟจะไปถึงบ้านหลังที่สอง แต่ความร้อนจากบ้านหลังแรกทำให้ไฟลุกไหม้บ้านหลังที่สอง ไฟไหม้บ้านสองหลังจะเหมือนกันก็ไม่ใช่ จะต่างกันก็ไม่เชิง

---

[๒๖] บรรจบ บรรณรุจิ, <u>จิต มโน วิญญาณ</u>, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงกาพิมพ์. ม.ป.ป.), หน้า ๒๖.

[๒๗] พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), <u>พุทธศาสนากับปรัชญา</u>, หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จากเหตุผลที่แสดงมา กรรมในฐานะที่เกี่ยวข้องกับจิต ก็โดยที่จิตคิดทำกรรมและเก็บสะสมผลของกรรมไว้ จึงเกี่ยวข้องกันตลอดไป แม้พระอรหันต์ที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งเป็นผู้ละบุญบาปได้แล้ว ก็ยังมีกรรมสักว่าทำ แต่ไม่ประกอบไปด้วยกิเลส ดังนั้น "ถ้ากระแสกรรมอยู่ที่ไหน กระแสวิญญาณ(จิต) จะต้องอยู่ที่นั้น หรือ กระแสวิญญาณ(จิต) อยู่ที่ไหน กระแสกรรมก็อยู่ที่นั้น"[๒๘]

สรุปได้ว่า กระแสแห่งกรรม ย่อมเป็นเหมือนเงาติดตามจิต มโน วิญญาณ อยู่ตลอดไป เพราะ จิต มโน วิญญาณ เป็นที่เก็บเกี่ยวผลของกรรมทั้งมวลเอาไว้ ตราบใดที่กิเลสตัวต้นเหตุแห่งการกระทำกรรมยังไม่ขาดจากสันดาน จิต มโน วิญญาณ ก็ย่อมเป็นผู้ผลิตของกรรมส่งกระแสต่อเนื่องให้ปรากฏผลออกมาอยู่ตราบนั้น เพราะจิตเป็นผู้รับผิดชอบต่อการกระทำหน้าที่บันทึกการกระทำนั้นไว้ แม้จิตจะเกิดดับเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เมื่อจิตดวงเก่าจะดับ จิตนั้นก็จะสร้างจิตดวงใหม่ขึ้นมาแทน พร้อมกันนั้นจิตดวงเก่าก็จะส่งมอบสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคลเก็บไว้ในดวงจิตดวงใหม่ ซึ่งเรียกว่า เป็นการสะสมวิบากที่จิตสะสมเอาไว้นี้ จะทยอยให้ผลไปจนกว่า บุคคลผู้ทำกรรมนั้นจะหลุดพ้นเข้าสู่พระนิพพาน นั้นก็หมายถึง การที่จิตปราศจากกิเลสอันเป็นตัวต้นเหตุแห่งกรรม

ข้อที่ ๑๔.

๑. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ

๒. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

๓. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ กิเลส หมายถึง อวิชชา ตัณหา อุปาทาน

๑. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ โลภะ โทสะ โมหะ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมี

---

[๒๘] พร รัตนสุวรรณ, พุทธวิทยา, เล่ม ๒, หน้า ๒๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความเข้าใจว่า เมื่อใดมีโลภะเกิดขึ้น มีโทสะเกิดขึ้น หรือมีโมหะเกิดขึ้น การกระทำชั่วไม่ว่าจะเป็นกทางกาย วาจาและทางใจ ก็จะตามมา

๒. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า เมื่อใดมีความไม่โลภเกิดขึ้น หรือไม่มีโทสะเกิดขึ้น หรือไม่มีโมหะเกิดขึ้น การกระทำดีไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา และทางใจก็จะตามมา

๓. ทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ กิเลส หมายถึง อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เท่านั้น

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า เหตุเกิดของกรรม คือ กิเลส หมายถึง อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เท่านั้น ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม เพราะกรรมเป็นเรื่องของกิเลสทั้งนั้น

ความเข้าใจทัศนะทั้ง ๓ ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนจริงในหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยจักได้นำเรื่องเหตุเกิดของกรรม มาอธิบายสรุป ดังต่อไปนี้:-

เหตุเกิดของกรรมมาจากสาเหตุดังนี้ คือ ถ้าเป็นกุศลกรรมหรือกรรมดีก็มาจาก อโลภะ อโทสะ และอโมหะ และถ้าเป็นอกุศลกรรมหรือกรรมชั่ว ก็มาจาก โลภะ โทสะ และโมหะ การกระทำด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง จะเป็นเหตุให้กรรมไปในทางสิ้นสุด จึงไม่ตรงที่เดียวนักในฝ่ายเหตุเกิดของกรรม การทำกรรมด้วยความโลภ โกรธ และหลง จะเป็นเหตุให้กรรมงอกงามต่อไป หมายถึง ให้เกิดวิบากและกิเลส พึงเป็นแรงผลักดันให้ทำกรรมเป็นกระแสต่อเนื่องกันไป อันเป็นเหตุเกิดของกรรมแน่นอน จากทัศนะทั้ง ๓ ข้อข้างต้นนั้น เป็นความเข้าใจที่ยึดติดสุดโต่งข้างใดข้างหนึ่ง ย่อมเป็นการไม่ถูกต้อง เพราะสิ่งทั้งปวงย่อมมีเหตุมีปัจจัยอิงอาศัยกันและกันจึงเกิดขึ้นได้ กรรมเมื่อจะเกิดก็ย่อมมีเหตุมีปัจจัยจึงเกิดขึ้น และจาก

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หลักฐานอีกแห่งหนึ่งมีพระพุทธดำรัสพอสรุปได้ว่า เหตุเกิดของกรรมได้แก่ "ผัสสะ"[๒๙] คือ การถูกต้องที่ให้เกิดความรู้สึกซึ่งเกิดมาจากอายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก จึงเป็นเหตุเกิดของกรรมดังกล่าว

ข้อที่ ๒๑.

๑. ทัศนะว่า ต้องไหว้พระสวดมนต์

๒. ทัศนะว่า ต้องสะเดาะเคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์

๓. ทัศนะว่า ต้องปล่อยไปตามยถากรรม

๑. ทัศนะว่า ต้องไหว้พระสวดมนต์

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า การสิ้นกรรม ต้องไหว้พระสวดมนต์ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า เราเกิดมามีกรรมส่งผลมาจากอดีตชาติ จึงหมั่นไหว้พระสวดมนต์ ขอพรให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายช่วยดลบันดาลให้หมดเวรหมดกรรมเสียที จึงยังไม่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม

๒. ทัศนะว่า ต้องสะเดาะเคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า การสิ้นกรรม ต้องสะเดาะเคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์ ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า เรื่องกรรมเป็นเรื่องที่แก้ไขไม่ได้ เป็นเรื่องที่ถูกลิขิตมาจากสวรรค์หรือพระผู้เป็นเจ้ากำหนดให้มาอย่างนั้น ถ้าจะแก้ไขก็ต้องพึ่งพาอำนาจภายนอกที่เชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงต้องทำการบนบานสะเดาะเคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์หรือทางไสยศาสตร์ ซึ่งการเชื่อตามทัศนะนี้ มิใช่เป็นการนำไปสู่การสิ้นกรรมในพระพุทธศาสนา

---

[๒๙] ดูเหตุเกิดของกรรม ในข้อที่ ๒ หน้า ๒๒.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ทัศนะว่า ต้องปล่อยไปตามยถากรรม

จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ได้มีผู้ตอบในทัศนะว่า การสิ้นกรรม ต้องปล่อยไปตามยถากรรม ที่บุคคลกลุ่มนั้นเลือกตอบข้อนี้ เพราะมีความเข้าใจว่า กรรม ก็คือ ผลจากการสร้างกรรมชั่วในอดีต เกิดความรู้สึกท้อแท้ หรือหมดอาลัย ยอมรับกรรมเหมือนถูกบัญชาจากพระผู้เป็นเจ้าต่อไปจนกว่าจะสิ้นกรรม

ความเข้าใจทัศนะทั้ง ๓ ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ได้มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนจริงในหลักพุทธธรรม ผู้วิจัยได้นำเรื่องการสิ้นกรรม มาอธิบายพอสังเขปดังต่อไปนี้

กระบวนการแห่งกรรมที่เป็นการสิ้นกรรมนั้น พระพุทธศาสนาได้มีจุดมุ่งหมายในการสั่งสอนมนุษย์ที่จะดำรงตนไว้ในทางที่ดีงาม เรียกว่า ทางกุศลกรรม จะต้องหลีกไปจากทางที่ชั่ว ที่เรียกว่า ทางอกุศลกรรมบถทั้ง ๑๐ ประการ ถ้าหากต้องการที่จะข้ามพ้นจากกฎแห่งกรรมก็ควรละเว้นจากความเชื่อในทัศนะทั้ง ๓ ที่ว่า ต้องไหว้พระสวดมนต์ ต้องสะเดาะเคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์ ต้องปล่อยไปตามยถากรรม แต่ควรจะประพฤติปฏิบัติตนเองตามหลักธรรมแห่งมัชฌิมาปฏิปทา[๓๐] (ทางสายกลาง) หมายถึงการประพฤติปฏิบัติตนเองตามวิถีทางแห่งมรรค์มีองค์ ๘ ประการ ซึ่งเป็นวิถีทางไปสู่การสิ้นกรรม ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

ในฐานะความเป็นกลางก็คือ การไม่ดำเนินไปในทางสุดโต่งสองสาย คือ กามสุขัลลิกานุโยค (การเกี่ยวข้องด้วยกามคุณ) และอัตตกิลมถานุโยค (การทำความลำบากเดือดร้อนให้แก่ตัวเอง)

มรรคมีองค์ ๘ ประการนี้ ถือได้ว่า เป็นวิถีทางแห่งการประพฤติปฏิบัติเพื่อการสิ้นกรรม

ข. เหตุผลที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธไทย

ในการออกแบบสอบถามนั้นผู้วิจัยได้ออกข้อทดสอบ เพื่อถามเกี่ยวกับเหตุผลที่เชื่อจำนวน ๑๑ ข้อที่เป็นจำนวนคี่โดยกำหนดตัวเลือกเหมือนกัน ดังต่อไปนี้

---

[๓๐] ดูการสิ้นกรรม ในบทที่ ๒ หน้า ๓๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ถามว่า ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๘.๔๙ %

ข. พระสงฆ์สอน จำนวนผู้ตอบ ๒๑.๖๗ %

ค. ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ จำนวนผู้ตอบ ๓๒.๔๖ %

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน จำนวนผู้ตอบ ๓๗.๓๕ %

สำหรับข้อนี้เป็นการถามถึงเหตุผลที่เกี่ยวเนื่องกันระหว่างข้อจำนวนสี่ ว่าการที่ตอบในตัวเลือกนั้น ผู้ตอบมีความเชื่ออย่างไร และมีเหตุผลอย่างไร โดยที่ผู้วิจัยไม่ต้องการข้อผิดหรือถูก ซึ่งคำตอบของตัวเลือกในข้อ ก. จากการศึกษาจำนวนผู้ทำแบบทดสอบของกลุ่มตัวอย่าง ปรากฏว่า ผู้ตอบจำนวน ๑๘๐ รูป/คน นั้นใน ข้อ ง. มีผู้เลือกตอบคำตอบนี้มากที่สุดคือ ๓๗.๓๕ % จากการให้เหตุผลทั้ง ๑๑ ข้อจำนวนสี่นั้น แสดงว่า ผู้ตอบมีความเชื่อในพระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องกรรมนี้จริง ที่เหลือจากนั้น จำนวนผู้ตอบได้ให้ความเชื่อจากหลักฐานชั้นรอง โดยเฉพาะที่ตอบว่า เพราะมีความเชื่อที่ได้รับการศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ มีถึง ๓๒.๔๖ % จากคำตอบของตัวเลือกนี้ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า จำนวนผู้เลือกตอบข้อ ค. นี้ น่าจะเป็นข้อตัวเลือกที่เหมาะที่สุด เพราะการศึกษาพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน นักศึกษาจะต้องได้รับความรู้ ความเข้าใจคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ จึงได้กำหนดเอาตัวเลือกนี้และ บางท่านได้ให้ทัศนะมาว่า การเลือกคำตอบอื่น เช่น ข้อ ง. ที่บอกว่า พระพุทธเจ้าตรัสสอน เป็นไปไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปนานแล้ว เราไม่ได้ฟังจากพระพุทธองค์โดยตรง แต่ที่เราเรียนรู้และเข้าใจ ก็มาจากการศึกษาคัมภีร์เท่านั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาจึงมีผู้เลือกตอบในข้อ ค. ที่ว่า ศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

สำหรับบางท่านได้เลือกตอบในข้อ ข. ที่ว่าพระสงฆ์สอนมีจำนวน ๒๑.๖๗ % รองลงมาจากตัวเลือกในข้อ ค. นั้น บางท่านที่มีความเชื่อและให้เหตุผลว่า กฎแห่งกรรม พระพุทธเจ้าตรัสสอนจริง โดยถูกบันทึกไว้ในพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแต่เราก็ไม่มีเวลาที่จะไปศึกษาหาความรู้ จากการอ่านตำราต่าง ๆ เหล่านั้นดังนี้ ซึ่งจากการตรวจข้อมูลจากกลุ่มต่าง ๆ แล้วจะเห็นได้ว่ากลุ่มชาวบ้าน และกลุ่มเด็กนักเรียน จะมีทัศนะว่า ที่ตอบคำถามข้อผิดถูกไปนั้น เพราะมีความเชื่อตามที่ได้ฟังมาจากพระสงฆ์ได้เทศน์สั่งสอน จึงกำหนดเอาตัวเลือกนี้ดังกล่าว

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำหรับผู้ที่เลือกตอบ ข้อ ก. คือ เชื่อตามคนส่วนมาก จำนวนผู้ตอบ ๘.๔๔ % จากการตรวจดูผู้ทำแบบสอบถาม ปรากฏว่า กลุ่มชาวบ้าน ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๓ และกลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษา จะเลือกตอบในข้อนี้ส่วนมาก เช่น ในข้อ ๑. ความเข้าใจกรรม คือ อะไร โดยเลือกคำตอบที่ต้องการเหตุผลกำหนดข้อ ก.เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่า ความเข้าใจดังกล่าวที่ ได้เลือกตอบไปแล้วนั้นได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อตามคนส่วนมาก ที่เขามีความเชื่อกันอย่างนั้น

ส่วนคำตอบที่มีผู้ให้ความสนใจมากได้แก่ ข้อ ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน อาจเป็นเพราะพระพุทธองค์ตรัสสอนหลักธรรมเหล่านี้ก่อนแล้ว จึงได้บันทึกไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎกแล้วขยายออกไปมากมาย จนบางครั้งเกิดการตีความในหลักธรรมตามความเข้าใจของตนเองแล้วอบรมสั่งสอน ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของสำนักอบรมสั่งสอนธรรมะต่าง ๆ ในปัจจุบัน ดังนั้น การที่เรามีความเชื่อว่า หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนน่าจะเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่สุด สำหรับตัวเลือกอื่น ๆ นั้นก็มารวมลงในจุดที่เป็นพระพุทธดำรัสดังกล่าว สำหรับหลักในการตัดสินความเชื่อนั้น เพราะพระองค์มิได้บังคับว่า ต้องเชื่อตามหลักการที่ตรัสสอน แต่ให้มีความเชื่อโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญา ดังที่พระพุทธองค์ให้หลักในการตัดสินแก่ชาวกาลามะเจ้าลัทธิทั้งหลาย ได้แสดงหลักธรรมว่าลัทธิของตนเองดีที่สุดเพื่อให้เขา หมดความสงสัย

ท่านทั้งหลาย อย่าได้เชื่อถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังกันมา อย่าได้เชื่อถือตามคำสืบ ๆ กันมา อย่าได้เชื่อถือ โดยตื่นข่าวว่า ได้ยินอย่างนี้ อย่าได้เชื่อถือโดยอ้างตำรา อย่าได้เชื่อโดยเดาเอาเอง อย่าได้เชื่อโดยคาดคะเน อย่าได้เชื่อถือโดยความตรึกตามอาการ อย่าได้เชื่อถือโดยชอบใจว่าตรงกันกับทิฏฐิของตน อย่าได้เชื่อถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อถือได้ อย่าได้เชื่อถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา เมื่อใดท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ติเตียน ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์ เมื่อนั้นท่านทั้ง

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หลายควรละธรรมเหล่านั้น[๓๑]

จากพระพุทธดำรัสนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์มิได้กล่าวตำหนิหลักคำสอนเจ้าลัทธิอื่น ๆ เลย แต่ชี้ชวนให้ชาวกาลามะพิจารณาหลักคำสอนเหล่านั้นด้วยความเชื่อที่อยู่บนพื้นฐานของปัญญาโดย นำตนเองเข้าไปพิสูจน์ทดลอง ถ้าเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดี บัณฑิตสรรเสริญก็ปฏิบัติให้เจริญขึ้นไป ถ้าเห็นว่า เป็นสิ่งที่มีโทษ บัณฑิตติเตียน ก็ควรละเสียจากการกระทำเหล่านั้นนับว่าเป็นการประกาศจุดยืนของพระพุทธศาสนาที่ให้มนุษย์ได้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลก่อนที่จะปลงใจเชื่อหลักคำสอนต่าง ๆ เหล่านั้น

ค. ข้อที่ควรแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม

จากความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเรื่องกรรมของชาวพุทธไทยที่ได้เสนอมา ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับการแก้ไขเพื่อให้ถูกต้องเรื่องกรรมตามหลักฐานเดิม โดยการแก้ไขนั้น จะต้องแยกจากความเข้าใจที่ผิด และปรับปรุงตนเองให้พัฒนาไปตามหลักพุทธธรรมดังต่อไปนี้

๑. ในแง่ความหมาย

เนื่องจากชาวพุทธทั่วไปมองกรรมในความหมายอาจจะเป็นไปอย่างหนึ่ง เช่น สำนวนภาษาไทยว่า "ชาตินี้มีกรรม" "เราทำมาไม่ดีก็กัมหน้ารับกรรมไปเถิด" "อะไร ๆ ก็สุดแต่บุญกรรมก็แล้วกัน" "อยากจะตายให้หมดเวรหมดกรรมเสียที" อย่างนี้ทำให้เห็นความเข้าใจของชาวพุทธทั่วไปดังนี้

---

[๓๑] องฺ.ติก. ๒๐/๔๔๘/๒๔๕. ฉบับ ทยยรฏฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกี ๒๕๓๐. ว่า...

อิติ โข กาลามา ยนฺตํ อโวจุมฺหา "เอถ ตุเมฺห กาลามา มา อนุสฺสเวน, มา ปรมฺปราย, มา อิติกิราย, มา ปิฏกสมฺปทาเนน, มา ตกฺกเหตุ, มา นยเหตุ, มา อาการปริวิตกฺเกน, มา ทิฏฐินิชฺฌานกฺขนฺติยา, มา ภพฺพรูปตาย, มา สมโณ โน ครู'ติ ยทา ตุเมฺห กาลามา อตฺตนาว ชาเนยฺยาถ "อิเม ธมฺมา กุสลา, อิเม ธมฺมา อนวชฺชา, อิเม ธมฺมา วิญฺญุปสตฺถา, อิเม ธมฺมา สมตฺตา สมาทินฺนา หิตาย สุขาย สวตฺตนฺตี"ติ. อถ ตุเมฺห กาลามา อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาถา"ติ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ, อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ก. ชาวพุทธโดยมากมองกรรมไปในแง่ตัวผล คือ เป็นผลของการกระทำ จึงพูดว่า ก้มหน้ารับกรรมที่ทำไว้

ข. มองกรรมไปในแง่ไม่ดี คือ เป็นเรื่องร้าย ๆ เป็นเรื่องทุกข์ เรื่องโศก เรื่องภัยอันตราย เช่น กรรมของสัตว์แท้ ๆ

ค. มองกรรมไปในแง่อดีต โดยเฉพาะมุ่งเอาชาติก่อนเป็นสำคัญ เช่น ชาติก่อนเราทำกรรมมาไม่ดี ชาตินี้จึงต้องก้มหน้ารับกรรมต่อไป รวมแล้วเป็นเรื่องไม่ดีที่เป็นผลเกี่ยวกันในชาติก่อนทั้งนั้น จึงสรุปได้ว่า คนทั่วไปมองความหมายของคำว่า กรรมในแง่ผลร้ายของการกระทำชั่วในอดีตชาติ

เมื่อพิจารณาตามหลักธรรมที่แท้จริงแล้ว ควรมองกรรมในความหมายกลาง ๆ เพราะกรรมก็หมายถึงการกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา จะแสดงออกมาทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรืออยู่ในใจก็ตาม เป็นอดีตก็ตาม ปัจจุบันก็ตาม อนาคตก็ตาม ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จัดเป็นกรรมทั้งนั้น

๒. ในแง่ของทัศนคติ

เมื่อชาวพุทธเข้าใจว่ากรรม คือผลรับของการสร้างกรรมในอดีต ก็จะเกิดความท้อแท้ ยอมรับกรรมเหมือนถูกบัญชาจากพระเจ้า จึงมองกรรมในแง่การทอดธุระอาจแบ่งได้ดังนี้

ก. มองกรรมในแง่ต่อตนเอง คือ รู้สึกว่ายอมแพ้และไม่คิดปรับปรุงตนเอง เช่น เราทำมาไม่ดี ก้มหน้าก้มตารับกรรมไปเถิด

เมื่อพิจารณาตามหลักกรรมแท้จริงแล้ว ต้องการให้เรารู้จักแยกกรรมที่มีต่อตนเอง ๒ ด้านคือ

๑. เราจะต้องมีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

๒. ต้องคิดแก้ไขปรับปรุงตนเอง เพื่อให้ถูกต้องต่อไป

แสดงให้เห็นว่า ไม่ใช่หยุดเพียงแต่ยอมรับ แต่หากให้เราได้คิดแก้ไขปรับรุงตนเองต่อไป

ข. มองกรรมในแง่ต่อผู้อื่น เช่น เมื่อเห็นคนประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ก็พูดว่า นั่นเป็นกรรมของสัตว์แล้วก็ปรงเลย ทำเฉย ๆ เพราะพระพุทธศาสนาบอกว่า อุเบกขา เขาทำมาอย่างไรก็ได้รับผลอย่างนั้น

เมื่อพิจารณาตามหลักกรรมแท้จริงแล้ว ต้องการให้เรารู้แยกกรรมที่มีต่อผู้อื่น ๒ ด้าน คือ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. เราต้องมีเหตุผล คือ วางใจเป็นกลางพิจารณาตามความเป็นจริง เช่น เมื่อเขาสมควรได้รับทุกข์โทษนั้นตามสมควรแก่การกระทำของตน เราต้องวางอุเบกขา เพราะว่าจะได้เป็นการรักษาธรรมไว้

๒. เราต้องมีความเมตตากรุณา คือ เมื่อเขาได้รับทุกข์ภัยพิบัติแล้ว เราควรจะช่วยเหลืออะไรบ้าง เพื่อให้พ้นจากทุกข์และมีความสุขความเจริญได้ อันเป็นเหตุที่จะให้เขาได้สำนึกและประพฤติตนเป็นคนดี ต่อไป

๓. ในแง่ของเป้าหมายที่พระพุทธศาสนาเถรวาทสอนเรื่องกรรมเพื่ออะไร

เมื่อชาวพุทธไทยไม่เข้าใจเป้าหมายที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องกรรมแล้ว ย่อมเป็นสาเหตุสับสนได้ ซึ่งพระพุทธองค์มีพระพุทธประสงค์เป็นหลักใหญ่ ๆ ๒ ประการ คือ

ก. ให้มนุษย์เลิกแบ่งแยกชนชั้นโดยชาติกำเนิด

ข. ให้มนุษย์รู้จักพึ่งตนเองและหวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ

ในประเด็นแรก การที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องกรรม เพื่อให้เลิกแบ่งแยกชนชั้นโดยชาติกำเนิดนั้น เพื่อกำจัดความเชื่อถือและประพฤติปฏิบัติในศาสนาพราหมณ์ เกี่ยวกับเรื่องวรรณะ โดยถือว่า คนเราเป็นลูกกษัตริย์ก็เป็นกษัตริย์ เป็นลูกพราหมณ์ก็เป็นพราหมณ์ เป็นลูกแพศย์ก็เป็นพ่อค้า เป็นลูกศูทรก็เป็นกรรมกร แล้วแต่ชาติกำเนิดแก้ไขมิได้ แต่มีพระพุทธดำรัสว่า"คนเราไม่ได้เป็นคนถ่อย คนต่ำทรามเพราะชาติกำเนิด และก็ไม่ได้เป็นพราหมณ์ คือ คนสูงเพราะชาติกำเนิด แต่จะเป็นคนทรามก็เพราะกรรมและเป็นพราหมณ์ก็เพราะกรรม"[๓๒]

---

[๓๒] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), <u>กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่</u>, หน้า ๒๑. อ้างที่มาว่า...

" น ชจฺจา วสโล โหติ น ชจฺจา โหติ พฺราหมโณ
กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหมโณ"

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่ต้องการวัดกันด้วยชาติกำเนิด แต่หากวัดกันด้วยการกระทำโดยมีจุดเริ่มจากคุณธรรมในจิต ออกไปสู่การกระทำที่เป็นปัจจุบันซึ่งเป็น "แง่หนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นมาก ถ้าเราอ่านในพระไตรปิฎก จะเห็นว่า มีพระสูตรต่าง ๆ ที่พยายามนำหลักกรรมมาแก้ไขเรื่องการแบ่งชั้นวรรณะ โดยอาศัยชาติกำเนินนี้มากมาย[๓๓]

ในประเด็นที่สอง พระพุทธเจ้า มีพระพุทธประสงค์ให้มนุษย์มีความเพียรพยายามในการพึ่งตนเอง และรู้จักแก้ไขปรับปรุงให้เป็นไปในวิถีทางที่ถูกต้อง ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสสอนย้ำบ่อยมาก เช่น "ตนแลเป็นที่พึ่งของตน" "ความเพียรท่านทั้งหลายต้องทำเอง" "ตถาคตทั้งหลายเป็นผู้บอกเป็นผู้ชี้ทางให้"[๓๔]

จากหลักฐานนี้สะท้อนภาพให้เห็นว่า มนุษย์อย่าพึ่งปัจจัยภายนอกเพราะมันเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำเป็นต้องพึ่งตนเองให้มากที่สุด เพื่อประสบความสำเร็จที่แท้จริงในชีวิต

๔. ในแง่การศึกษาพระคัมภีร์

เมื่อชาวพุทธเข้าใจกรรมโดยมีเหตุผลมาจากเชื่อตามคนส่วนมากบ้างเพราะได้รับฟังจากพระสงฆ์สอนบ้าง ศึกษาจากคัมภีร์ต่าง ๆ บ้าง และเชื่อตามพระพุทธเจ้าตรัสสอน การที่มีความเชื่อโดยมีเหตุผลต่างกันท่านองนี้ อาจเป็นไปได้ที่ชาวพุทธเข้าใจกรรมที่แตกต่างกันไป ผู้วิจัยเห็นว่า ถ้าชาวพุทธได้ศึกษาตามหลักพุทธธรรมที่เป็นหลักฐานปฐมภูมิแล้ว น่าจะสามารถแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้อีกประการหนึ่ง

---

[๓๓] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๑.

[๓๔] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๒๒ อ้างที่มาว่า...

"อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ"

"ตุมฺเหหิ กิจฺจํ อาตปฺปํ"

"อกฺขาตาโร ตถาคตา"

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำหรับเอกสารที่เป็นหลักฐานปฐมภูมิได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อทำความเข้าใจในคัมภีร์นี้ ผู้วิจัยจักได้เสนอความรู้เรื่องพระไตรปิฎก[๓๕] โดยสังเขปดังต่อไปนี้

พระไตรปิฎกคืออะไร

พระไตรปิฎก เป็นคัมภีร์หรือตำราที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกันกับ ไตรเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ ไบเบิ้ล เป็นคัมภีร์ของศาสนาคริสต์ อัลกุระอาน เป็นคัมภีร์ของศาสนาอิสลาม

เมื่อกล่าวโดยรูปศัพท์ คำว่า พระไตรปิฎก แปลว่า ๓ คัมภีร์ เมื่อแยกคำ ๆ ว่า พระ+ไตร+ปิฎก คำว่า พระเป็นคำแสดงความเคารพหรือยกย่อง คำว่าไตร แปลว่า ๓ คำว่าปิฎกแปลได้ ๒ อย่าง คือ แปลว่า คัมภีร์หรือตำราอย่างหนึ่ง แปลว่า กระจาดหรือตะกร้าอย่างหนึ่ง ที่แปลว่ากระจาดหรือตะกร้า เพราะหมายถึงเป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้เป็นหมวดเป็นหมู่ เพื่อไม่ให้กระจัดกระจาย คล้ายกระจาดหรือตะกร้าอันเป็นภาชนะใส่สิ่งของ

พระไตรปิฎกแบ่งออกเป็นอะไรบ้าง

ในเมื่อทราบแล้วว่า คำว่า พระไตรปิฎก แปลว่า ๓ คัมภีร์ หรือ ๓ ปิฎกควรทราบต่อไปว่า ๓ ปิฎกนั้นมีอะไรบ้างและแต่ละปิฎกนั้น มีความหมายหรือใจความอย่างไร

ปิฎก ๓ นั้น แบ่งออกดังนี้

๑. วินัยปิฎก ว่าด้วยวินัยหรือศีลของพระภิกษุ ภิกษุณี

๒. สุตตันตปิฎก ว่าด้วยพระธรรมเทศนาทั่วไป

๓. อภิธัมมปิฎก ว่าด้วยธรรมะล้วน ๆ หรือธรรมะที่สำคัญ

---

[๓๕] สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๒), หน้า ๑.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คัมภีร์พระไตรปิฎก ถือได้ว่าเป็นเอกสารปฐมภูมิที่เก็บเรื่องราวพระพุทธศาสนาไว้ทั้งหมด มีจำนวน ๔๕ เล่ม ในปัจจุบันได้จัดพิมพ์เป็นอักษรไทย ง่ายต่อการศึกษา ถ้าชาวพุทธไทยได้มีโอกาสอ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกนี้แล้ว ก็จะเข้าใจกระบวนการแห่งกรรมได้ชัดเจน จึงนับว่าเป็นการแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนได้

๕. ในแง่การปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรม เพื่อให้ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมก็เป็นอีกเหตุผลหนึ่ง ที่ทำให้ชาวพุทธเข้าใจเรื่องกรรมได้ดี ผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อชาวพุทธได้รับการศึกษาจากหลักฐานเดิมแล้ว ทำความเข้าใจด้วยศรัทธา (ความเชื่อ) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งปัญญา ซึ่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับกรรมโดยตรง ผู้วิจัยได้นำเรื่องศรัทธามากล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ศรัทธาในพระพุทธศาสนามีอยู่ ๔ อย่าง คือ[๓๖]

๑. กัมมสัทธา เชื่อว่ากรรมมีจริง

๒. วิปากสัทธา เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง

๓. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนจริง

๔. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า

ศรัทธาที่ปุถุชนของมนุษย์เรา จะเป็นศรัทธามืดหรือศรัทธาสว่างก็ไม่มีทาง จะรู้เห็นสัจจะธรรมระดับสูงได้คงจะรู้ได้แค่พื้นฐานทางจริยธรรมเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ศรัทธาของปุถุชนเรา จะเป็นสิ่งถูกหรือผิดก็อยู่ที่สภาพแวดล้อม คือ ถ้าเกิดอยู่ในท่านกลางกลุ่มชนใดก็จะตกอยู่ในสภาพแวดล้อมของกลุ่มชนนั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบว่า ชีวิตมนุษย์เป็นไปเพราะกรรมตลอดชีวิต "แม้แต่พระองค์เองก็ตกอยู่ในอำนาจของกรรม"[๓๗] ดังนั้น เมื่อมีความเชื่อในพระปัญญาแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ก็จะทำให้เชื่อเรื่องกรรมด้วย

---

๓๖ พระศรีวิสุทธกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), กฎแห่งกรรม, (กรุงเทพมหานคร :มหามกุฏราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๘.

๓๗ ทวี ผลสมภพ, ปรัชญาศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, จำนวน ๕๐๐ เล่ม,(กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๓๐) หน้า ๑๕๖.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เมื่อเชื่อเรื่องกรรมก็ควรยึดถือหลักที่แท้จริง พร้อมกับฝึกวิธีปฏิบัติวิปัสสนา อันเป็นวิถีทางแห่งพุทธธรรม นำตนข้ามพ้นจากกฎแห่งกรรม

วิปัสสนา คือการกำหนดภาวนาซึ่งความเกิดขึ้นและดับไปของอุปาทานขันธ์ ๕ และว่าอุปาทานขันธ์ ๕ นั้นเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์และเป็นอนัตตา อุปาทาน คือ ความยึดมั่น ซึ่งประกอบด้วย ตัณหา คือ ความอยากได้ และทิฏฐิ คือความเห็นผิด ได้แก่ ความเห็นผิด ได้แก่ความเห็นว่า มีอัตตาเป็นสิ่งมีชีวิต มีตัวตนอยู่ รูปขันธ์ และนามขันธ์เหล่านี้ ก็แสดงตัวสัมผัสถูกต้อง และปรากฏชัดแจ้งขึ้นมา[๓๘]

เมื่อเราไม่กำหนดอุปาทานขันธ์เหล่านั้น มันจะแสดงตัวปรากฏขึ้นมาและไม่รู้จักมันตามเป็นจริง เราก็หลงยึดผิด ๆ ว่า อุปาทานขันธ์ต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นของยั่งยืน เป็นของดี มีตัวตน เป็นการยึดมั่นด้วยตัณหา และทิฏฐิ การที่เราจะไม่ต้องยึดมั่นขันธ์ทั้งหลายเหล่านั้น เราจะต้องฝึกปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อ กำหนดรู้รูปหรือนาม ซึ่งปรากฏขึ้นมา

วิธีปฏิบัติก็คือ ทุกครั้งที่เห็นนั้น ขณะเห็นอย่างแจ่มชัดพึงกำหนดการเห็นนั้นว่า เห็นหนอ ๆ ๆ เมื่อการกำหนดเช่นนี้ได้ทำไปบ่อยครั้ง แล้วบางครั้งอาจได้กำหนดสีที่เห็น บางครั้งก็อาจกำหนดจิตที่เห็น บางครั้งก็อาจกำหนดจักขุปสาทที่เป็นสื่อให้เห็น ฯลฯ เมื่อไม่กำหนดให้รู้ในการเห็นจริงจังแล้ว จะกลายเป็นบุคคล สัตว์ เรา เขา ฯลฯ ให้สักกายทิฏฐิที่คอยทำอยู่แล้วสามารถแทรกเข้ามา แล้วให้ยึด ความเที่ยง ความสุข ความเป็นตัวตน ซึ่งล้วนเป็นกิเลสที่จะเสริมให้ประกอบกรรม และกรรมนี้แหละที่จะยังผลให้ต้องไปเกิดอีก จักรปฏิจจสมุปบาทก็ย่อมจะหมุนให้ต้องเผชิญกับนานาภัยอย่างไม่รู้จบ[๓๙]

ดังนั้น เพื่อให้พ้นจากกรรมอันเป็นเหตุให้ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ จึงจำเป็นที่ชาวพุทธจะต้องแก้ไขความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากเรื่องกรรม โดยทำความเข้าใจให้ถูกต้องตามหลักฐานเดิม ด้วยการศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกแล้วนำไป ประพฤติปฏิบัติฝึกหัดวิปัสสนากรรมฐานอันเป็นวิถีทางแห่งการสิ้นกรรมตามหลักแห่งพุทธธรรม.

---

[๓๘] พระอาจารย์มหาสีสะยาดอ, ทางสู่ความสุข, แปลโดย ธนิต อยู่โพธิ์ (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๒), หน้า ๑๙.

[๓๙] พระอาจารย์อาสภเถระ ธัมมาจริยะ, แนวทางปฏิบัติวิปัสสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๓), หน้า ๑๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

พระพุทธศาสนาถือกำเนิดในชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียในปัจจุบัน หลักธรรมอันเปรียบเสมือนตัวแทนขององค์พระศาสดา ได้ซึมลึกเข้าสู่กระแสจิตมวลมนุษย์ ในถิ่นกำเนิดและแผ่ขยายไปทั่วโลกโดยเฉพาะภาคพื้นทวีปเอเชีย จนถึงบัดนี้ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาถึง ๒๕๓๔ ปี แม้เมื่อมองย้อนหลังสู่พุทธภูมิ จะเห็นความศูนย์สิ้นที่เหลือไว้เพียงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ สะท้อนธรรมอันเป็นกฎเกณฑ์แห่งปฏิจจสมุปบาท ได้เห็นภาพรวมแห่งไตรลักษณ์ อันหมายถึงสรรพสิ่งล้วนแต่เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปเป็นธรรมดา แต่ถึงกระนั้นแสงทองแห่งธรรมก็ยังฉายแสงตลอดไปในแถบนี้

บรรดาบุคคลที่อยู่ในยุคไฮเทคโดยเฉพาะผู้มีการศึกษาหลายคน ต่างได้เบี่ยงเบนความสนใจมาสู่หลักธรรมของพระพุทธศาสนา และต่างถือเป็นศาสนาใหม่สำหรับเขาเหล่านั้น อะไรเล่าที่เป็นสิ่งดึงดูดใจให้พวกเขาเหล่านั้น ได้หันมาสนใจหลักพุทธธรรม ถ้าไม่ใช่หลักคำสอนของพระพุทธองค์สอดคล้องกับกฎแห่งเหตุผล อันเป็นสากลนิยม หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาล้วนเต็มไปด้วยเหตุและผลทั้งสิ้น ซึ่งทนต่อการพิสูจน์เสมอถึงแม้เรื่องกรรมจะเป็นเรื่องที่ลึกลับและลับสน เป็นเรื่องอจินไตย ยากในปัญญาขั้นโลกีย์ธรรมจะเข้าใจ แต่กลุ่มบุคคลที่พอจะใช้ปัญญาอันสุขุมลุ่มลึก พิจารณาให้เห็นได้แจ่มชัดว่า สรรพสิ่งล้วนอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมลิขิตโดยเฉพาะชีวิตมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในโลกนี้ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงถูกขนานพระนามว่า "กรรมวาที" เพราะทุกชีวิตต่างเป็นไปตามกระบวนการแห่งกรรมซึ่งจะต้องรับผิดชอบตัวเองในกรรมลิขิตนั้น

จากการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เที่ยงแท้ แน่นอนมีเหตุมีผลเกี่ยวเนื่องกันไปและทุกหลักธรรมน้อยใหญ่นั้น ต่างไม่ประกอบด้วยกาล (อกาลิโก)ซึ่งสามารถยืนหยัดท้าทายให้มวลมนุษย์มาพิสูจน์ว่า สิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสหลักธรรมออกมานั้น มีความถูกต้องเพียงไรโดยเฉพาะเรื่องหลักกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการใหญ่แห่งวิถีชีวิตของสรรพสัตว์ ที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ ในวัฏฏสงสาร ย่อมหมุนวนเป็นวัฏฏะ(กิเลส กรรม วิบาก) อยู่อย่างนี้เรื่อยไป

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จนกว่าจะสิ้นกรรมหรือพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องกรรมนี้มากมาย จากการศึกษาหลักฐานเดิมที่มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมที่สมบูรณ์ยิ่ง โดยสรุปประเด็นได้ดังนี้

ในความหมายของกรรมนั้น พระพุทธศาสนาถือว่ากรรม คือ การกระทำที่ออกมาจากเจตนาเดิมที่อยู่ในจิต (เจตนาหิ ภิกฺขเว กมฺมิ วทามิ) กิเลส ตัณหา ทำให้จิตเศร้าหมอง เมื่อมารับอารมณ์ใหม่ในปัจจุบันก็สนับสนุนกรรมและกิเลสให้ปรากฏขึ้นใหม่และเก็บสะสมต่อไป ซึ่งพระพุทธศาสนาเชื่อว่า บุคคลที่มีชีวิตดำเนินไปในขณะนี้ส่วนหนึ่งมาจากผลกรรมที่ทำไว้แล้วและอีกส่วนหนึ่งมาจากกรรมที่ทำในปัจจุบันด้วยและกุศลกรรมจะไม่สูญหายไปไหน แม้กรรมจะเล็กน้อยหรือทำมานานเพียงใด มันก็จะติดตามตัวเราไปเหมือนเงาเพียงนั้น เมื่อถึงโอกาสก็จะให้ผลทันทีหรือกลับกลายเป็นอโหสิกรรมได้ขึ้นแล้วแต่เหตุปัจจัย ลักษณะของการจำแนกกรรมและการให้ความสำคัญของกรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงจำแนกเป็น ๓ ทาง คือ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม แต่ทรงเน้นเจตนานั้นแหละคือกรรม จึงให้ความสำคัญของมโนกรรมว่า เป็นกรรมที่ให้ผลรุนแรงที่สุดกว่ากรรมทั้งสอง คือ วจีกรรม และกายกรรม เช่น ถ้านาย ก. คิดร้ายต่อนาย ข. ความคิดร้ายตัวนั้นถือว่าสำคัญมาก จัดเป็นมโนกรรม เมื่อนาย ก.เจอนาย ข. จึงใช้วาจาด่าว่าต่าง ๆ นา ๆ การกระทำนั้นจัดเป็นวจีกรรม เมื่อนาย ก.ใช้กำลังทำร้ายนาย ข. สิ่งนั้นเป็นกายกรรม จากเหตุผลดังกล่าวถือว่าตัวเจตนานั้นเป็นต้นเหตุของการกระทำกรรมทั้งปวง

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังจำแนกกรรมออกเป็นหน่วยย่อย ๆ อีกโดยจำแนกตามกาล ๔ ตามหน้าที่ ๔ และกรรมที่ให้ผลตามความแรงหนักเบา ๔ รวมเป็นกรรม ๑๒ เนื่องจากพระพุทธศาสนาจัดอยู่ในระบบปรัชญา อเทวนิยม จึงไม่เชื่อในพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างและทำลายโลก หลักกรรมและวิบากเป็นความรับผิดชอบส่วนตัว การที่จะพ้นไปจากวงจรของกรรมบุคคลจะต้องอาศัยความเพียรพยายามลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง องค์ศาสดาหรือผู้ที่เป็นครูอาจารย์จะเป็นเพียงผู้แนะนำทางที่ถูกต้องเท่านั้น

สำหรับกรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยปัจจุบัน ได้อาศัยข้อมูลออกแบบสอบถามเฉพาะบุคคลทั้งหมดจำนวน ๑๘๐ รูป/คน ให้เป็นตัวแทนของชาวพุทธไทย เพื่อทำความเข้าใจกรรมในทัศนะของเขาเหล่านั้น

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผลของการวิจัย กรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยปัจจุบัน จากข้อมูลที่เป็นเอกสารทำการออกแบบสอบถาม ปรากฏผลดังนี้

ก. ปัญหาความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม

๑. มีความเข้าใจเรื่องกรรมเฉลี่ยได้ ๖๖.๖๑ %

๒. มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรมเฉลี่ยได้ ๓๓.๓๘ %

ข. เหตุผลที่เกี่ยวกับความเชื่อของชาวพุทธไทย

๑. มีความเชื่อตามคนส่วนมากเฉลี่ยได้ ๘.๔๔ %

๒. มีความเชื่อตามพระสงฆ์สอนเฉลี่ยได้ ๒๑.๖๗ %

๓. มีความเชื่อตามคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ เฉลี่ยได้ ๓๒.๔๖ %

๔. มีความเชื่อตามพระพุทธเจ้าตรัสสอน เฉลี่ยได้ ๓๗.๓๕ %

ค. ข้อที่ควรแก้ไขความเข้าใจคลาดเคลื่อนเรื่องกรรม

๑. ในแง่ความหมาย

ตามปกติชาวพุทธไทยเรา มักจะเข้าใจกรรมว่า คือ ความชั่วอย่างเดียว ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวที่ว่า "เป็นกรรมของเรา" "กัมหน้ารับกรรม" หรือ "เป็นกรรมอะไรของเราหนอ" ซึ่งผู้กล่าวถ้อยคำนี้ออกมา เป็นการกล่าวเมื่อได้ประสบสิ่งที่ไม่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้วกรรมมีความหมายถึง การกระทำ

ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะให้ชาวพุทธไทยและผู้สนใจในเรื่องนี้มองกรรมในแง่ความหมายที่เป็นกลาง ๆ แต่จะเป็นกรรมดีหรือชั่วนั้น ต้องขึ้นอยู่กับความคิด(มโนกรรม) การกระทำ(กายกรรม) และการพูด(วจีกรรม) ถ้าคิด ทำ หรือพูดดี ก็จัดเป็นกรรมดี จะให้ผลไปในทางดี ถ้าคิด ทำ หรือพูดชั่ว ก็จัดเป็นกรรมชั่ว จะให้ผลไปในทางชั่ว ซึ่งสามารถรู้ได้เป็นกุศลหรืออกุศลก็ด้วยการกระทำของบุคคลว่า ประกอบไปด้วยเจตนาหรือไม่ หรือเป็นการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลส และเป็นการกระทำของบุคคลที่ยังมีการให้ผล ซึ่งบุคคลที่กระทำกรรมนั้นจะต้องได้รับอย่างแน่นอน

๒. ในแง่ทัศนคติ

ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายให้ชาวพุทธไทยและผู้สนใจเรื่องกรรมได้เรียนรู้ และเข้าใจเรื่องทัศนคติหรือแนวความคิดเห็น โดยที่ไม่ต้องมองไปในแง่มุมใดมุมหนึ่งเพียงด้านเดียวใน ๒ ประเด็น ดังต่อไปนี้

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ก. ในแง่ตนเอง คือ รู้สึกพ่ายแพ้และไม่คิดปรับปรุง

ข. ในแง่ต่อผู้อื่น คือ เมื่อเห็นผู้อื่นประสบทุกข์ภัย ต่างก็ทำเฉยไม่ใช่ธุระของเรา

แต่ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะให้ชาวพุทธไทยและผู้สนใจในเรื่องนี้ มองกรรมในแง่ต่อตนเอง ๒ ประเด็น คือ

๑. เราจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

๒. ต้องคิดแก้ไขปรับปุงตนเองเพื่อให้ถูกต้องด้วย

สำหรับการมองกรรมในแง่ต่อผู้อื่นก็มี ๒ ประเด็นคือ

ก. เราต้องวางใจเป็นกลางเพื่อรักษาธรรมไว้

ข. เราต้องมีเมตตากรุณาเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ภัยได้อย่างไรบ้าง

๓. ในแง่เป้าหมายที่พระพุทธศาสนาสอนเรื่องกรรมเพื่ออะไร

ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายให้ชาวพุทธไทยและผู้สนใจในเรื่องกรรมได้เรียนรู้และเข้าใจในแง่เป้าหมายให้ตรงตามหลักพระพุทธประสงค์ อันเป็นหลักใหญ่ ๆ ๒ ประเด็น คือ

ก. ให้มนุษย์เลิกแบ่งแยกชนชั้นโดยชาติกำเนิด

ข. ให้มนุษย์รู้จักพึ่งตนเองและหวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำ

๔. ในแง่การศึกษาพระคัมภีร์

ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายให้ชาวพุทธไทยและผู้สนใจในเรื่องกรรมได้เรียนรู้และเข้าใจในแง่การศึกษาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนและถูกต้องตามหลักฐานเดิม ซึ่งคัมภีร์พระไตรปิฎกนี้ เป็นคัมภีร์สำคัญในทางพระพุทธศาสนา

๕. ในแง่การปฏิบัติธรรม

ผู้วิจัยเชื่อว่า การที่จะเข้าใจและเชื่อเรื่องกรรมได้สนิทใจ ต้องอาศัยการปฏิบัติสมถะและวิปัสสนา การปฏิบัติสมถะและวิปัสสนาเพื่อการมีความสุขในชีวิตภายหน้าตลอดไปในสังสารวัฏ

การปฏิบัติสมถะและวิปัสสนานั้นถือว่า เป็นการปฏิบัติสายตรงเพื่อเข้าสู่พระนิพพาน โดยปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

"ดูก่อนภิกษุทั้งหลายหนทางนี้เป็นทางอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพาน หนทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔"[๑]

สติปัฏฐาน คือ ที่ตั้งของสติ หมายถึง การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริงโดยอาศัย กาย เวทนา จิต ธรรม เป็นฐาน มี ๔ ประการ คือ

ก. กายานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาส่วนประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นร่างกาย คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไส้ใหญ่ ไส้น้อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสมหะ หนอง เลือด เหงื่อ มัน ข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร โดยพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นแต่เพียงการรวมตัวกันของส่วนประกอบต่าง ๆ เหล่านั้น ไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ยั่งยืน ไม่ใช่อัตตา

ข. เวทนานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเฉย เมื่อคราวได้เห็นรูป ได้ยินเสียง ได้ดมกลิ่น ได้ลิ้มรส ได้ถูกต้องสิ่งสัมผัสด้วยกาย และได้นึกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เคยสัมผัสมาแล้วทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย โดยพิจารณาให้เห็นความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงความรู้สึก ไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ยั่งยืน ไม่ใช่อัตตา

ค. จิตตานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิต คือ ความคิดต่าง ๆ อาทิ พิจารณาดูว่า จิตมีราคะหรือไม่มีราคะ จิตมีโทสะหรือไม่มีโทสะ จิตมีโมหะหรือไม่มีโมหะ โดยพิจารณาให้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นแต่เพียงความคิด ไม่ใช่สิ่งที่เที่ยงแท้ยั่งยืน ไม่ใช่อัตตา

ง. ธัมมานุปัสสนา การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม คือ นิวรณ์ ๕ ขันธ์ ๕ อายนตะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔ โดยพิจารณาให้เห็นว่าคืออะไร เป็นอย่างไร มีในคนหรือไม่ เกิดขึ้นเจริญบริบูรณ์ และดับไปอย่างไร ตามความเป็นจริงของธรรมะแต่ละอย่าง

สติปัฏฐาน ๔ นี้เมื่อปฏิบัติแล้วจะส่งผลให้บรรลุถึงความบริสุทธิ์ ให้พ้นไปจากความเศร้าโศก เสียใจความพิไรรำพัน ให้ดับทุกข์โทมนัสลงได้ ให้บรรลุญายธรรมคือ อริยสัจ ๔ ทำนิพพานให้แจ้ง [๒]

---

[๑] ที.ม. ๑๐/๓๓๓/๓๒๑ ฉบับ หยุยรฎฐสุส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐.

[๒] บรรจบ บรรณรุจิ. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอสีติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ,หน้า ๕๙-๖๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทั้งนี้ผู้ปฏิบัติ ฟังนั่งคนเดียว นอนคนเดียว ยืนคนเดียว มีความเพียรพยายามโดยไม่เกียจคร้าน ฝึกฝนตนเองอยู่ผู้เดียวก และพอใจอยู่ในสถานอันเงียบสงบ แล้วใช้สติกำหนดรู้รูปนามให้ทันปัจจุบัน หากกุศลบารมีที่ติดตามอุปถัมภ์มาทันก็จะได้สำเร็จมรรค ผล นิพพาน อย่างแน่นอน ผู้วิจัยขออำนวยพรให้ท่านจงประสบผลสำเร็จดังกุศลเจตนาที่ตั้งไว้ และขอให้พระพุทธศาสนาจงดำรงอยู่ตลอดกาลนิรันดร.

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ที่ได้จัดทำแล้วส่วนหนึ่งในงานวิจัยนี้ ปัญหาที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะได้นำมาค้นคว้าวิจัยกันอีกต่อไปในหลักพระพุทธธรรม เพื่อชี้แจงความเข้าใจคลาดเคลื่อนและข้อควรแก้ไข เช่น ทัศนะในเรื่องชีวิตหลังจากการตายในพระพุทธศาสนา ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องสังสารวัฏฏ์ของพระพุทธศาสนา ปัญหาความเข้าใจเรื่องสันโดษในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อให้ทราบตามขบวนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีการตีความและเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนในหลักธรรมดังกล่าว ซึ่งการวิจัยในหลักธรรมดังกล่าวนี้นอกจากจะเป็นการทันมา สนใจรักษาหลักธรรมเดิมและช่วยเผยแพร่ หลักแห่งสัจธรรมของพระพุทธศาสนาแล้ว ยังช่วยเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธปรัชญาให้ลึกซึ้ง และกว้างขวางขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

ขุทฺทกนิกาย ชาตก. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปท. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๒๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺค. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๑๑ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

ทีฆนิกาย มหาวคฺค. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๑๐ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

มชฺฌิมนิกาย มชฺฌิมปณฺณาสก. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

มชฺฌมนิกาย อุปริปณฺณาสก. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๑๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

วินยปิฏก จุลฺลวคฺค. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

วินยปิฏก จุลฺลวคฺค. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

สยุตฺตนิกาย สคาถวคฺค. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

อภิธมฺมปิฏก วิภงฺค. ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

องฺคุตฺตรนิกาย จตุกฺกนิปาต. ทยฺยรฏฺฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๒๑ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

องฺคุตฺตรนิกาย ฉกฺกนิปาต. ทยฺยรฏฺฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๒๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

องฺคุตฺตรนิกาย ติกนิปาต. ทยฺยรฏฺฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

องฺคุตฺตรนิกาย ทสกนิปาต. ทยฺยรฏฺฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๒๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

องฺคุตฺตรนิกาย สตฺตกนิปาต. ทยฺยรฏฺฐสุส สงฺคีติเตปิฏกำ ๒๕๓๐, เล่มที่ ๒๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๐.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

จีรวรรณ ชินะโชติ. "การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู", วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗

ชำเลือง วุฒิจันทร์. การพัฒนากิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕.

ชุติพนธ์ (นามแฝง). แก่นพุทธศาสนาในสายตาของคนยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์ ,ม.ป.ป.

ณรงค์ วงษ์อุดม. "การศึกษาเชิงวิจารณ์ความคิดเรื่องกรรมในปรัชญาอินเดียสายอาสติกะ," วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ทวี ผลสมภพ. ปรัชญาศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๓๐.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เทพมุนี, พระ (วิลาส ญาณวโร). วรรณกรรมไทยเรื่อง กรรมกีบนี. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภา, ๒๕๒๓.

เทพเวที,พระ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๑.

————— , กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๑.

บรรจบ บรรณรุจิ. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอสีติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม," วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

————— , จิต มโน วิญญาณ. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์. ม.ป.ป.

บรรยง บุญฤทธิ์. ตายแล้วเกิดใหม่กับการระลึกชาติ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์การพิมพ์ กรุงเทพฯ, ๒๕๒๙.

ปิ่น มุทุกันต์,พันเอก. แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนักธรรมตรี. กรุงเทพมหานคร: กมลการพิมพ์, ๒๕๒๓.

————— , พุทธศาสตร์ ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๕.

ประเสริฐ หลอมทอง. "การตีความหลักกรรมและหลักไตรลักษณ์ในเรื่องพระพุทธศาสนา วิชาสังคมศึกษา ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พ.ศ.๒๕๒๔," วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต. ภาควิชาสารัตถศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ปรีชา คุณาวุฒิ. "พุทธปรัชญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม," วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

พร รัตนสุวรรณ. คำบรรยาพุทปรัชญา เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๒๓.

————— , พุทธวิทยา เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, ๒๔๙๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระอภิธรรมปิฎก เล่มที่ ๒ วิภังค์ ภาคที่ ๒ และอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาญการพิมพ์, ๒๕๒๓.

————— , วิสุทธิมรรคแปล. ภาค ๓ ตอนจบ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาสีสะยาดอ,พระอาจารย์. ทางสู่ความสุข. แปลโดย ธนิต อยู่โพธิ์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๒.

เมธีธรรมาภรณ์, พระ(ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ฟ จำกัด, ๒๕๓๓.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจานานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.

ราชวรมุนี,พระ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๒๘.

————— , พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๑.

————— , พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

รุ่งทิพย์ กิจทา. "การศึกษาเปรียบเทียบทรรศนะเรื่องกรรมในพุทธปรัชญากับปรัชญาเชน," วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ศรีวิสุทธิกวี,พระ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). กฎแห่งกรรม. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

เสฐียรโกเศศ (นามแฝง). เล่าเรื่องในไตรภูมิ. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๑๘.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. "คนไทยมีความเชื่ออย่างไรในเรื่องกรรม", คำบรรยายแก่นักศึกษาคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กรุงเทพมหานคร : ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๑. (อัดสำเนา).

อาสภเถระ ธัมมาจริยะ, พระอาจารย์. แนวทางปฏิบัติวิปัสสนา. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก.

ที่ มจร ๐๒๖/๔๕๖

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์
วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
10200

๔ ตุลาคม ๒๕๓๔

เรื่อง ขอความร่วมมือในการวิจัย

กราบเรียน

ด้วยพระอุทัย จิรธมฺโม พระนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ กำลังดำเนินการวิจัยเรื่อง "ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน" ในการนี้ พระนิสิตจำต้องทำการสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยกราบเรียนให้พระเดชพระคุณได้ช่วยตอบแบบสอบถามเพื่อนำไปใช้ในการวิจัย

บัณฑิตวิทยาลัย จึงหวังว่าจักได้รับความเมตตานุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเป็นอย่างดี จึงกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย.

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระเมธีธรรมาภรณ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

ที่ มจร ๐๒๖/๔๕๖

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์
วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
10200

๔ ตุลาคม ๒๕๓๔

เรื่อง ขอความร่วมมือในการวิจัย

เจริญพร

ด้วยพระอุทัย จิรธมฺโม พระนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ กำลังดำเนินการวิจัยเรื่อง "ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน" ในการนี้ พระนิสิตจำต้องทำการสำรวจเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเจริญพรให้ท่านช่วยตอบแบบสอบถามเพื่อนำไปใช้ในการวิจัย

บัณฑิตวิทยาลัย จึงหวังว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดี จึงขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย.

ขอเจริญพร

(พระเมธีธรรมาภรณ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ค.

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ในพระบรมราชูปถัมภ์
วัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร
10200

ตุลาคม ๒๕๓๔

เรื่อง ขอความร่วมมือในการวิจัย

เจริญพร

ด้วยอาตมาพระอุทัย จิรธมฺโม พระนิสิตบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ กำลังดำเนินการวิจัยเรื่อง "ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน" ในการนี้ อาตมาจึงขอความร่วมมือจากท่านโดยเจริญพรให้ท่านช่วยตอบแบบสอบถามเพื่อนำไปใช้ในการวิจัย

จึงเจริญพรมาเพื่อขอความอนุเคราะห์จากท่านดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ

ขอเจริญพร

(พระอุทัย จิรธมฺโม)

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ฆ.

แบบสอบถาม

กรรมในทัศนะของชาวพุทธไทยปัจจุบัน

****

คำชี้แจงในการตอบแบบสอบถาม

จงทำเครื่องหมาย (/) หน้าข้อที่ท่านเห็นว่าถูกต้องที่สุดเพียงข้อเดียว

---

๑. ท่านเข้าใจว่า กรรม คือ

ก. ความชั่ว

ข. ความดี ความชั่ว

ค. การกระทำที่ให้ผลหลังจากตาย

ง. การกระทำที่ให้ผลในชาตินี้

๒. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

๓. ท่านเข้าใจความหมายของกรรมว่าอย่างไร?

ก. การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา

ข. การกระทำของคนที่มีกิเลส

ค. การกระทำที่ยังมีการให้ผล

ง. ถูกทั้งหมด

๔. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ท่านเข้าใจว่าอย่างไร

ก. กรรมแก้ไขได้

ข. กรรมแก้ไขไม่ได้

ค. มีทั้งแก้ไขได้และแก้ไขไม่ได้

ง. ไม่ถูกทั้งหมด

๖. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

๗. ชีวิตของคนเกี่ยวข้องกับกรรมอย่างไร ?

ก. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอดีต

ข. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในปัจจุบัน

ค. เกี่ยวข้องเฉพาะกรรมในอนาคต

ง. เกี่ยวข้องทั้งกรรมในอดีต กรรมในอนาคต และกรรมในปัจจุบัน

๘. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

๙. เกณฑ์การตัดสินกรรมดี

ก. ทำแล้วมีคนสรรเสริญ

ข. ทำแล้วได้ลาภยศ

ค. ทำแล้วสุขใจ

ง. ทำแล้วทุกข์ใจ

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

๑๑. เกณฑ์การตัดสินกรรมชั่ว

ก. ทำแล้วถูกตำหนิ

ข. ทำแล้วติดคุกติดตะราง

ค. ทำแล้วสุขใจภายหลัง

ง. ทำแล้วทุกข์ใจภายหลัง

๑๒. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

๑๓. กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ

ก. ให้ผลแน่นอน

ข. เพราะเกิดมีเอง

ค. เพราะมีผู้บันดาล

ง. อาจจะไม่ให้ผลก็ได้

๑๔. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๕. กรรมในฐานะเป็นกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท

ก. เกี่ยวเนื่องกับเหตุปัจจัย

ข. เกิดมีเอง

ค. เพราะมีผู้บันดาล

ง. ไม่มีข้อถูก

๑๖. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

๑๗. กรรมในฐานะที่เกี่ยวข้องกับจิต

ก. กรรมเป็นตัวกำหนดให้จิตคิด

ข. กรรมเป็นอย่างเดียวกับจิต

ค. จิตคิดทำกรรมและเก็บสะสมผลของกรรมไว้

ง. จิตคิดทำกรรมแต่ไม่เก็บสะสมผลของกรรมไว้

๑๘. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

๑๙. เหตุเกิดของกรรม

ก. โลภะ โทสะ โมหะ

ข. อโลภะ อโทสะ อโมหะ

ค. กิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน

ง. ข้อ ก. และ ค. ถูก

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒๐. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฮื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

๒๑. การสิ้นกรรม

ก. ไหว้พระสวดมนต์

ข. สะเดาะห์เคราะห์ตามหลักโหราศาสตร์

ค. ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘

ง. ปล่อยไปตามยถากรรม

๒๒. ทำไมท่านจึงเชื่ออย่างนั้น ?

ก. เชื่อตามคนส่วนมาก

ข. พระสงฆ์สอน

ค. ศึกษาจากพระคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และฮื่น ๆ

ง. พระพุทธเจ้าตรัสสอน

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ง.

ตารางแสดงจำนวนกลุ่มทั้งหมด ดังนี้

ลำดับ	ชื่อกลุ่ม	จำนวน		รวม	หมายเหตุ
		ชาย	หญิง		
๑	๑. กลุ่มคณาจารย์ จำนวน ๑๕ รูป/คน	๑๒	๓	๑๕	
๒	๒. กลุ่มพระนิสิตปริญญาโท จำนวน ๑๕ รูป	๑๕	–	๑๕	
๓	๓. กลุ่มพระวิทยากรสอนศีลธรรม จำนวน ๑๕ รูป	๑๕	–	๑๕	
๔	๔. กลุ่มพระนวกะ ปี ๒๕๓๔ จำนวน ๑๕ รูป	๑๕	–	๑๕	
๕	๕. กลุ่มสามเณร ปี ๒๕๓๔ จำนวน ๑๕ รูป	๑๕	–	๑๕	
๖	๖. กลุ่มอุบาสิกา ปี ๒๕๓๔ จำนวน ๑๕ คน	–	๑๕	๑๕	
๗	๗. กลุ่มนักศึกษาแพทย์ศาสตร์ศิริราชพยาบาล จำนวน ๑๕ คน	๑๕	–	๑๕	
๘	๘. กลุ่มครูประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๕ คน	๖	๙	๑๕	
๙	๙. กลุ่มนักเรียนชั้นประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน ๑๕ คน	๖	๙	๑๕	
๑๐	๑๐.กลุ่มนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน ๑๕ คน	๕	๑๐	๑๕	
๑๑	๑๑.กลุ่มชาวบ้าน ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๒ จำนวน ๑๕ คน	๖	๙	๑๕	
๑๒	๑๒.กลุ่มชาวบ้าน ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๒๓ จำนวน ๑๕ คน	๙	๖	๑๕	
	รวมทั้งหมด	๑๑๙	๖๑	๑๘๐	

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก จ.

ตารางแสดงจำนวนผู้ทำแบบทดสอบในแต่ละข้อของแบบทดสอบ

ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม	ข้อที่	ก	ข	ค	ง	รวม
๑	๒๖	๘๐*	๕	๖๙	๑๘๐	๑๒	๑๖	๔๒	๕๑	๓๐	๑๓๙
๒	๑๒	๓๙	๕๖	๗๓	๑๘๐	๑๓	๑๐๑*	๔๖	๑๕	๑๗	๑๓๙
๓	๔๓	๒๕	๑๖	๙๖*	๑๘๐	๑๔	๒๐	๓๗	๕๓	๖๙	๑๓๙
๔	๑๒	๓๙	๕๘	๗๐	๑๓๙	๑๕	๑๒๓*	๒๖	๙	๑๖	๑๓๔
๕	๓๓	๓๑	๙๒*	๒๔	๑๘๐	๑๖	๑๘	๓๖	๖๐	๖๐	๑๓๔
๖	๑๓	๓๖	๖๐	๗๐	๑๓๙	๑๗	๔๐	๖	๑๑๖*	๑๗	๑๓๙
๗	๑๗	๑๔	๓	๑๔๖*	๑๘๐	๑๘	๒๐	๓๓	๖๘	๕๘	๑๓๙
๘	๑๙	๓๖	๖๐	๖๔	๑๓๙	๑๙	๓๑	๕	๒๓	๑๒๐*	๑๓๙
๙	๘	๔	๑๕๙*	๘	๑๓๙	๒๐	๑๔	๓๖	๖๙	๖๐	๑๓๙
๑๐	๑๒	๔๗	๔๗	๗๓	๑๓๙	๒๑	๒๐	๑๑	๑๒๑*	๒๗	๑๓๙
๑๑	๘	๓	๑๑	๑๕๗*	๑๓๙	๒๒	๑๑	๔๕	๕๖	๖๗	๑๓๙

* คำตอบที่ถูกในแต่ละข้อ

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียน

พระอุทัย จิรธมฺโม(เอกสะพัง)เกิดเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่บ้านสะพัง ตำบลรามราช อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม สำเร็จการศึกษาชั้นพุทธศาสตรบัณฑิตสาขาสังคมศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อพ.ศ. ๒๕๓๐ ปัจจุบันเป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดบางเสาธง และในโรงเรียนวัดบางเสาธง เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เข้าศึกษาต่อชั้นปริญญาโท ณ บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๑๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย